

ALBERICI
GENTILIS

De Iuris Interpretibus

DIALOGI

SEX.

VBIQVE

ELIOR ET

LONDINI
Apud Johannem VVolfium.

1582

4° G. 17

Jur.

S. 42

GENIUS
De...
Nomina Dialogorum.

SCÆVOLA.

PAVLVS.

CATO.

TREBATIVS.

POMPONIVS.

ANTIPATER.

LONDON
J. J. J. J.
J. J. J. J.

ROBERTO DVDLÆO

ILL^{mo} COMITI LEICESTR.

Albericus Gentilis S. P. D.

Vz magnis, ac nobilib. viris offerri solent, ego ipsa tibi viro max. & nobiliss. iam pridem debita, in præsentia trado. isti sunt lucubrationum mear. fructus primi, qui lucem videant, quosq; dum tuo favore sum Oxoniz & collegi, & oculis omnium nunc sub feliciss. auspicijs tuis expono. ac quidem si eiusmodi non sunt, vt sermonib. respondeant, quos vel clariss. Io: Bap. Castellioneus, vel doctiss. ille, & disertiss. Thob. Matthæus, alijq; nobiles viri, & magnæ pariter æstimationis de me tecum habere, hoc certè efficere debêt, quod vel vnũ cupio, vt testata ex hoc quātulocũq; facto maneat summa erga te obseruãtia mea, animiq; mei tibi omniũ deuinctissimi significatio. Tu me sesquianno abhinc hominem peregrinum, & incognitum penitus (quæ tuæ est singularis naturæ benignitas) sic suscepisti, vt & commendatione tua hîc in celeberrima Oxoniensi Academia cooptatus sim in splendidissimum Doctorum ordinem, & profitear etiam Iura Ciuilia; quo nescio, an maius vllum beneficium potuerit a quoquam reb. meis afflictis obtingere: nam qui Oxoniam norint, & ij norint, necesse est, vt mecum agatur, qui Oxoniz viuo, in ea scil. ciuitate, quæ situs amenitate felicissima, magnificentissimis studiosor. Collegijs proculdubio augustissima in to-

to orbe, scholasticor. numero admirabilis, &
omnes antiquor. vestror. munificentia aluntur
lautissimè, doctorū copia viror. omnis generis
clarissima censeri debet. Quid præterea? Oxonia
me, meaq; omnia ita est cunctis officior.
generib. complexa, tenetq;, vt in crudeli hoc
meo exilio, si est exilium potius quàm beatitu-
do, persecutionem pati propter iustitiam Chri-
sti, nihil non amantissimè præstet, quod possit
vllum mihi tolatium asferre. Atq; hæc a te sunt,
pro quib. & debeo, & volo tibi debere maximè;
& si non facio, sum ego omnium mortalium aut
ingratis. aut longè stupidus, qui illa verè non
fenserim. Excipe igitur, Comes Exc^{me} qua reli-
qua soles, fronte hilari & istud testimonium vo-
luntatis mee erga te: nam si primus etiam hic
ingenij mei factus non displicebit, dabo ope-
ram, vt alij, quos cogito, maiori a me tum cura,
tum alacritate procedant. Vale, Oxon, x, Kal,
Octob. M.D.LXXXII.

ALBERICI GENTILIS

De Iuris interpretibus Dialogus
primus.

S C Æ V O L A.

Iurisconsultum, & Iuris Interpretem
solis debere libris prudentiæ
ciuilis vacare.

Q V I N C T V S. A L B E R I C V S.

TU Igitur, Alberice frater, existimas, veteres illos Iuris interpretes Accursium, Bartolū, ceterosque eiusdem farina homines nostris his elegantioribus anteponendos? A. Ego, quidem, ut mihi ex animi mei sententia soleo in istis questionibus satisfacere, ita cum alijs nō libenter tracto, nec facio unquam, nisi vi quadam, & necessitate cō adactus: quid enim de doctrina eorum differrē, eos sub comparationem producere, a quibus discere debemus? & ab illis disco ego, & ab istis disco. odiosa hæc sunt, mihi crede, argumenta: nescio, an eruditior possit ex ipsis quisquam euadere. Excidit mihi illud, dum te nostro impulsu animatum ad studia Iurisprudentiæ cupio ei uni rei addici totum, ut Accursius, ut Bartolus, ut reliqui omnes vsque ad ætatem hanc nostram ficere, quando reuam instituit sectam Alciatus. Dicebam, quia Bartolus & Accursius totiverant in Iure dies ac noctes, mirum non esse, si summi euaserint, Iurisconsulti & sum-

Duar. lib. 2. disp.
annu. ca. 18. ult.
cuiusdam valde
eruditi hominis
esse orationem
de dignitate ve-
terum Interpre-
tum.

DE IUR. INTERP.

Lib. 2. de Repub.
& lib. 8. de Legi.

Dicitur ad l. qui
Rom. 5. Augu-
stinus. de ver. obli.

I. Scire oportet.
de exc. tut.
I. ad exhiben-
dum. C. ad ex.

mi Iuris interpretes, recentiores has e contrario non tan-
tos videri, quoniam vagantur latius per omnia omnium
artium genera, & disciplinas, & scientias omnes: siqui-
dem & alij dixerunt, & est verissimum, Vbi quisque in-
tenderit, ibi eius valere ingemum. Audini ex Platone
aliquando, in bene constituta Republica illam fore legem
perquam utilem, qua singulis singula artes demandaren-
tur, negarentur plures; & erat ratio optima, quia constet
singulas res & copiosius, & preclarius, & facilius eue-
nire, si unus unam rem, & ex sua natura, rerum cetera-
rum studio plane abdicato, tractarit. SCAEVOLA
noster, quod notant & alij, intra sua artis cancellos ita
se continet, ut questionibus Iuris contentus ab alijs om-
nibus non solum abstineat, sed etiam maxime abhorre-
at: & inter corripheos Iurisconsultorum refertur a Mo-
destino, ipso hoc non continendo auctoritatis Iurisconsul-
to. Ut, si rationes, si auctoritates, si exempla quidquam
omnino valent, opiner ego, non inepte me in eam senten-
tiam descendisse. At, si libet de litteris agere, alia prefe-
rantur questiones; has missas penitus faciamus. Q. Im-
mo ego in praesentia nullam capio tractationem, quam de
interpretibus Iuris civilis; ac ne capio quidem nisi istam.
ista mihi & iucunda, & utilis, & necessaria sola est in
praesentia, ut qui parem me ad illa studia; & magistros
nancisci bonos, optimum sit. per necessarium est, ut cog-
noscam, cui videris duci fidam magis, quae sequar. Quod
sit tuum institutum in re ista; quo pacto ea tibi verba
excederint, iam haud sustineo audire. Si me amat, quem
vnicuique semper amasti, illud desidero, & tu debes mihi ex-
plicare, quibus rationibus adductus recentioribus Alcia-
teis interpretibus existimes antiquiores Accursianos esse
preferendos, comparationes, qua quid in scriptoribus pul-
chrum, quid sit minus aptum docere possint; haec (opi-
nor) non damnantur; alioquin & sublata omnis esset disci-
plina; sed qua temerariam quandam auctoritatem ei
vinctum videntur, qui habet comparationem: ista vi-
tupe-

superantur, quæ sunt de auctoribus potius, quàm de operi-
bus & sententijs eorum. et huiusmodi audimus hodie
plerasque omnes fateor, magno illorum de decore, qui pro-
ponunt, agitantur. Tu aliter ages, Scio. A. Si ita,
& tu audisti iam sententiam meam, & sententia quoque
rationes. Et veteres & noui interpretes, frater, possunt
tibi adiumento esse: utrosque sequi potes. Q. Audi-
ui equidem quadam, sed vix quadam: diduci ipsa cupio
non aliter, atque periti belli duces solent acies etiam ex-
tendere, ne ab aduersarijs circumcursantibus in gyrum
& angustias redactæ satis omnino loci non habeant post,
in quo possint omnes pugnare milites, & ita undique
cadantur. Quid enim? audio multos & summi nomi-
nis viros, qui veram iuris disciplinam contendentes penes
hasce nouitios esse, & rationes explicant in eam partem,
mouentq; multas aduersus tuos Accursianos. Hos plebei-
os vocitant; ad inuentum instituentem plurimum ob-
esse aiunt. aliquos posuisse se meliores annos in Accur-
sianis ineptijs, in quibus etiam ædiscendis plus temporis
fuerit dandum. An igitur ego cum istis ero? quos so-
phistas appellant alij: alij hoc ipsum rident, quòd sint, qui
barbaras & impolitas inorum interpretationes elegan-
tioribus nostrorum præferant, & horum tritico neglecto,
cum illis, quasi cum Atanis suæ glandibus vescantur. Si
tui illi nullas omnino bonas artes tenere, qui fiet, ut isti
verum non dicant? proficet o non difficio ipse; nisi qui
Andabat arum, more currunt, hos censeamus & recte
cursum tenere posse. A. Quantum video, tu iam in-
diges minimè documentis meis in re isthac. Q. Ego
aliorum verba recensco: quibus equidem si dicam non
moueri, illud protinus dixerò, hanc de interpretibus trac-
tationem me non curare: nam cū & tuis verbis, in quo
facto trahar etiam in contrarium: ita cupio ab ea mole-
stia liberari, ut nihil supra. A. Si sic animo sedet tuo,
ut ex me audias, quos magis probem interpretes, faciam
quidem: sed ea lege, ut rationem potius instituti mei vi-

Duar. in epist.
ad Guill. et in
orat. pro Eug.
Bayl. in lib. de
re vesti.

Alc. in epist. ad
It. ante prim.
vol. op. suo.

Baro in l. xj.
de Senat.

dear explicasse, quàm interponere voluisse iudiciũ ullũ de
 tantis viris: illud n. non prestare ignari esset; istud sibi as-
 sumere impudentis & confidentis nimis: dicam autem
 breuissime. Scito, me nunquam ita additum fuisse vete-
 ribus, quin libenter diuenter aliquando ad istos inter-
 pretes recentiores. Dum Perusij, dum alibi post docto-
 ratus lauream in Italia vixi, semper his politioribus
 tribui aliquas horas: nõ enim multas potui praxi deditus;
 & vix Hottomanni tunc temporis quadam transierunt
 alpes; aliorum nec nomina cognoscebamus. post-
 quam ex Italia abij, qua librorum copia in Carniola?
 partem operum Bartoli naetus sum solam: Tubinge, Hi-
 delberga, Neostadij, ubi potuissem forte hos homines au-
 dire, non substitimus. hic in Anglia innotuerunt mihi
 quamplurimi: nec defuit omnino facultas cognoscendi
 opera aliquorum: sed tu sentis, quàm exiguum sit hoc
 spatium sesquianni, quod & auditoribus meis non mihi,
 debui; & hi solidam veramque Iuris scientiam sectan-
 tur potius, quàm istorum recentiorum chartas delicatas:
 egregius enim doctissimusque Iurisconsultus Griffinius
 Loidus Reginus professor noster legitimam illam pramon-
 strat viam, legi tamen nonnulla. iam dico. quibus in re-
 bus defecisse antiquorum operam adnotabam, & neoteri-
 corum studia profecisse maxime deprehendi (vi his me
 aliquid debere fateor, & ius obligationis libenter profero)
 ego horum industria usus, qua Accursij & suorum eru-
 ditionem effugere, videor planè percipere posse. Et quoniã
 id mihi consilij sumpsi, in eo viuo, & non infelicitè, (ut
 spero) cadet, illud idem tibi imitandum & sequendum
 propono. Esto cum veteribus, novos inuisas, coniunge v-
 triusque factionis studia. Esto cum veteribus, quia ipsi
 verè Iurisconsulti & verè Iuris interpretes: alia enim
 nec attingunt, in quibus vel precipue sunt isti recentiores.
 cum illis ciuilem sapientiam tibi parabis; ex istis orna-
 menta quadam haberi possunt. Oportet sanè magnam
 adhibere iudiciũ & magnam cautionem, ne horum de-
 lica.

licatioribus lucubrationibus abripiaris longius, quam par est: nam si ipsos nouitios sequi velis, verter, ut mutetur principale, quod dicitur, in accessorium, & hoc illius locum occupet atque gradum. hac reliquis coniunge, qua dicta sunt, & habes sententiam meam, quam petis. Q. Nihil minus expectabam, quam ut finem dicendi faceres, principium vix ingressus. Quid ad illas repraehensiones auribus tam surdis: en, altercatum ab Accursianis sapissime de lana caprina. confusaneum, inervatum, redundans horum cum scribendi, tum profutendi iuris genus. seruiliter & sordide ab eis tractata disciplina iuris, grauiq; ignorantia morbo afflictata, nihil in ea elegans, nihil liberale per istos est. isti, quos tu laudas, interpretes, confusione iuri attulerunt & obscuritatem. Quis ego cum istis, aut ab istis? impuri, sordidi, barbari, sycophanta, vitiligatores, pestes ingeniorum, foedissima sophistarum lacunia. qua ratione, non dico sim cum ipsis semper, sed vel tantillum temporis immerabor? librorum numerus infinitus; & illi ingeniorum carnicina; pleriq; omnes ita conscripti, ut non tam ad erudiendos, quam ad excruciantos studiosorum animos propositi videantur: attende rationes. Quid enim acciderit aliud, si defuit plane docendi ratio? Quod positum in una cognitione erat, partiti sunt in infinitam, peruersa docendi ratione. si quis ex eorum scriptis delibet, quae apposite nonnunquam & commode ad vita nostra consuetudinem transulerunt, breui libello poterit omnium eorum doctrinam concludere; nulla vi caussa sit, cur ad eos post hac tam longis & laboriosis itineribus adeamus: immo ut his, qui metalla vestigant, post magnas impensas atque labores accidit saepe, ut plumbum pro argento inueniant, pleriq; spe delusi oleum & operam perdunt; ita qui antiquorum scripta ingentia voluunt, non raro ab illis abeunt cum magna temporis iactura. si hac vel ex parte vera sunt, quid mihi cum illis antiquioribus? A. Tu mea orationis finem non expectabas, quasi principium tenentis; ego tuorum verborum cre-

Fa. in epist. sme
op. Conn. et ipse
Conn. in praef.

Hort. in praef.
ad 4. lib. obf.

Reub. in praef.
ad tract. de test.

Fa. Reub. Con.

debam illud nondum esse: scio namque volumina consi-
ci posse ex huiuscemodi nouitiorum maledictis, sed non
debes, Quinēte, ab horum vociferationibus prauidicium
de antiquis interpretibus in medium afferre. illud consi-
derare oportet, falsa sint accusationes, nec ne: nam est a-
liquam valde stolidum, auribus sentire alienis, oculis vi-
dere, mente sapere aliena. His ego Gallis possem nostros
Italos Iurisconsultos opponere, si recta hac esset ratio disse-
rendi. Q. id est, quod a te contendo, ut, omnibus seposi-
tis prauidicijs, diceret omnino latius de optimis legum
interpretibus, quod tibi uidetur, & suum est. Itatorum
instiuta aut nihil, aut parum possunt me loco mouere,
ut qui duci volo, non trahi succurrunt etiam illa voces,
quibus Itali professores traduntur. deliri, miseri, non
intelligentes quod loquuntur, blaterones, aespicientes, im-
probi, ambitiosi, auari & cius sunt illa voces? dixit Iu-
risconsultus nostri aui, Princeps Iurisconsultorum, Phae-
nix doctorum, Sol, anima Iuris ciuilis, lex legum, vir pla-
ne diuinus: ille, qui in toto orbe terrarum solus docere po-
test Ius ciuile. rides? A. Lex legum, & Dominus do-
minantium. Qui isti laudatores? iam verò, aut tot est
mibi succumbendum conuicijs, & gloriosis clamoribus,
aut de istis interpretibus morem tibi gerere debio. mo-
rem geram. satius est. sed an aliquid prius non dixerò de
Italis nostris? quos appellat iste Princeps? quos uidit?
sed videre potuit Socinum nepotem, Alciatum, Torniel-
lum, Bellonum, Mantuam, Cefalum, Decianum, Me-
nochium, Cagnolum, Calefatum, Reminaldum, innume-
ros huius nominis: Perusinos meos, qui usq; inde a Bar-
tolo continua serie sibi vindicare videntur in facultate
nostra summum honorem, Pontanum, Castaldum, Ora-
dunum, praeceptores illos meos Rodulphum, Nonium,
Lancelotum, Oddum, Seuerum, Eugenium, Galissum,
plerosq; omnes editis operibus satis etiā illustres. an soli-
diori scientia consulti Iuris vixerunt, aut viuunt in toto
orbe? si exigui politiores, versatiores in alijs disciplinis,
an isti

Cuius in praefat.
ad Parat. Dig.

S. M. L. similes.

an isti non satisfaciunt? an audebit ipse eidem meo Radulfo se comparare? petat a suo Mureto, qui ille vir fiet, & vel Cardaneus renunciabit, quid Taurellos, Aldobrandinos, Pancirolos recenscam, aliosue? de quibus ab optimo huius controuersie arbitro dictum est: proficere eos in Italia eximia cum laude ius civile, noctes vigilare serenas, splendidiorum colere doctrinam, excellenti praeditos humanitate, proximè ad antiquorum laudem latine scribendi elegantia accedere. probioris ingenij homines Galli quid? illustres Italos iuris professores & grauis auctoritatis, excellentissimos legum interpretes, quibusque professor, Tolosanus, Andegauensis, Aurelianensis, Parisinus veluti recoquendum se daret. intermerit tuas literas cepisse in Italia renouiscere. Italiam acerrimis ingenijs semper florentem, ex Italia ortos eruditissimos homines, qui terras omnes humanitatis participes immortalis sui nominis gloria compleuerint, satis sunt, laudes Athenarum tibi Atheniensi non proponam latius, illud aio, si eos non vidit Princeps iurisperitos, aliosue similes, nihil est, quod aliquando dicat sibi infelicitate accidisse, nam si ad Germani adolescentis conspectum erubuit, quod ipse, nescio quam ob rem scribit, quid fecisset, si Italos illos vidisset? si hos vidit, & hi sunt sibi improbi & indocti, qui in omnium bonorum & eruditorum oculis lucent, nil profecto amat ipse nisi tenebras suas, & conuicia: suspicorque, non immerito ab homine sua gentis impudentissimum, maledicum appellari: nec minus illud credo, quod, cum in forum venisset famosus iste Biturigensis professor, egerq; de leuissima quaestione interrogatus, obmutuerit plane: opera enim testatur sua, & luculentissimè perhibent testimonium de studijs suis in hoc genere, mitto plura: nam solent isti achtulis suis dictarijs mirifice etiam de nobis per omnes suas chartas, si Dis placet, triumphare; & nos gentem Aenea appellant, & aiunt eam suatum laudi non fauere: merendam tamen Cyprij bonis. quid alter? Zasium scilicet vel Italos placere potuisse, qui ex-

Manut. de leg.

Coras in ep. ad Minut.

Duar in epist.

ad R.

Conn. in praef. Comica.

La.

Rodin. in ep. aut lib. de rep. ad Fabr.

teros tamen non admodum laudent. ita ne vero? magnum crimen, sed impudentissimum mendacium. ubi n. vixerunt, vivunt exteri maiori cum laude? si in re ulla Itali excellunt, in ista maxime: res ipsa loquitur. ecquid obsecro, dicerent, si Italus ea conviciorum plaustra evomisset, quæ anima legum? verum iam satis, & nimium multa dedimus velitationibus. Et boni habent aliquid novi interpretes: eorum tu sine maledicta hac: nimio alienarum scientiarum studio ne abripito, ac ne villo quidem. si quid habent iurisprudentia proprium id unum te ne antiquiores leges; recentiores penitus non omiseris. illorum ne te deterreant immensa volumina, sint etiam impolita & incondita; istorum maledicendi pruritus & minus solida literatura, vel peregrina ingenia animum tuum non afficiant. sic ut neque illos, neque istos ames, sequaris: sed commuendo ad peccata, quorum nemo est expers, deuorando has omnes molestias, macte ingenti animo ad sublimia civilis sapientia culmina cum vtrisque tendere iam iam incipe: me autem, sic augurari placet, ducem ad aliquam usque via partem habebis, socium & pone acclamantem in reliquo, quod maius tractabis opus. At placet omnia latius audire. Q. illud unum, nec aliud omnino in presentia. A. Rem igitur isto modo exordiamur. Si quaeratur (ait Cicero) quisnam iurisconsultus verè nominetur, eum dicerem, qui legum & consuetudinis eius, qua priuati in ciuitate vtuntur & ad respondendum, & ad agendum, & ad cauendum, paratus est. addamus nos, quæ etiã ipsa ciuitas vtitur, quoniã non de iure priuato solum, sed etiã de publico est prudentia iuris; & scio a Cicerone omissum suo in iurisconsultos perpetuo odio; ne scilicet videantur isti curare, nisi tennes priuatorum causas: addamus etiam, & ad iudicandum, quandoquidem & hoc iurisconsulti munus dici potest ex constitutione Iustiniani, nec attigit ille, quia ætate sua proprium iurisconsulti non erat, gerere magistratum, aut iudicare. Hæc omnia passim confir-

manitur

Lib. 1. de orat.
De officio iuris-
consulti libros
scripsit quidam
Cincius, refe-
rente Ale. lib. 2.
Parerg. cap. 32.

Proem. inst. in
fine, et proœ.
Dig. 3. d. stipuli
igitur, et. 5. ult.

manantur in iure nostro, dum leges, senatusconsulta, principum rescripta, orationes, cognitiones, sententia, cetera huiusmodi laudantur ab auctoribus iuris nostri: dum illud non infrequenter legimus, Hoc iure utimur, Ea sententia obtinuit, Præualuit, cum similibus, sic, ut luce clarius pateat, iuris & consuetudinis peritum esse iuriconsultum, oportere. quis autem dubites, respondendi munus ad eundem non spectare, agendi, cauendi, iudicandi? cum autem legum interpret nihil sit aliud, quam futurum iuriconsulti informator; hunc, Quinte, quem esse dicimus, si eum non dicimus, qui ita leges tractare possit, ut auditorem suum in quadruplici illo actionis genere instructum reddat? id vero cum sit etiam operis perardui & perdifficilis, rogo te, an opineris, non dico, qui hæc præstiterit, bonus censi debeat iuris interpret; nam optimum appellauero, qui perfectum & absolutum opus præstat, sed qui velit alia præterea cognoscere & edocere, possit is talis esse, qualis vel maxime vellet. Q. Sane videtur opus immensum. A. Sanè ita est, frater; & neminem posse in pluribus excellere, alij etiam demonstrarunt, sunt quidem artes & scientia omnes nexu quodam ita coniunctæ, ut altera alterius auxilio videatur indigere semper; non tamen ita sunt coniunctæ, ut non sint etiam distinctæ, & qui vnâ cognoscere velit, is aliam discere opus habeat: tunc enim non plures artes, sed vna longè melius appellaretur. non ita sunt coniunctæ, ut ex se vna nequeat stare sine alterius cognitione; quoniam ea perfecta nuncupari non debet, ac ne quidem ars dici; & insipide nimis a nostris illis legum conditoribus ablegaremur ad peritos in arte. Q. Video quorsum tendas: artes scilicet ita coniunctas, ut suis tamè finibus contenta sint, et magis a vicino accipiant commodatò, quod utile sibi sit, quàm ut vindicent in possessionem suam vllò modo. quare & hoc esse iuriconsulti & iuris interpretis officium, intra limites consistere artis suæ. A. Verè collegisti, & verum est; & quidam omnino nihil dicunt, dum vni artifice omnes

DE IUR. INTERP.

artes attribuunt, & tamen contendunt has esse distinctas
 & illum unius artis esse profectorem: an enim ita artes
 distinguuntur & artifices, ut ille distinguit? præcipue, in-
 quit, ars sua sectatur, præcipue artifex sectatur, quæ sunt
 propria artis suæ. quid illud est? præcipue, plenè debe-
 re omnes cognoscere, sed illa magis. quis non ride-
 ret inanissimum verborum siccum? ars ab arte distinguitur,
 non quia hæc illud magis, ea magis istud; sed quia singula
 singula diuersa, si non contraria sequuntur argumenta: non
 aliter enim in artibus est, quam in speciebus, quæ diffe-
 rentijs proprijs, non intentione, aut remissione sciungun-
 tur. quoniam sola mediocritate distat scapha a nauis non
 genere, rectè Paulus notauit Labeonem, quod scapham
 credidit nauis esse instrumentum; & est relatum inter le-
 ges: quo enim pacto fiet, ut diuersa censeantur, quæ diuersis
 finibus non distinentur? memini a patre audire, Leonis
 carnem non differre a carne Cerui, nisi quatenus anima
 differt ab anima: & eadē non erit ars, quæ leuissima qua-
 dam notatione discernitur? confundi igitur ut ipsa non
 debent disciplina & nomine tenus differentes solum re-
 linqui, artifex autem unam suam tractet. faber lignari-
 us a ferratio accipiat ferramenta; sutor ab alijs acum, for-
 mam calceorum, quam vocant, corium, reliqua; sic sartor,
 sic artifex, sic ceteri huius generis agant. consulat iuris-
 consultus, & iuris interpres Grammaticum de verbo a-
 liquo & aliqua oratione, consultat, si opus est, Dialecticū
 de suis syllogismis; consulat medicum, obstetrices; rusticos
 de his omnibus, quæ propria illorum sunt, Theologū omni-
 no consulat, nihil ipse nisi ex Theologi præscripto enuntiet
 de re Theologica: permittit suo tantundem oratori Cice-
 ro. quam enim facile sit errare in aliena arte, velex hoc
 liqueat, quod turpiter erratur & in sua sapius, quam par
 est: erratur in aliena regione, ut inquiunt. belli isti homi-
 nes, & ambitiosuli indignantur, sat scio, si vlla in re debe-
 rent ad aliorum auxilium unquam conficere: quod tamē
 fecisse Gallum, Seruium, Ciceronem, legimus, & pulchrè dispu-

l. ult. de fun.
 instr.

Cic. in Top. l. 3.
 de orig. iur.

disputat firmatque Antonius in primo de oratore, & credendum omnino eadem ratione de alijs est. quid ni? & iurisperiti iurisperitos in quaestionibus iuris pluries consuluerunt, quod multis in locis librorum nostrorum animaduertere est: nec etiam puduit. Sed attende, Quinque, nec potest etiam quis iuri huic nostro vacare, & horas etiam aliquas ponere in alijs artibus. scio, speciosas videri nouitiorum partes, nostras has viles & abiectas: nam & Hippias quidam, ut audio, visus est maxime placere, quod gloriaretur, nihil esse vlla in arte rerum omnium, quod ipse nesciret: etiam anulum, quem haberet, pallium, quo amictus, soccos, quibus indutus esset, se sua manu confecisse, narraret, placere is visus est, sed Graeculis suis, sapientioribus enim Romanis, ut nimis progressus, improbatur; & his Romanis frater, qui huiusmodi aliquid vel ipsi sunt professi, & oratori libentissime vindicant, Crassus & Cicero, si recte memini, pueri quod accepimus. & sane quis hosce audiret Hippidas? dixit ille Non omnia possumus omnes, risit ille conseruos, quod is scire se affirmarent omnia, Ars hac nostra, non minus quam Medicina, immo etiam illud magis sentit Ars longa, vita brevis, experimentum periculosum, iudicium difficile. nam ubi ego animum conuerto, ut spatia, & latifundia ciuilem sapientiam metiar, ni viribus plane frangor, haud mihi videor parum praestitisse. immensum quid ius est, & experientia rerum certissima magistra docet, postquam truncatum, decurtatum recurrit ad naturam suam, angustis cancellis claudi nesciam, indignantem, impatientem. hinc innumeri illi libri, quos dicebas, & in infinitum diducta legum cognitio, nequeunt infinita certis, isq; arctissimis terminis contineri: ea sunt, quae indies noua contingunt in communi hominum, consortio: fallunturq; , qui paucis legibus omnia absolui posse opinantur; & ut dixi, contra experientiam pugnant. nam, si quorundam populorum sine vllis, aut multis legibus tranquillam vitam nobis opponunt, na ego illis dicere

Cic. lib. 3. de orat.

Vires.

DE IVR. INTERP.

In Aut. de nupt.
in prin. et alibi.

1a. de in. et iu.

In Const. Deo
nobis.

possum, iustitiam non in tranquillitate & otio, sed in a-
qualitate positam esse: iustitiam esse, tribuere unicuique,
quod suum est, non illud, ut quieti homines degant: hoc e-
nim apparere, non dicam esse, vel inter sceleratos potest,
& sub sceleratissimo tyranno, recitabatur aliquando, le-
gem eam meliorem censerem, qua minores, paucioresque gignit
lites: & ego protinus assentior, ut qui legerim non ab-
familia in iure nostro, sed assentior ita, ut fiat sine cuiusquam
iniuria; alias non lex, sed vel tyrannica, vel barda bardus
dicta constitutio nuncupabitur. quid de Patulis & Bra-
silijs, nescio quibus, tu indicas? gentes, qua neque lites, ne-
que iudicia habent, & litteras ignorant, homines simpli-
cissimi, qua ibi iustitia in tenebris stupidissima ignorantia?
qua apud Arabes modo, & ulteriores Sarmatas, apud
quos ius in armis, ius in lacertis. ubi homines vere ho-
mines, ibi leges, ibi iustitia, paucas vellent, leges? pauca
det negotia. uno etiam spiritu ille se exhausturum pollice-
batur mare, si ostia omnium fluminum clauderentur, ne
illuc intrarent ingiter novae aquae & infinitae: tollant isti
commercium innumera, innumeras hominum actiones, &
satisfiet petitioni. Dum tot negotijs ius formam prae-
stare conatur, quot praestituere negotijs debet, si ars esse
vult non boni & quietis solum, sed etiam aequi & sanctae
quietis, quantum ipsum? dum nos praeceptis & documen-
tis propriae artis impleri debemus, an non in his solis im-
mensa tentabimus, & qualibus vix possit nostra vita suf-
ficere? sensit Iustinianus, qui dixit, diam. Platonis sen-
tentiam didici: felicem eum, cui vel in senectute detur,
ut legitimas sententias assequatur; quoniam & tunc non
infrequenter fiat, ut homines bonum istud non adipiscan-
tur. Q. Nescio, an tua ista oratione terrear, an ipsam
credam abs te haberi ad laudem iurisconsultorum asse-
rendam potius, quam pro veritate: quoniam tenuem cog-
nitionem iuris affirmaverit Cicero, & facilem, qua vel
tri-duo ab homine occupatissimo disci valeat. A. Nihil
ad amplificandam dignitatem nostri ordinis dico. Cicero
a sua

a sua malitia non discedit: quum enim dueres essent, qua in ciuitate Romana primos tenerent gradus (vel huius scriptis attestantibus) Oratoria facultas, & Iuris ciuili prudentia, Orator hic potioreno omnino locum tentauit semper Oratoribus vindicare: quare ex tractatione amplissima amplissimum Oratoris munus, ex tenuissima tenuissimum munus iuriconsulti adstruere & adprobare nititur. sed vellem, rationibus Antonij rationes opposuisset suus Crassus, non desiderium, non voluntatem: vellem, docuisset, prastari ab homine tanta posse, quanta cupit in Oratore, & negarat alter. facile est, ducere, immensa Oratoris spatia, iuriconsulti angustissima, si afferentis arbitrium est metiri: quid enim & triborio Scaliger non fuerit Ciceronianus? quanta id opera, si tanto fiet tempore? Q. Facile adducor, ut credam, Ciceronem vel sibi, vel amicis & causis hac in re dare solitum, etiam multa. A. Ego ad illa studia mea prima pueritia non recurro: sed sit memini, praeclarissima quaque nobis ab eo homine tributa, & sicubi denegentur, causas stare, quas perstrinxisti. sit igitur amplissimum iuris ciuili studium quibusq; inuitis Oratoribus. Sed an tu perterreatis? an vulgatum illud non tenebas? Difficilia pulchra. Tu contra audentior uto. Q. Igitur, nec per totam vitam alibi esse poterimus, quam in iure ciuili? A. Ea est mea opinio, quod nec tota vita sufficiat disciplina ciuili: nam quidam etiam dixit, totas aetates vel in minima scientia otiosissimorum hominum esse contritas. quid si nos Lib. 1. de orat. nostram volumus preterea alijs atque alijs studijs occupare? ecquid, putas, confici poterit? Experimentum periculosum, mi frater, nam de fortunis & capite hominis agimus; & ni omnia sapienter portentemus, magna admitti crimina, necesse est. deridetur Nerua: Paulus ipse suam fatetur ignorantiam; iniustam accusat causam suam: nota ubiq; ubiq; errata: alij inepti, alij stulti ex ipsis auctoribus iuris: Bartolus temere summo officii supplicio hominem Bononia, Odofredus Florentia. plura quid

Lib. 1. de orat.

l. pe. in qui. ca.

l. quidam de

ver. ob.

l. quæsitum de

leg. 3.

l. 59. de her. inst.

l. Domitius, qui

test. fa. poss. in vi.

Bar. Bal. in l. hu-

ic. ad leg. Aquil.

DE IUR. INTERP.

quid recenseam? & si isti viri errarunt tam perniciosè, qui tamen toti erant in Iurisprudentia occupati; quid facient, obsecro, qui bonam temporis partem in alijs disciplinis consumunt? fortè illi errarunt, quia hoc unum agebant, quod agebant, nec aliud prater ea quidquam; ut vel somnia ipsis essent de iure civili, ni Bartolus mentitur, qui refert alicubi de se ipso. Difficile munus est, sine respondendi, sine agendi, sine indicandi; & eorum nullum ita obire possumus, ut non magna difficultates nobis occurrant. mitto gloriosos hos imperatores, & milites gloriosulos ipsoorum: hos nihil moror, qui sibi facilia quaque pollicentur, certè, si statum questionis cognoscere mersum plerumque & multis circumscriptum ambagibus; pluribus semper, quam ulli unquam morbi complicati appareant oculis medicorum, istis facile videtur, & ius commodè consultationi respondendo aptare, quod nunquam, profectò raro certum reperitur in eo, quod ex facto tractatur, ipsi vel supra Papinianos, Scauolas, Modestinos, supra humanum captum ridiculè se collocant, atque reponunt. Quid de solertia in agendo, de prudentia in cauendo, de ingenio in indicando dicam? ista omnia, ista singula, quanta debent eruditione, exercitatione, meditatione informari? eamus igitur & totam aetatem non occupemus in studio Iuris. Antiqui, qui difficultatem scientia nostra viderunt, Pontificibus & Auguribus relicto iure Pontificio ipsi se totos tradidere Civili: & sequuti sunt illud exemplum etiam nostri interpretes & iurisperiti usq; ferè ad hanc ipsam aetatem: nam Decretorum Doctores alij, alij legum suere, Legista falcem in alienam messem credebant ponere, ut etiam abstinere, si quando de iure Canonico dicendum fuisset: Canonistae idem, si argumentum incidebat, quod ex legibus componi debuerit; & alteri ad alios remittebant auditores suos, & consultores; quod multis locis ex eorum operibus ostendere promptum est. nunc, benigniori scilicet Caelo nati, non modò viriusq; iuris doctores existunt, sed & Medicina periti, & Theologia,

Duar. in l. qui
Romae. S. Aa-
gerius.

logia, & vniuersa Philosophia, nec non omnium Hist.
 vianum, & totius, quaque illa sit, litteratura, cunctarūq;
 linguarum eruditissimi singuli. Maius illud est, Quin-
 ete. in aliqua iuris parte quidam se exercere, ius uni-
 uersum aggredi minime ausi, & de Tholosano quodam, Ia. S. Augustinus.
 scribit Duarenus, & exemplo antiquorum res non caret: 1. apud. de. Ed. R.
 mirum autem videri non debet stante iuris infinitate, in
 qua vel iuriconsultorum maximus annuum iam iam a-
 gens octuagesimum desudabat: etiam, quia non omnes in
 omnib⁹ (aut Cas.) seu certi per certa vel meliores, vel de-
 teriores inueniuntur. sic Valens de Fideicommissis solum
 scripsisse legitur; Menander de re militari, item Pater-
 nus; Maximus ad legem Falcidiam; Gallus de verborum
 significatione; Iustus constitutiones collegit Duorum fra-
 trum; nemo, nec Vlpianus, nec Paulus ius vniuersum tra-
 ctauit. quid ita? quia vniuersum nemo nouit, ut ea, qua
 quisque explicauit: & inde facile est colligere, quod ut
 quis scribat in vno magis, quam in altero argumento, aut
 sit, quia scripserit nemo in illo; aut quod in eo putet se pla-
 cere magis & excellere posse: hoc autem confirmat, quod
 dico; & illud pratexere nemo potest, quia isti iuriconsulti
 non scripserunt soli in suis illis argumentis, si vitam, in-
 quiunt, non suffecisse, vel negotia fuisse impedimento; pla-
 cet; quoniam & illi & nos idem genus. Restat maximū.
 refert ex suo preceptore Alciatus, & rationibus urget: eos Lib. vi. cap. vii.
 non recte fecisse, qui munus interpretandi sustinere volue- Paterg.
 rint, & prætere a respondendi; tam est visum difficile viris
 prudentibus, vel in parte posse se bonum præstare Iurif-
 consultum. nos Proculi videmus solas epistolas, solas Afri-
 cani Quaestiones, sola Aquila responsa. Hac ita se habet,
 mi frater. Q. Igitur nec vniuerso iuri Civili vacabi-
 mus; nec eam particulam, cui vacabimus, tractare debe-
 mus nisi vno modo? A. Ego, ut ea omnia probem, qua
 de alijs extrarijs disciplinis, & de iure canonico narrata
 sunt, ita admisero agre, partem in iure nostro cognoscere,
 satis esse; sed potius minime iuriconsultum arbitrabor, qui

omnia iuriconsulti munera obire nequit: nam, ut ista ne-
 stra scientia latius certiusq; differentiis a reliquis determi-
 natur, ita eiusdem partes a partibus seungi non nisi tur-
 piter, & infeliciter possunt. male Picus, Alciatusq; ab
 hominum vitis inferunt ad artis mutilationem, & quo-
 niam Rucynus, alij iniquas causas respondendo, prome-
 uerunt, ideo debere nos ab eo respondendi munere ab-
 stinere, si male nolumus officio interpretis fungi. de anti-
 quis quod dicunt, id refellitur facile nimis; nam etiam si
 nullam responsa Vlpiani legamus, nulla priorum interpretu;
 sunt tamen Scauola, Marcelli, aliorum; nonendecim
 sunt Papiniani responsorum libri, unus & viginti sunt
 Modestini, Pauli tres & viginti: ingentia volumina edi-
 dit Baldus; & canon est responsio, quantum ad istum at-
 tinet, quia ex lectione Perusij tenuia sibi honoraria pre-
 starentur, quodque Baldus utrique prouincia sufficere po-
 tuerit, ut qui tot interpretationum volumina condiderit,
 in quibus nullam iuris nostri partem intactam relinque-
 ret: satis enim patet, hac, siue Pici, siue Alciati, verba
 ad hominem, quod dicitur, se habere, non ad artem: nec
 puto affirmari posse, Baldum excelsissimo loco positum si
 excelsiori adhuc reponamus, illuc, aut etiam supra valere
 neminem pertingere. fuerunt ante ipsum excellentiores;
 quid ni queunt & in futurum? Medicis Auicenna mi-
 nus probari videtur, quia voluerit nunquam se praxi da-
 re; & ex dimidio medicum audiui ipsum appellari. nobis
 qui erit Iuriconsultus, qui tantum interpretabitur, non
 respondebit, non canebit, non aget, non indicabit: idem mi-
 hi videtur iuriconsulti & iuris interpretis munus, nisi
 quod huius nomen quasi latius sonat, prout a cuius schola
 alterum procedere videamus ad tribunalia, & ad ciuita-
 tem. Non possumus, Quinte, difficillimo studio iuris
 satisfacere, & non vni prudentia civilis voluminibus
 vacare semper. illi Auguribus, isti Canonistis Pontifici-
 um reliquerunt & ius Canonicum: quidam etiam vix
 partem sui Civilis attigerunt. quidam hoc tractandum
 consens

consent a singulis non omni ratione atque modo, sed tanquam partibus distributis & discretis ministerijs. laudo prudentiam omnium, & prudentiam quoque, istas recentiores ter magnos non sequor. Hoc age, Quirite, quod agis, & ages rectè. Q. Voces eorum haec sunt, qui ceterarum artium rudes ex trivio clamant, ait Alciatus, debet paullulum garrere, audio veteres iurisperitos disciplinas omnes complexos; Pandectas tales esse, quae omnem propè philosophiam contineant, ipse legi definitionem iurisprudentia, quod sit diuinarum atque humanarum rerum notitia; & intelligo vel Budaeum inde collegisse argumentum pro encyclopaedia, rogo, si haec sunt, qui fieri poterit, ut rectè alius, & id te contra non scripserit, iurisprudentiam vix quenuquam ex veritate profiteri, nisi aliarum quoque doctrinarum haud parum multa loca tractaueris. a via, idem inquit, declinare sibi eos videri, qui aliter opinentur, quia post Accursianas glossas vulgatis quorundam commentarijs tantum legis amplitudinem metiuntur, solitariaque eorum lectione suffarcinati de portu, de brauiis, de statione glorientur. Cicero autem cum Alciato non minus aduersum te clamaret, scio: nam & aduersus eos, qui cancellos quosdam Oratori ponebant clamare etiamnum videtur, eloquentiam ipsius viribus, non imbecillitate cuiusquam metiri oportere: has esse vulgi voces, & hominum leuiter eruditorum, qui quae complecti tota nequeunt, haec facilius diuulsa & quasi discripta existimant contrectanda, & contrectant ipsi. Ais, fieri non posse, ut plures artes consequi valeamus: ait Cicero, non esse istud a rerum natura denegatum: aiunt nouitij politici iurisperiti, non illud praecipere ad perfectam omnium cognitionem, sed certum usque ad finem, quousque, scilicet inservire nobis possint in studio nostro primo, & si responderis, moras nelet: aiunt ipsi: qui inermem a pugna ad armamentarium retrahit, commodisq; ad victoriam armis instruit, aut qui ingressum iter aliquandiu detinet, dum omnia via compendia edocet, non is aut victoria moram fecisse, aut profectio-

In ep. ante 4. lib.
Paterg.

Aug. in pref. ad
lib. emend.

Zaf. in orat.

In orat.

II.

DE IUR. INTERP.

fectionem tardasse videtur; quin potius ad utrumq; magna adiumenta attulisse. sed longior fui, quam decuit.
A. Recte, mi Quinte, sed extrinsecus non sunt illa, verum Platonis, Scanola, rationis eorum, qui dum nullam a sequi disciplinam timent, si omnes sequantur, prudentissime eo modo clement, & unise totos penitus atq; penitus adducunt. At vero opinari in tuos omnes nouitios facere encyclopaedia? sane aduersatur Duarenus, & Eguinarus Baro iuriconsulti eruditissimi, si qui sunt recentiorum. Tu antiquorum prudentum auctoritatem & exemplum in primis urges. ego tempora iuriconsultorum distribuo bistoriam. si qui ante Seruij Sulpitij tempora iuriconsulti per plures diuersasq; versabantur disciplinas, mitto quod responder Duarenus, sapientes illos fuisse potius quam iuriconsultos, aio, illud accidisse, quia disciplina omnes, et hac ipsa iuris, continebantur adhuc paucissimis quibusdam, tenuissimisq; praeceptis, ut non magnum fuerit multarum disciplinarum quaque cognoscere; nam admodum multa esse non poterant cum quidem ipsis nascentibus disciplinis. videres vel ab infirma muliercula gestari posse, ac satis quidem commodè, infantes plures, videres pradiola plurima excoli ab aratore vno: eadem pradia, eadem domus, quae olim non tam multis abundabant, quibus augeantur postea, a singulis etiam curari valebant, nunc diuisis per partes ministerijs & vix, & a pluribus poterunt, hoc est alterum tempus, Quinte, post Sulpitium, de quo nunc erat nobis sermo: neminem aetate sua extitisse accepimus, qui & pontificium, & civile ius adire auderet, Creuerant illa scientia miris modis: nemo aptus videbatur utranque sustinere, nemo utranque excolere, sicut nec ea mulier, ac ne robustus quidem homo plures infantes factos homines sustineret, nec industrius laboriusue colonus illa pradiola, quae fines in immensum protulerint suos, ille Hippias, de quo paullo ante, artes omnes, etiam mechanicas in prima illa artium ruditate, dum vix essent dolata, fortè etiam tenere potuit: sed quid, obse-

Duar. in illo. S.
 Augerius.
 Baro in l. 1. de
 Ra. hō.

oro, si illum bodie audiremus, vel anulum, pallium, secos suos videremus? scimus qualia haec antiquorum fuerint. bodie ne rusticus quidem Hippiana admitteret ornamenta: sic susceperere incrementum omnes artes. video quorsum isti tendant enciclopedei; ut scilicet transversos ambulantes fero novos Manilios, & in folio domi sedentes eos adirent homines, non solum ut de iure civili ad ipsos, verum etiam de filia collocanda, de fundo emendo, de agro colendo, de omni deniq; aut officio, aut negotio refreretur; ipsi nec responsorum suorum deberent reddere rationem. ridicula. Q. Videris mihi non recte dicere. A. Quid ita? Q. Si post Seruium vixere Iulianus, Pomponius, Papinianus, Ulpianus, reliqui, quorum e scriptis confutas aint vestras Pandectas, certe de his non minora in hoc argumento dicuntur, quam de Elijs illis, Coruncanis, Sempronij, Attilijs, ceteris ante Sulpitij aetatem; & in ipsis Pandectarum libris notari ista omnia confirmant liquido. A. Is est inueteratus interpretum mos, si ingeniosiores volunt videri, ut ea in auctore, ad quem scribunt, videant ipsi, quae nec ille cogitauit vel per somnium, nec cognouit vnquam. sic isti illa notant in monumentis Iurisperitorum, quae nunquam iurisperiti cognouerunt, ut scilicet doctos se se auditoribus suis ostentent & in alijs disciplinis, dum verba faciunt de omnibus, ac ex iurisperitis argumentum obtendunt. Iulianus scilicet Ariani Imperatoris adfessor ita erat a publicis negotijs civilibus otiosus, ut omnes licuerit ipsi scrutari artes ac disciplinas: licuerit Papiniano intra primam iuuentutem mortuo, magistro libellorum, praefecto Pratorio sub Seuero & Antonino: licuerit Ulpiano adfessori Papiniani & Scrinij magistro, Alexandri Imperatoris tutori imperijq; praefecto annonae, praefecto Pratorio: licuerit Paulo, reliquis occupatissimis semper circa publicas administrationes, & negotia publica. illud primum. quod vel ex Trapezuntio & Scaligero nos animaduertere nostris temporibus potuissamus: hi enim (ut accepi) talia ex A-

Lib. 3. de orat.

aristotele habere videntur, qualia Aristoteles habuit pro-
 culdubio nunquam, de Trinitate, de Christo Iesu, de irra-
 diationibus Spiritus sancti, de huiusmodi diuinis non pau-
 cis. Quid Simon Portius patris preceptor ex sonettis qui-
 busdam Petrarcha non colligebat? omnis philosophia ama-
 torijs illis ludicris breuissimis carminibus claudatur. Re-
 diculum maxime illud Gribaldi, qui poetam iuriconsul-
 tum nescio quem deprehendit, quod apud eum visus est
 legere Fructus pendentes fundi pars esse videtur.
 quasi carmina omnium ferme generum, & multa vel im-
 prudentes non effutiant homines. quid si Ouidius iurif-
 consultus? At etiam secundo. sunt vniuersalia quadam,
 quia vniuersalia, vniuersis nota, sic saltem facta, ut ex sen-
 su illo communi & cognoscere, & narrare possumus om-
 nes. Huiusmodi erunt (non dubito) pleraque omnia, si om-
 nia non sunt, quae isti admiratores, admirationisque
 magistri ex penetrabilibus philosophia, aliarumq; artium
 eruta, & in suos libros translata a nostris iuriconsultis
 credunt. sic tota est philosophica Zasius l. in venditionibus.
 de contr. empt. sic Alciato l. rerum mixtura. de vsucap.
 sic est omnibus & philosophicus & medicus de adilio e-
 dicto titulus totus. sic alia: quae longum esset narrare.
 uiror sane viros hos non minimum eruditos in his omni-
 bus non vidisse, philosophice, medicue nihil a iuriconsul-
 tis explicari ex artium illarum singularibus vllis docu-
 mentis, sed omnia ex notione illa communi. id an videbi-
 tur impossibile? ait si male non memini, Cicero, Non
 est philosophia similis artium reliquarum. nam
 quid faciet in Geometria, qui non didicerit?
 quid in Musicis? aut taceat oportebit, aut ne fa-
 nus quidem iudicetur. haec vero, quae sunt in phi-
 losophia, ingenijs eruuntur ad id, quod in quoq;
 verisimile est, eliciendum acutis atque acribus.
 Id an magis non est de Medicina? Medici affirmant.
 Iam pete ab eo, qui omnino nihil videris, audieritue phi-
 losophicam, quid corpus, quidue materia sit, ni is tantum-
 dem

Cic. in orat. ad
 Bru.

In l. si quis in
 fundi. de leg. i.
 Lib. 2. Præterea.

Lib. 3. de Orat.

dem præstabit cum Ulpiano, mendax sine in perpetuum, pete vel a puro puro Grammatico, quoniam sit corporum species, si Grammaticus tria illa non proferat genera, qua scripsit Pomponius, admirer ego tales interpretes, & ipsorum sagacitatem: quid enim non obseruauerit diuersas illas Corporum significationes Grammatista in auctoribus suis? ex signis quibusdam demonstrari plerumq; vitia, vel in toto corpore, vel in parte morbum esse; interdum vitium corporale ad animum usque penetrare; cum similibus, qua in illo titulo scripta sunt plurima, quis vel etiam rudis non teneat? doctissimi illi viri ornauerunt, excoluerunt, concinne scripserunt (illa non est minima laus) aptauerunt iuri, sunt definitiones, sunt diuisiones? at tales, qua possint eodem referri; & ex nullis medicis auctoribus habentur, ut verisimiliter fuissent desumpta, si isti nostri consulti medica scripta tractassent unquam. Id est secundum, communem scilicet intelligentiam emicare eo modo aliquando ex Iuriconsultorum libris: & ea nos possumus contenti esse, quando nec Oratori videbatur sufficere non posse: nec enim illa elementa quisquam desideret, qua ut nemo tradat, omnes tamē cognoscunt; & non omnia sic sunt facta, ut si quis ea tractare debeat, id aliter facere non possit, quam cum praeceptis suis. Vltimū, quod respondeo, erit ex Alexandro ab Alexandro, quid. n. huius libros Genialium non habeant studiosi in sua bibliotheca, thesaurū omnium antiquitatum? qua haec est nouitiorū impotētia? exulet a bibliotheca Contij Alexander, sit cum Augustino, Prateio, Turnebo, Cotta, Baroni, alijs, rectē Alexandro nostro consultū, prospectū. Is capite primo libri tertij Genialium Barbari viri doctissimi recenset disputationē de naue tota refecta, quāq; habeat nihil ex priori materia, de adibus etiā; de populo, qui nūc est, an idē sit, qui ante centū annos erat; de iudicibus substitutis & subrogatis, an idē sint cū prioribus, an eadē naus, eadē ades, refertur ibi Iuriconsultorū sententia diuersa, immo contraria Physicorum sententia, non est ad institutum, querere nunc veriorē; examinare

Lib. 1. et 2. de
Orat.

Cont. in ep. ad
Lec. ante Pand

Alc. lib. 6. Pa-
reg. cap. 17.

*dicta Alfeni, qui de iudicibus differuit, discutere, qua Alciatus ad eandem rem ex Aristotele aliquando ten-
tas. iuriconsultos (dicebat Barbarus) aliter, atque fa-
ciant Physici, in his questionibus statuere; quia leges,
quod probabile est, quantumq; equitas & ius suadet, se-
quuntur; Physici verò quantum rei veritas & ratio ne-
cessario coniungunt, & quum aliquid idem esse dicunt, in
eo assertionem accipiunt, quod eandem habet materiam,
retinetque formam, & speciem immutatam: tale quid
non est illa navis, illa ades, ille populus, illa legio, illi iudi-
ces, eorum philosophorum opinionem, qui de nobis ipsis
propter quotidianam partium decessionem, accessionemq;
eandem assererent, quantum a Physicis confirmatur
in supradictis casibus, Aristoteles & plerique omnes re-
probant, si isti non imponunt mihi, quos consului: & ut
maximè vera sit, perperam Alfenus ibi, si rei veritatem se-
quitur, ex hoc nostro corpore, unito, quod uno spiritu cō-
tinetur, ad connexum, ad tertium, quod ex distantibus
constat, argumentum duceret in questione sua; quia non
sequitur Idem est corpus nostrum, ergo navis ea-
dem, Legio eadem. est enim in corpore alteratio & in
partibus corporis, in naue, in legione sunt alia atque alia:
at quoniam illam subtilem rationem & ad veritatem
verum directam non tenent nostrates, rectè etiam proce-
det argumentatio Alfeni: & id est, quod dico: nam, ad-
debat Barbarus, iuriconsulti, quia nihil officit, aut re-
pugnat, quare idem immo censeretur vel suffectus index, vel
illorum quodpiam non debeat, stante eadem disponentis
voluntate, qua dispositiones regit, idem libenter conce-
dunt, quod mutatum est. gregem legavit testator: ille ro-
tus mutatus est, nonis atque nonis capitibus suffectis: non
est mutata testatoris voluntas; igitur grex debetur, & ut
hoc fiat, idem censetur: ita de alijs exemplis, qua notavi-
mus. concludo autem, quamplurima in libris nostris tra-
ctata aliarum artium, non tamen ex illis artibus tracta-
ta, sed ex civili prudentia, quare decipiantur, qui nostros
illos*

illos iurifconsultos ex his credant & in alijs multis sci-
 entijs eruditos. totus, totus, quantus est ille titulus de adilitio
 adictio huc spectat, ut scilicet, non quae vitia sint aut morbi,
 sed vitia illa, & morbos illos praestent contrabentes, quae
 ex civilibus & hominum commercijs exiguntur: huc enim
 & vniuersum ius nostrum directum est, etiam contra bo-
 num ipsum, verum, aequum, simplex, quae tamen tantopere
 & passim a legibus urgeri videmus. Sit igitur vel tripli-
 citer responsum argumento tuo. Sed, at at: succurris ali-
 ud. nolo omittere. A Platone, aiunt, refutari, atque vi-
 deri quorundam sententiam, quod omnem omnium philoso-
 phia penum crediderint Homerum esse, quia scilicet phi-
 losophica multa passim in illo Poeta viderint. ego etiam
 video Erasmi, et Maioragium, qui Grammaticos quosdam
 peritos fuisse scribunt omnium antiquitatum, historiari-
 omnium, Poeticis, Rhetoricis, Dialecticis, Arithmeti-
 ces, Cosmographia, Musices, ecquis tanta? Vbi aliquam
 sententiolam in Grammatico notant, quae aliarum arti-
 um sit, en, clamant non vnius, sed plurium artium homi-
 nem peritissimum: nam sic & Homerida illi apud Plato-
 nem. hi etiam nostri de nostris consultis similiter, & ne-
 gant propterea eum bonum esse Iurisperitum, qui orbem
 illum disciplinarum omnium non caluerit. At non sunt
 ista recta consecutiones: quid enim prohibet, quo minus
 ego possim tantundem? possum forte plura proferre ex
 Graeca, & Hebraica lingua, ex Rhetoricis, Dialecticis,
 Historicis, Philosophicis, Medicis, Theologicis etiam, quam
 illorum multi protulerint: & nomen Hippocratis, Ari-
 stotelis, Philosophorum, Poetarum, caterorum interpone-
 re. An ego eam ob rem peritus in tot doctrinarum gene-
 ribus? stultus sim cum istis, si opinarer vel tantillum cog-
 noscere in ijs artibus. sint itaque in nostris consultis & a-
 liarum artium nota quadam: non ideo dicimus, alia-
 rum artium eos fuisse peritos. trahunt ex illis legibus in-
 terpretes, quae nunquam cognouere legesatores. vel non
 abunde proculdubio, quam ex communi sensu: & in ip-
 se

Lib. 10. de rep.

Bad.

sis artib⁹ nunquam producant: tandemq^{ue}, nō tenere argu-
mentū dicim⁹, quod est, Alienę facultatis quzdam ex
ipsa facultate nostri habent, ergo facultatē illam
noscent: possunt namque unum, aut alterum cognos-
uisse; & id non est artem cognoscere, quid tu contra?

Q. Ego quidem nihil: & expecto, ut reliqua, qua re-
ferebam, dissolueres. A. Que illa? hem, quod de diffi-
nitione Iurisprudentie dixeras, & encyclopedici urgent,
planē nihil est, Quinte. Iurisprudentia est diuinarum
atque humanarum rerum notitia; at (quod sequitur) ad
scientiam iusti & iniusti, verba hæc postrema rem totam
terminant. & verum est, cognosci a Iurisprudente om-
nia debere, qua ipsum ad scientiam iusti & iniusti dedu-
cere possunt. id autem non dicitur encyclopedia, libet
spatiari, quid etiam si agnosceremus, quod captabas, &
est a nobis, arbitror, refutatum, antiquos illos consultos,
hunc, qui Iurisprudentie definitionem scripsit, tenuisse i-
stum orbem disciplinarum? meos Accursianos interpre-
tes non tenuisse? damus utrumque, dicimus, id intuen-
dum, quid rectius fiat, non autem quid hic fecerit aut ille.

Q. An etiam Ulpiano melior Bartolus? A. Du-
rum est, si quis dicat, immo sentiat, immo cogitet, sed &
Bartolo & huiusmodi facit Alciatus locum inter hos ip-
sos Ulpianos ceterosq^{ue}, Scenolas, Sernios, Ulpianos agnos-
cit Duarenus multos in Parisiensi Senatu. suo tempore
non paucos Scenolas, inquit Baro, extitisse, qui ius civile
tradebant. Tiraquellus Labeone maior dicitur simili-
busq^{ue}, ab Hospitalio, longior esse, si Bartoli encomia col-
ligo, & que alijs facta sunt nota prorsus inferioris, quid i-
gitur, si annuerem? video, quæ adolescens penē Bartolus
scripsit; video Baldi acumen & copiam; audio quid unus
aut alter, Politus quidam & Galiaula, vix plenam egres-
si pubertatem præstiterint. Ratio iuriconsultorum visa
aliquibus est, ut sciendi fuerit potius, quàm demonstrā-
di. Bartolus, Baldus argumentis rem tractant semper,
omniumq^{ue}, quæ constituunt, rationem & reddi posse de-
clarant.

In præf. ante lib.
de ver. fig.
In ep. ante lib.
Heptam.
ad l. 1. de sta. hō.
In carm. ante
tract. Retrad.

Grib.

Call. i. Meth.
Hott. in arg.
ad Inst.

clarant, & ipsi reddūt. Tu vel hinc perpende quid sequatur. Q. Et est id durum, & durissimum. A. Illud igitur: Vlpianum, reliquos fuisse maximos iuriconsultos; sed futuros adhuc maiores, si encyclopediam istam (ut nunc loquimur) non affectassent. modo ipsam bonum interpretem iuriconsultumue quærimus, non Vlpianum, Paulanum, Caianum. Q. Quid obstat plurimarum artium cognitio? A. Si industria, studiumque diuidatur in hunc & illum agrum excolendum, an tota est industria in vno studio totum? Q. At quid si sufficit planè ad vtrumque fundum agricola? at alias facultates non cognoscendas quidem plene & perfectè, diximus, sed vsque ad certum finem. id fieri posse, & maius aliquid contenderet & Cicero, & alij multi, ex se ipsis desumpta probatione. A. Scio & sibi & alijs talem visum M. Tullium. Scio, talem ab hoc indicatū Platonem & Aristotelem; verum (ut dixi) aliud quærimus, quàm quod ista exempla significant. ego id vrgeo, futuros in singulis hos omnes meliores, qui boni in omnibus inueniantur. an verum non est? probatissimis exemplis ostendit Gribaldus, summus quidem in hunc diem Orator Tullius, ut de ipso vno dicamus, sed Rhetor Quintiliano longè inferior videri potest, nam & hic Aristotele præstantior, si alij iudicant, ego rectè memini; philosophus non adeo bonus; poeta infelix: aliarum artium scientiam quo pacto ipsi non desuisse narrabimus? quibus vindicabimus argumentis? nihil dici poterit (aut fallor) quod mea oratione hucusque non fuerit refutatum, ita existimo. vulgatum, tritumq̃, sed non ineptum illud. Pluribus intentus minor est ad singula sensus. At finem dicendi non facimus? age, Quincte, si te diuino illo præditum ingenio sentis, Tulliano, Aristoteleo, Platonico, similibus, quæ rariora Phœnicibus audimus, age, accinge te operi, periculo agas tuo. si corporis vires, si cetera nō desunt, quæ affluenter aderant omnia Ciceroni, credo & Platoni, & Aristoteli, age, ingredi illum orbem. Recensuisti aliquando ex

Tac. in dial. de
Orat.

Lib. 1. et 2. de
Orat.

Valla Scalig.
Tacit.

Lib. 4. de f. l. m.
pap. 16.

In lib. de Clar.
Orat. l. 3. de
orig. iur.

Aug. Brisso. El.
Grag. Alc. Zaf.
Mou. alij.

Rami Ciceroniano quanta in Cicrone convenissent. ad, ut audiri, Cardenus, unum Cicronem fuisse ferreum totum; incubrationibus, meridiationibus, studiis, laboribus, solitudinibus, cura rei familiaris, Reipublica, conscribendis multis libris, epistolis autem sine numero, infractum semper. Quis tandem? Orator, magnum id, at minus longe, ut quis enadat iuriconsultus; plures enim Oratores Cicroni, quam iuriconsulti Pomponio, argumentum Cicronis est nemo talis, qualem quarebat Cicero? & nemo talis iuriconsultus, qualem nos quarimus. Facilius est, facilius in bonum Oratorem enadere: est enim is (ut ego quidem existimo) ex se nihil suoque nomine, quam vir disertus, quare & debeat undiq; habere, quo suam muniat eloquentiam, sicut & hanc habet ad res quasque vestigandas & exornandas. Nescio, an quisquam tanta credat opere cognitionem verborum, quanta rerum est. Quod & rerum omnium cognitionem concedat Oratori suo Cicero, quid est? sufficit si qualis qualis sit ea cognitio; nam ad captum popularem, ad nulla iustam & eruditam tractationem sua omnia efformat Orator: at iuriconsultus ad normam sapientum sua debet explicare subtili inquisitione. Habes omnia? Q. Potest videri, superesse, quod referebam, ut alia artes eo usq; tantum cognosci debeant, quousque ex utilitate videntur propria disciplina. nullam moram hinc nasci posse ipsis proprijs studiis, plerique credunt, sed compendium potius, expeditiorem, & faciliorem progressum. A. Potest esse, ut non responsum videatur, sed heus tu, immo summam omnium cognitionem exigunt isti; maximam utriusque lingue peritiam, etiam Hebraica; omnium antiquitatum; historigraphos, oratores, ethicos, politicosq; philosophos equo prope loco cum iuriconsultorum scriptis habendos, palam edicunt; Medicina scientiam exigunt, naturalis philosophia, & Arithmetica necessariam affirmant, notitiamq; ponderum & mensurarum. An nec em? feci prorsus. nam Arithmeticos, Geometras consulam, reliquos, quod dictum est;

est; ad eos remittam consultores. faciam sanè, vel sim, habearq; indoctus. sint isti etiam Theologi, Metaphisici, Astrologi, Musici, Rhetores, Poeta, Dialectici, & nauta etiam, postquam placet, & agricola, & venatores, & fabri, & quarumcunque mechanicarum periti. Dii boni, qualia monstra. Sanctissime ille, Misera scientia mortalium vmbra vana. surgimus inflati, erramus inscij, profitemur qua non didicimus; dumq; de pluribus gloriamur, tantò in pluribus nos fallimus, alios euertimus nostris errorib; Magnus dicitur Erasmus, sed qui maior adhuc fuisset, si minor esse voluisset, & tanta nõ esset amplexus. quid verò? in cælum volauit, sed sine alis, sed iudicio imperitorum pedagogorum. quis hac in re non parebit auctoritati Scaligeri, quem & ista & alia huiusmodi de Erasmo scripsisse tradunt? tradunt similia scripsisse de Cardano, & frenum Italicum scripturienti illi viro doctissimo exoptasse nos pariratione, quid idem Italicum frenum ingenijs luxuriantibus non ostendemus? Proponam immo tibi Italorum auctoritatem: nec enim inuenias meliores: & quoniam illi harent toti vestigijs vnius artis, et tales sunt, quales inuidis aliud nihil relinquunt, nisi vt male dicendo disrumpantur: age, vel latum vnguem, ab optimo ipsorum instituto ne discedas. Quid enim & illud Vsque ad certum finem. quasi non eadem sint imperfecta, & qua non sunt. quasi, si imperfectè sufficiat cognoscere alias disciplinas, non sit illud melius, quod leges iubent, vt alijs credamus in alijs artibus, eosq; verè peritos consulamus. Portio, Budeo, Alciato, Augustino, Agricola quid non auscultabo potiùs in eo ponderum & mensurarum argumento, quam vt vel tantillum temporis ego in eadem re ponam? scilicet, vt vel maiorem vita mea partem pro illa facultate assequenda profundam cum ipsis, & multa adhuc nesciam cum ipsis explicare. Quid isti nugatores intonant de lege Falcidia, de titulo Communi diuidundo, Finium regundorum, similibus? quasi adeatur Iurifconsultus, non mensor, qui mo-

Greg. cap. 30. de
iu. ar.

Card.

In lib. de Poet.

In exercit.

l. i. de ven. inspi
et alibi.

DE IUR. INTERP.

Plā in Sophis.

Lib. 2. de Orat.

*Am dicat, non Arithmeticus, qui facti quæstiones despi-
ciat. naga, mi Quinte. Iam, & ad nescio quam figu-
ram meminisse respondere. Cane ab similitudinibus omni-
bus; nam ex Platone dici recordor, eas maxime fallere:
nec mirum, quia & in rebus omnibus quædam semper est
similitudo, ut vir doctus referebat; dicere solitum Prota-
goram, an sine alijs doctrinis minus instructum ad ius ci-
uile capeffendum censebimus adolescentem, ut ille profe-
cturus, ille est miles: non censebimus; illud, quia nunquam
statuetur, nec est cur sim ipse longior, dum refello. ait Ci-
cero, artes omnes se ipsas per se singulas tueri: nam Ora-
toriam excipit solum. credant suo Cicroni recentiores, &
huic auctoritati. quid igitur militis, & eius qui iter in-
greditur, exemplum? illi tueri se nequeunt, potest iuris-
consultus & iuris interpres; ut mora, diuerticula, am-
biges huic sint quæq; omnia, quæ ius nō sentent penitus. At
quantum temporis decursum a principio sermonis nostri?
Infinitum iuris argumentum, cui nec possit vni tota vita
hec nostra sufficere, tantum abest, ut alias præterea disci-
plinas ediscere valeamus; quas nec opus est discere, nec
antiqui legum auctores tenuerunt. temeraria præsumptio
& infelix conatus horū nouitiorum interpretū cum sua
encyclopedia. prudentissima, & felicissima in antiquis
cæterorum omnium ignorantia, vnius civilis prudentia
sitis, rectissime sit, si reliquis omnibus libris vale dicimus,
& vacabimus his solis, quos tam multos scriptos ha-
bemus de iure nostro: nam ut non poterimus
profiteri omnia nos scire, ita quod agimur.
proculdubio assequemur. & non est
id minima laudis, in vno
excellere posse.*

ALBERI

17

ALBERICI GENTILIS

De Iuris interpretibus Dialogus
secundus.

PAVLVS.

Iurisconsultum, & Iuris Interpretem
optimum absque Latinæ lin-
guæ cognitione ex-
quisitioni.

QVINCTVS. ALBERICVS.

Robatur mihi sententia tua, si a generali qui-
dem illa species quasdam submoueris, quæ pos-
sunt in contrarium pugnare. En, quoniam ex
Duareno in tuam opinionem aliquid dicebas
heri, & adij illum, & vidi alia adhuc, quæ tu non recen-
sisti, pro tuis partibus. A. Verum est. scio, illos nota-
ri a Duareno, qui antiquorum exempla magis, quàm
Scauola, secuti, nihil pulchrius, aut magnificentius du-
cunt, quàm artis, in qua versantur fines extendere: cum
illa sit iuris civilis vbertas, et amplitudo, ut vix quisquam
in ipsa preualere posse videatur, qui non se ei totum dedide-
rit: esse enim ius nostrum eiusmodi, ut vniuersum nosse,
in eo, excellere paucis datum sit; nec posse tam angustis
finibus concludi, quin propter magnitudinem rerum &
copiam multum operis habeat, ac difficultatis: proban-
dum, ut dicat, valde institutum. Scauola. scio addere,
alias artes cognoscendas ad usum Iurisprudentia, verum
est id meis rationibus confutatum, ut ea illibata maneat
sententia, Q. Qui de Medici munero scribunt, & ip-

Eor. Iur.

In ep. ante lib.
de ver. sign.Lib. 1. de san.
ma. cap. 16.

si videntur facere tecum. multa in Medico non solent
requirere, visa quibusdam importunis, magnificis, tam
necessaria omnia, ut eam artem sine ipsis corrumpere iudica-
runt, & aduersus contradicentes milia conuictorum etu-
larint. qua Manilius frater nobis narrauit. A. Gau-
deo ista. firmat etiam Alciatus aliquando & in hoc ip-
so argumento, Galenum praestantissimum medicum non
ideo minoris esse, quod geometra Euclides circinum sump-
serit nunquam in manus. quid si nec illa tenuit, qua notat
Cardanus? summus medicus, qui Physicas quaestiones,
aut non attigit, aut male tractauit, anatomiam, simplicium
medicamentorum historiam, ineptos appellat eos Alcia-
tus, qui Accursium, Bartolum, & id genus alios dam-
nent, quod fuerint illi aliorum artium ita rudes, ut nec
summis quidem labiis attigerint. Q. Assentior, pro-
bantur generatim ista: sed si ad species descendere, aut ha-
reo totus, aut tu inuabis me ex illis salebris. A. Faci-
am, quantum potero: scio tamen prouinciam difficilem.
Q. An igitur diffidis, si propius congregiatur? viri-
um imbecillarum iudicium, dum bellum geritur: & res,
caussa plane suspecta, si non permittitur in apertum Sole,
& aspici iterum atque iterum, tractari, omnibus sensibus
supponi, tota, pars, nec persensorie. A. Non hoc est,
Quinte: sed quia peruasit iam in omnium mentes, quod
Alciatus scripsit de meorum interpretum ruditate: quia
ineptissima multa omnis generis videntur adnotasse isti
nouiti, qui t alia quaerunt, in illis interpretibus. difficilli-
mum est contra hac velle dicere, qua certissima sunt apud
quoscumque, si prudenter res tota non examinetur. sed
age, quò me vocas? Q. Eò: ut sine magna cognitione
lingua Latina studium iuris rectè procedere non possit.
quod si est, an Accursius, Bartolus, Accursiani & Bar-
tolini interpretes boni? A. Id est, quod dico, sine illa
exquisita notitia lingua Latina credunt iam multi, non
constare studium iuris: credunt omnes, defuisse eam plane
ac penitus Accursio, Bartolo, ceteris. Q. An hoc po-
stremum

Strenuus tu neges? A. Audies meam sententiam. Argumentum, quod tu obijcis, & Vniis est, non conclusit, Barbarè isti scripserunt. Ergo ineruditi, & illiterati, ergo leges stylo purissimo scriptas, nec possunt alijs explicare, nec ipsi intellexerunt. & nec contrarium, si ita dicatur. Latine scribunt recentiores. Ergo eas leges & intelligunt, & alijs rectè explicant. Q. Quamobrem verò? A. Quia illos Latina lingua peritos docere possum: & licet usquequaque periti non fuissent, potuisse tamen, ac posse optimos esse iuris interpretes, magistròsue res ipsa demonstrare poterit, aut nihil omnino, aut certè parum conferre ad sapientiam civilem lingua huius adeo exquisitam cognitionem; & non esse recentiores interpretes propterea meliores, aut etiam bonos, quod vel quaque scrutati sint penetralia Latinitatis. Q. Audiam, ut confirmes. A. Sacco nominatim & Aretino perhibet testimonium Duarenus, quod & Gracè & Latine non vulgariter fuerint eruditi. Iasonem virum in utroque iure doctissimum, & tam in diuinis scripturis, quàm ceteris disciplinis secularibus eruditissimum, philosophum clarum, oratorem celeberrimum, ingenio subtilem, eloquio disertum appellant historici. ceterorum fides penes ipsum auctorem sit. quod attinet ad eloquentiam, super sunt indicia non leuissima ex quibusdam epistolis siue praefationibus suis. Alciatus etiam Aretinum illi Gracè & Latine disertissimum, Iasonem in Latinis literis longè præstantem assenerat. De Aretino rursus Cotta, Hic genus humanum ingenio superauit, & omnes restinxit stellas, exortus ut æthereus Sol, nam præter iura, ceteras etiam liberales artes adeptus est. Quid de ipsis Zasijs & Alciatis & Cottis dicam? hos quoque vulgari sermonis genere usos, aut certè non longè ab eodem recessisse, scribit ille nouitius, an igitur concludemus, istos ineruditos, & illiteratos fuisse, quia eruditè minis & litteratè scripserunt? primi etiam non aliter atque Bartolus & Accursius. Q. Te-

In ep. ad Guilb

Trittenhemian

Ante adnot. ad
tres lib. Cod.
In Memo. de
Iurisp.

DE IVR. INTERP.

Simonia de his sunt. tempora tunc erant faciliora, quam sub Bartolo fuerint, & alij eius aetatis. A. Sunt igitur boni interpretes Sacens, Aretinus, Iason, ceteri illorum temporum Accursiani? Crede; argumentum non urget: nam his exemplis probatur aperte nimis, barbaro quem loqui posse, & esse bene instructum a lingua Latina. Quod autem addis de faciliore seculo, hoc quidem aliquid videtur esse; quoniam verisimilius videatur, Iasonem eruditum in hisce studijs, Bartolum non fuisse propter omnimodam, ut volunt, sui cui infelicitatem, attamen vides etiam rationem infirmam: sicut enim in tanta elegantia videmus hodie barbarie innumeros volutari, & plures multo, qui nec scribere, nec dicere possumus recte, caste, Latine; quid credere non possumus, fuisse in illa ruditate, qui loqui purius valuissent? Herodoto, Thucydidiq; non obsist, quod ipsorum aetas in tempora Trasymachi & Gorgia incidisset, et cum inelegantibus, audio, elegantissimos ipsos esse rerum scriptores. aiunt Petrarcha, similiumue stylum plane contemnendum non esse, qui tum scribere voluerint accuratius, politius. Quid id credere difficile est de Bartolo & reliquis, qui dies, noctesque semper in manibus habebant illorum monumenta, qui vel ipsi Cicero in Latina oratione non concedunt, si verum duxit Laurentius Valla. huc trahere exemplum, quod proponitur in hanc ipsam meam sententiam, de homine, qui in Sole ambulet, ut coloretur, etsi id ille minime cogitet, etsi Bartolus, ceteriq; cogitauerint minime Latina linguae cognitionem adipisci; quod tamen Latissimorum scripta versauerint semper, credendum omnino est, illis vel obtigisse. percurrere tecum omnia. videris transfundi in res quasq; in homines quosq; multum semper alienarum affectionum ex iugi consuetudine, & contactu rerum aliarum, aliorum hominum. quid erunt mei illi interpretes extra omnem omnium sortem? Q. Sed apparent effecta ista in omnibus: in illis interpretibus non apparent. videntur hac omnia contra te esse. in Herodo-

10, m

Cic. In orat.

*Via lib. 3. de tra.
disc. Scal. cap. 1.
lib. 6. Poet.*

*Aug. in praef. ad
2. lib. cm.
In praef. ad lib.
3. Eleg.*

*Cic. lib. 2. de o-
rat.*

to, in Thucydide, in Petrarca, in alijs, in eo, qui ambulat
in Sole agnoscimus: quia in tuis non est vel indicium,
profecto ipsi aliud iudicium sustinebunt. A. Opinaris?
Sed an non pleraque omnia summaria Bartoli habent,
quandam huiusmodi colorationem? habent. Quid de
scholijs referam antiqui cuiusdam expositoris in regulas
iuris? eruditione & Latina elegantia cum ipsis iuriscon-
sultis ea certare, vel Alciatus asseruit. Bulgaro adstruit
Cuiacius, & propter hanc ipsam scribendi puritatem lau-
dat. Ioanni maiora tribuit, praeceptori Accursij. Extant
in hoc ipso, in Roglerio, in Placentino, in alijs glossarijs nō
tenuia pura huius locutionis indicia; & ego affirmo de
quibusdam Placentini operibus; et ad alios vel ipsi delica-
ti recentiores, nedum Bartolus simileque, animaduer-
tunt. De Cyno quid dixerim? & hic Bartoli praeceptor
habet, quibus Latinitatem istam sibi non prorsus incog-
nitam ostendat. Non oportet, mi Quincte, barbara,
inepta, vitiosa, quae notas regere: nam scimus ista; &
iamdudum est, quod ad animi voluptatem collegimus in-
numera; & tu libellum vidisti, cui titulum fecimus. Ver-
borum & Historiarum iuris ex Accursijs ac Bar-
tolis Commentarij duo. Q. Si igitur plusquam
exotica lingua sunt ut plurimum, quae ista coloratio?
A. Ut plurimum non sunt, quid ex Sturmio narrabas
olim? Q. Iurisconsultus (ait ille) magnus est Barto-
lus, sed multa habet non solum barbara verba, sed etiam
barbaras sententiarum formulas. A. Pleraque igitur
non barbara: & quae barbara insunt, suas habent certas
excusationes. at verò, non recensuisti mihi de quodam
Henrici Stephani libello? Q. Rectè. Opinor ex eo
multatuum & verba & sententiarum formulas posse
a barbarie vindicari. A. Adde Parergon Brissoni:
adde & extremam pagellam librorum Alciati de ver-
borum significatione: adde quod is non patitur mala La-
tinitatis damnari (aut memoria fallor) quod vel Theodo-
siani seculi auctoritate, exemplo Pontani, Perotti, Eras-
mi, simi-

In proe. lib. 1.
Disp. Lib. 7. Obf.
cap. 36.

Zafius.

In schol. ad lib.
de imit. erat.

De Lat. fal. susp.

Lib. 9. Parerg.
cap. 10.

DE IVR. INTERP.

2h.

In c. i. §. et quia.
Qui feuda poss.
Alc. Con. Duar.

In ep. ad comm.
Inst.

Cuius in Praef.
ad Parac.

mi, similium defendi potest. Q. At, quae excusationes pro reliquis, quae multa proculdubio supersunt vitiosa? A. Genus scribendi eos excusat, quod & ipsi fatentur delicati: qui enim eleganter in Accursiana aut Bartolina scriptura? Nec fuit sane admodum curandum: nec potuit. Et ipse Cicero, quando in populari de legibus tractatione omnis sua versabatur oratio, loquendum sibi populariter duxit. audi. ridiculum fortasse videtur, quod dicturus sum, dicam tamen vel ideo ut rideatur, si loquitur Imperator quandoque crasso modo, ut Baldus & alij notant, cur verum non dixerit Cotta, excusandos iurisconsultos hos meos, si lingua Latina normam praeferunt? quia scilicet permissum sit homini loqui, ut lex facit. Succurrit ex Barone, tot libros illi legum auctores non reliquissent, si florem orationis sequi voluissent. quid igitur, si stante lingua Latina, istum non praestiterunt dicendi splendorem in studio nostro Casares, Cicero, iuris auctores, nos a Bartolo in illo seculo desideremus? Q. Ego istam elegantiam in Bartolo non requiro, sed puritatem sermonis: nam & Cicero a philosopho Oratoriam eloquentiam non admodum flagitabat, modo res bonas & cognitu dignas afferret. A. Recte censes, quicquid notius sine eloquentia cacam atque mancam esse iurisprudentiam clare profiteatur. sed & de ista puritate iam dico, excusandum omnino Bartolum & reliquos, si ipsam in eorum operibus non ubiq; conspicimus, quia (& haec est alia excusatio) non fuit possibile praestari ab eo, qui tanta scribit, homine alterius lingua, seculo ter infelici, iuvene occupatissimo. en, quid vel Sol ipse. Qui κατὰ πόδα interpretationē Latinā paratā habeo, cōtribuere aliquid possum si modo princeps aliquis expoliendae eius otium mihi faciat; ne intermissione publicarum recitationum quidquam rei meae incommodaretur. Et istis nisi etiam poetica machina praesto sit, Deusq; qui otia faciat, rem paratam expolire per publicas recitationes non licet: rem proculdubio mi-

noris,

noris, breuiorisque opera, quam si laborandum ad eam rē
 esset in Commentarijs longioribus, iustisq; ingentia volumina
 Bartoli sunt, Baldi, ceterorū, an credis spatio quin-
 decim aut viginti annorum posse Bartoli commentaria in
 eam formam confici, quam isti deliciares voluissent? at
 ille, vix credo, quindecim plus minus annos in eare po-
 suit, cogita, brevis illo tempore debuit pænum tanta scien-
 tia componere, & potuisset etiam Latine, castè, purè, ele-
 ganter scribere? Non est facile Latine scribere, atque v-
 na scribendi materiam colligere: ideo scriptores, quod ait
 ex nostris quidam, primū vnicuique sumunt etiam
 rude nudumque argumentum, quod postea, quum minus
 tempore excluduntur, scienter, ornate, & pura vestiant,
 oratione, id nequijt Bartolus, festina admodum morte ex-
 tinctus: & notauit etiam Iouius in illius icone. Q. Sed
 audio, multos ex antiquis consultis reliquisse amplius tre-
 centos libros. A. Paulus hic at Pauli opera, & libros
 plus trecentos operibus Bartoli, Baldi non conferrem. ec-
 ce. omniū librorum iuris tricies centena millia versuum
 erant, tricies centena millia sententiarum, quod est expli-
 catum. hac si inter tot prudentes partiari, profecto id ip-
 sum collegeris, quod affirmo, Pauli opera minora operibus
 Bartoli atque Baldi. age, quinquaginta sunt Digestorū
 libri, & hi certè ad exemplum antiquorum confecti. an
 reddunt octauam partem voluminum Bartoli? an deci-
 mam voluminum Baldi? nec itaque trecenti Pauliani
 libri præstant integrum Bartolum, & Baldum minus.
 Attende, quod & ex ipso dicentium ore pleraque moni-
 mētorū Bartoli, salū sunt excerpta, nō ab ipsis vel polita,
 velexarata. meminereisq;, oratores summos & in una
 epistola elegāter scribenda dies, ac hebdomadas consump-
 sisse, annos & annos in oratione una. est igitur excusatio-
 ne dignissimus Bartolus, si in interitu omnium bonarum
 disciplinarum, peregrinus, intra primos maturioris ætatis
 annos vita functus, continuo docendi munere occupatus,
 tanta volumina, quæ dictauit, nec veste ornatis tota La-
 tina.

Polydorus.

Duar. lib. 2. cap.
16. disp. ann.

tina. non est dicendum propterea, fuisse illum ab huiusmo-
 di literis baudquaquam instructum. Verum, est & ter-
 tiaratio pro Bartolo; est & quarta. Q. *Quae ista?*
 A. *Scriptit vudi illo stylo, ut tempori inseruiret. Multa*
retinuit vocabula barbara, multasq; barbaras dicendi for-
mulas, quia id, vel hoc Latinissimo seculo, consultius est.
 Q. *Rogo, explices, iam & illud videris offerere, hos*
tuos potuisse Latine scribere. A. *Aio, quod, etsi nulla*
supradictarum excusationum prodesset meis, ha proderint
omnino, si recte dispicio. Q. *Si igitur & genus scriptio-*
nis non repugnasset, & , qua proxime dixisti, non fuissent
impedimento, quid Latine non scripsit Bartolus, si potuit?
 A. *Perbelle. Cur illi non scripsere Aretinus, Iason,*
Zasius, Alciatus, Cotta, hodie etiam vir ipse plane divi-
nus? Non placet, non est opus, ut tempori obsequeren-
tur, inseruirent scena, vitande invidia causa. dicit Al-
ciatus; Duarenus dicit, & si horum tempore agendum sic
fuit, quando bona littera omnes penitus renixerant; quid
debuissent Bartolus, Baldus, reliqui facere? Semper vel
oratorum eloquentia moderatricem fuisse auditorum pru-
dentiam, ait Cicero, & omnes, qui probari volunt, vo-
luntatem eorum, qui audiunt, intueri, ad eamq; , & ad
eorum arbitrium & nutum se fingere, & accommodare:
itaque, nescio quibus in locis, quod minime polita, mini-
meque elegantis auris homines sunt, & oratores adsciuisse
aptum his auribus opimum quiddam & tanquam adipa-
ta dictionis genus. Multa vel prouerbis trita non recen-
seo. Quis Bartoli, Baldi auditor barbaris illis temporib;
si paullo etia fuissent magis addocti Latinis preceptionib;?
an isti docuissent lingua Latinam? an discipuli voluissent
discere? Audini a patre, Galenu pluries dicere solitu, re-
iectis Attici sermonis proprietatib;, se sic nominibus uti,
quaemodum homines sui seculi utebatur, satius esse ratum,
res dilucide docere, quam pura illa lingua Atticorum uti,
idem fecisse Zenone imperatorem lego in constitutione de
nouis operibus. Q. *Quasi luciditas orationis no sit ex pu-*
ritate magis, quam ex barbarie. A. *Quasi no dirigantur*
ad

In erat.

In print.

ad hominem omnia. qui tum temporis sustinisset (ut dixi) castam orationem ? Q. Si igitur illis dixit Bartolus, nunc loqui non debet, mutato in melius seculo. A. Cur discunt multi barbaras linguas ? opinor ut cognoscant doctissima monumenta in illis consignata. Q. Infundant, igitur homines sermoni barbaro cognoscendo, ut Bartolum audiant ? A. Quidni, si eruditionis habet multum Bartolus ? at quàm is auctor barbarus ? Q. ut libri ipsius non magis nunc in pratio habendi videantur, quam Trebatij, cuius in pratio habiti non sunt, quod rudius scripti essent, si bene apud Pomponium legi. A. Fuit desiderium recentiorum : sed & frustrati sunt spe isthac : & spero ego quam brevissime factum iri de ipsorum operibus : videmus enim ut ceciderit cum illo, qui Alciao duce augurabatur, non magnopere Accursij, Bartoli, ceterorumque volumina necessaria futura. & si Alciatus nihil Bartolo officit, an officient alij ? fortè : nam Alciao maiores isti. verùm hæc ad nos minùs pertinent. Tempori inserviendum fuit : ecce enim Tubero doctissimus habitus iuris publici & priuati, quoniam tamen sermone antiquo affectauit scribere, libri eius parum grati habebantur. Q. Et Bartoli libri multò minùs. A. Male Tubero, qui elegantiori seculo vixit, asperiori antiquorum oratione utebatur, et minimè accommodabat se tempori, quod Bartolus faciebat. ego illud tracto, Bartolum Latinitatis reum non esse, si eo seculo scripsit Latine minùs, quòd verò sint ipsius monumenta hodie minori in pratio, videri potest delicatioribus stomachis : nec enim aliter fiebat de quodam Curione, si non fallor memoria. Q. Fortè de illo dicis, cuius orationem M. Tullius illustrem fuisse scribit doctis & attentè audientibus, multitudini non item ? A. De illo ipso. & Bartoli oratio doctis attentèque audientibus illustris est, sed verba intuentibus, quòd omnino fiet indoctè, barbarà & barda etiam erit. Utinam verò (quod ait disertus, doctissimus, & prudentissimus Viglius) Alciati & Zasij doctissimorum virorum plurimùmque aliorum exemplo rerum ipsarum cognoscen-

Baro in l. 1. de orig. iur.

Albut. ante schol. Alc. ad l. 1. de ver. oblig.

l. 1. de orig. iur.

la Bra.

In præf. ad Com. Inst.

In l. vi. de vet.
figa.

In orat. ad Bru.

Lib. i. Tusc.

In orat. ad Bru.

Duar.

Lib. i. ca. 9. com.

darum studio isti ita afficerentur, ut harum gratia barbariem interpretum vel contemnere, vel deuorare possent, esto, diximus, barbara habeant multa, quid ad res? has au non acutissime, an non etiam clarissime docuerunt Accursiani? assenerat Alciatus. Tu videris aliquid velle dicere. Q. Succurrebat in tuas partes aliquid ex Cicerone. A. Quin refers? Q. Is aliquando verba facit quasi de his ipsis interpretibus, si tu tuis res tribuis, meis autem dictionem. A. Ita. Q. Ille igitur. Compositè & aptè sine sententijs dicere infania est: sententiosè autem sine verborum & ordine & modo infantia, sed huiusmodi tamen infantia, ut ea, qui vtantur, non stulti homines haberi possint; etiam plerunque prudentes. alibi tamen ineptos hosce scriptores non fert onanino: at quia tum non aliam rationem sua sententia profert, quam ex delectatione lectoris & aurium, non erit quòd aduersus te dicatur, qui nec disputas aduersus illa. A. Probè iuisti me. Q. Eadem sententia (inquit Cicero) si inelegantius scripta sit, animo satis, auribus non satis. Certè & persuaderi incipio, viris philosophis fraudi haudquaquam esse, si non aliter ac Bartolus, loquerentur: quid enim magnum & oratores nomen habuisse legimus, qui impoliti, consultò rudium similes & imperitorum fuere? A. Subintrat ex te etiam quinta excusatio pro Latinitate meorum interpretum. Q. Qua hac? A. Quòd ad res mei isti attenti, curarunt verba omnino minus. sed satis in re nihili. Q. Immo & de hac dicetur. verum, quod nunc recorder, primum transigendum de his est, in quibus versamur. Tu exemplo Alciati doces, & Bartolum non Latine scripsisse, ut tempori inferuaret. audio ego in ambitionem & auaritiam Alciati reiectum, quòd antiqua iuris tractandi rationem planè non dimiserit. A. Ista sunt recentioris huius militie pila, & in antiquos conditores legum idem scribit Conmanus, & alter est sibi maledicus: & ipse enim dicebat, quòd paullo neglectius scribendo

bendo recederetur longè minus a consuetudine suorum temporum politiorum, cui aut seruiendum, aut indulgendum esset. Quasi verò ambitio propria non sit nouatorum. quasi Alciatus undique gentium traheret ad se studiosos iuris propterea quòd veterem docendi formam, retineret, non quia nouam istam induxisset politio- rem: quæ quum videretur gravior, quid ex ipsa maiorem que- stum sperare non poterat? fortasse quoniam viliora com- pari emus maiori pratio. Quid multis? notum est satis, doctissimis quibusque sui temporis in ipsa Italia præferri solitum Alciatum huius ipsius elegantioris litteraturæ ra- tione, & ad summa euectum stipendia, an enim Alciatus doctrina conferendus Mariano Socino? hunc tamen contra Bembo, Deficeret senex in salutari suo si ad- ueniret Alciatus. Et ipse quoque Duarenus in Gallia olim primi nominis habitus. quid ita? quia nouam hanc viam docendi incedebat; nam si veterem, puto vix cum secundis isset: studij etenim quindecim amplius annorum, quod posuit in hac disciplina ex institutis maiorum, ipsum maxime penitus ipse scribit in sua quadam epistola. Quid cogitas? an de isto, ut a maiori crimine liberes sci- licet, dices quod de Tuberone Cicero, quia Citharadus non potuit, est Auleta. Licet quidem per me: licet etiam, si tibi videtur, & in auaritiâ & in ambitionem contra Alciatum, Zafium, alios referre: nec enim ad rem. Fuit vltima ratio pro meis interpretibus, quia multa vocabula barbara retinere consultius fuit, multâsque barbaras di- cendi formulas, quàm Latinis uti. Q. Hæc est. quomo- do probas? A. Uno verbo. quoniam Latina omnino non exprimerent; aut non ita certa essent. ac plana, ut barbara sunt. Q. Quid? A. Possem multa exempla proponere, sed vno aut alio contenti sumus. An tu existi- mas nostratibus illis cognitæ non fuisse Latinas voces Bellum & inducias cognitæ etiam pueris alphabeta- rijs? his tamen aliquando non vtuntur, sed Guerram dicunt & Treguam. quid ita? quia saluis terminis &

In ep. ad Guil.

DE IVR. INTERP.

salua definitione Belli, salua Hostium definitione in iura
 Ciuili notata vix possumus hodie in plerisque affirmare
 bellum esse aut hostes, & de bello aut hostibus loqui, aut
 de inducijs. Sic illa voces, Bannitus, Caporalis, Re-
 presalijs, huiusmodi sexceta Italica, Gallica alia, Hispa-
 nica, Germanica ab Italis, Gallis, Hispanis, Germanis o-
 mitti vel mutari non debere, quoniam nec Exul, Pro-
 scriptusue, Decanus, Manus iniectio, nec alia an-
 tiqua Latina omnino his, quibus utimur, utuntur illi, re-
 spondent, & de quibus loquendum Bartolo, alijsque fuit.
 Idem de quibusdam phrasibus. Quid fecissent? Putiduli
 Graci (aut Scaliger) suis quaque vel externa Gracis nun-
 cupationibus appellare voluerunt: ingenui Romani, qui
 externis in rebus vsi sunt vocibus externis. Putiduli isti,
 qui negotia nostra, res nostras per summam contortionem
 malunt explicare Latine, quam nostris nominibus uti.
 ingenui illi, qui nostra vocabula nostris in rebus usurpa-
 runt, & nostras phrasas similiratione. Sed vereor, ut fue-
 rim in isto argumento nimius. Iam vides non recte dici,
 Barbarè scripsit Bartolus, & nesciuit elegantius
 scribere, probauimus enim nec adeò barbarè scripsisse
 Bartolum, & iustas esse barbariei rationes. At verò quid
 etiam si daremus utrumque? credis inde sequeretur, quod
 capias? Q. Profectò. nam Latine qui nescit, quomo-
 do potest Latine loquentem interpretari, aut ipse intelli-
 gere? A. Potest, qui nesciat Latine loqui. Nō vides,
 quot hic in Anglia nos Italicè loquentes intelligant, ipsi
 nec sciunt vel vnum profecti verbum Italicum? Quid
 dicemus de Gallica & Hispanica lingua? quotus quisq;
 est Italus minimè stupidus, qui omnia fermè vel audien-
 do, vel legendo non intelligat labore minimo in utraque?
 Ineptè decipitur Vines in illa ratiocinatione, quasi infera-
 tur ex diuersis. Q. Sed quàm bene tuus iste Italus &
 ille Anglus Gallicum, Hispanicum, Italicum auctorem
 interpretabitur? A. Sed meis interpretibus addas pra-
 terea assiduum studium, assiduam lectionem Pandect a-

In exerc.

quæ & reliquorum voluminum iuris nostri, tum pland
mortuam senties Visus argumentationem. Quid verò si
comparatis interpretamentis antiquorum & nouissorum,
liceret per nostras sermones discutere, quæ veriora, ad
mentem legum essent? at Contij nouitij unum sufficiat
testimonium. Certum est legis intellectum referri & asse-
ri in summarijs, in epitomis. illa scripsit Bartolus, & im-
pressa leguntur in ipso corpore iuris nostri locis suis: reie-
cta ex cuiusdam editione sunt: substituta sunt ex Duare-
no: erant scilicet summaria Bartoli aut falsa, aut inepta.
(scio & aliorum iudicium, sed mihi cum his Latinistis
res est) quid Contius? Comperi nec nihil, neque
omnia hæc esse, quæ aduersus Bartolum dicta-
bantur. & si conferendum est exemplum, qui-
dam Ciceroniani dum Bartolo peritiores videri
volunt, suam imperitiam detegunt &c. Cœcilia dix-
erat primum & rara esse Duareni summaria, & ne-
quidquam addita ad sententiam coniiciendam, leuia, vel
quæ a puero sine labore confingi potuerint. An verum nō
est nouitij testimonium? reciperem in me eius assertio-
nem. Desuerit igitur Bartolo vel cognitio ista exquisiti-
ma lingua Latina, an propterea interpret non optimus?
res ipsa nouitios istos conuincit. Rideam Alciatum? non
faciam: veneror enim magni viri memoriam. ait ille,
quod suarum virium conscius Bartolus, quiq; secuti sunt,
minimè ausus est titulum aggredi De verborum sig-
nificatione: nam humanitatis studia vel in eo vno in-
terpretando fuisse necessaria, & hæc Bartolo defuisse pe-
nitens. ipse Alciati commentaria legi, ad unumquodque
verbum offendo Bartoli, Accursij, Baldi, Alexandri,
Alberici, Angeli, Socini, Iasonis, cæterorum nomina. an,
quia resatantur istorum sententia? raro id factum com-
peri: sed laudat passim eos omnes Alciatus ad suas in-
terpretationes asserendas; laudat in auctores suarum in-
terpretationum. miror itaque, quod dicat, diffisim viri-
bus suis Bartolum, & alios non esse ausos plenè ad illum

In pri. pref. ad
lect. ante Pand.

In pref. ante lib.
de verb. sig.

DE IVR. INTERP.

titulum scribere, si ita apparet, ipsum ex illis plerumque omnia concessi se. At horum interpretam sunt, quae Alciatus apposuit, aut legum, aut humaniorum auctorum. nolum hoc opus tibi maxime non placere, sed ea sane ex humanioribus quae sunt, animadaertret quilibet iuris studiosus: de primis nihil aduersus meos ducet, qui sapiat; nam sunt meorum. Fateantur igitur recentiores, perspecta Bartolo legum sensa, aut omnem formam amiserunt. Q. Et ista explicantur? Vix est, ut qui rem teneat, non explicet etiam planissime. A. Romanus summus est, praestantissimus, & illustris iurisconsultus, dicendo tamen usque adeo ineptus, ut vel optima quaeque in eius ore sordescerent, si verum prodidi Alciatus. Cumanus eruditior est, quam eloquentior, & quae tenuit non explicauit satis lucide, si Duareno placet assentiri. Accursius ipse & Bartolus recte in plerisque sensere, & parum sunt eleuti, ut existimat Baro. alij de omnibus dicunt. dicit & Cicero, posse fieri, ut recte quis sentiat, & id quod sentit polite eloqui non possit. Tu igitur minus bene opinaris. ecce enim ineptus, obscurus, impolus oratione, qui rem penitus tenet. At falsa etiam Duareni, Baronis, Connani & Viglij criminationes; aut ego noctua sum, qui has tenebras non video, non vidit Alciatus. Necessario aliquam habent obscuritatem Accursius, Bartolus propter concisum scribendi genus; non tamen est in verbis obscuritas, aut phrasibus, quae populariter nimis etiam extulere. nec intelligunt soli Itali; nam & hi nullos Ultramontanos eiusdem scholae intelligerent; & intelligimus tamen siue Accursiani sumus, siue politi sint Alciatei, non prorsus tamen delicati. Explicarunt omnia planissime mei interpretes vel pro eorum temporum ruditate: hodie elegatius & purius rem tractarent, si hodie viuerent: id faciant ipsi recentiores, si possunt: exhibeant soli iam doctrinam illorum, loquantur caste & Latine nobis, qui possumus intelligere. non vitupero, sed laudo; dum tamen videant, ne quod tanquam additamentum (inquit ille) vel auctari-

H. C. S.

In orat. Tic. hib.

Cap. 59 lib. 1.
disp. ann.

Ad l. 1. de sta. ho.

Conn. Vigl.

Lib. 1. Tusc.

um hac in re debet esse, id precipuum habeamus: ne quo-
 que (ut monuit *Alciatus*) praeter anxiam legum scruta-
 tionem Cornu quoque copia in manibus habendum sit
 nobis, unde & antiqua vocabula addiscere, & figuratos
 liquendi modos percipere necesse habeamus. videntur re-
 ceptis artis nostra vocabulis, quae sua habet, ut alia quae-
 dam si illa barbara & incondita videantur: non enim
 importari noua decet, quae nemo, aut nisi attentius ad eam
 rem lector, auditorue intelligere possit. Fortasse fallor.
 certe nihil ineptius video, quam quod tenelli isti pleraque
 omnia *Fendalia* nomina, & phrasas sustinere non poten-
 tes, alijs, nescio an ex *Arpino* accitis, uti malunt. Lon-
 gum esset de his dicere. Q. Satis mihi videris pro istis
 tuis. & ego quidem nescio quid contra reponam. fortasse
 haberent eruditi, nam paradoxa haec. *Bartolus*, *Barto-*
*linus*que non prorsus barbari, a barbaris etiam re-
 ctè explicati *Latinissimi* scriptores. Quales iuris-
 consulti, si singula verba ex ipsorum *Latina* natura non te-
 nent? A. Quid si abstrusos illos fontes huius vel illius verbi
 non cognouerint mei interpretes? quid si ipsum vix verbum?
 Qui quibus verbis coemptio fiat nescit, is potest tamen e-
 ius mulieris, quae coemptionem fecerit, tueri causam. Qui
 quibus verbis herisceri oporteat nescit, is heriscunda fa-
 milia causam agere potest, non est hoc mirandum. Ego verò,
 si eruditos nanciscerer, qui secus decerent, quam nunc tibi
 dico, ex his ipsis, vel senex, nedum annos triginta natus, in
 meliora & libenter concederem itinera: profiteor enim,
 sequi me eruditorum vestigia. Vellem sane, ut locus hic es-
 set, & tempus idoneum, quare possem tibi ob oculos species
 etiam proponere, quibus liquido nosceres, leges quinam
 melius nostras intellexerint, & explanauerint, barbari
 illi, quos vocant, ex solis libris civilibus, an isti recentio-
 res vagabunduli ex arcubus *Terentianis*, mundo *Cicero-*
niano, omnibus antiquorum *Latinis* scriniolis: at occasio
 dabitur, quando istam priuatam tractationem aggrediar,
 & in meis libris *Lectionum iuris civilis* sum expressurus.

Lib. 1. de omni

Dand

Ipsi vel nouitij fatentur, nullam commodiorem rationem
 locos iuris obscuriores declarandi, quam ipsorum collatio-
 ne inter sese. quid igitur aliunde, & quidem longè petita,
 emendicata auxilia? an aliter Accursius, Bartolus so-
 lent? non erit ulla impudentia, qua audeat mutire con-
 tra. Non omnes possunt ex legibus leges declarari? Sed
 quid est illud, quod nequit? diximus Alciati humanio-
 rem operam ad titulum De verborum significatio-
 ne. etymologicum aliquod est, an historicum? etenim in
 hac duo & analogicum illud distribuunt rectè omnem iu-
 ris interpretationem. de historijs nihil dico: habent enim
 suum locum. de analogico non. dicent isti in argumento
 huius diei, quia ipsum intra unum corpus legum consistat:
 & in ista iurium compositione admirari licebit omnibus
 recentioribus diuinum prope ingenium Bartoli, & suas il-
 las oppositiones, distinctionesque, assequi an continget un-
 quam res in incerto est, & eo minus sperandum, quò ma-
 gis exemplar illud optimum, siue per inuidiam, siue per
 ambitionem, siue etiam per ignorantiam nec cognoscunt,
 nec intueri volunt: quinimmo ad conuicia versi dixat-
 ius & xoy tantum iurisconsultum appellant, vanas fictio-
 nes suas sententias, & agri somnia, cum sexcentis simili-
 bus. & quid aliud facerent, si in illis locis is sapientior est,
 qui insunt in sapientes magis, de se quaque ac passim ia-
 ctat noua, admirabilia, sapientissima? Ego conuicatori
 maximo non opponam pro Bartolo qua Lason, qua alij col-
 legerunt huius doctæ classis scriptores, & sunt summa, &
 sunt merita: quod enim opus? pereunt cum sua estate
 cicade, musca, vespa. quid Alciatus, & tres illi discipuli
 sui Bellonus Italus, Viglius Germanus, Augustinus Hi-
 spanus? sunt hi omnes omnibus nouitijs laudatissimi, si v-
 nus ille Italus sine laude non est Bellonus, ex Alciato illa,
 Princeps Bartolus, maximus I. C. & qui locum
 apud illos veteres tenere potest. acutissimè ex-
 cogitauit, clarissimè docuit. leges sine ipso non
 consisterent. quid Bellonus? Bartolus acerrimi iu-
 dicij

Hopp.

Cuius lib. 12.
obscap. 16.

dicij vir in iuribus inducendis quid Viglius? pro-
stant qua late aduersus ipsos contemptores vel pro Bar-
tolo retulit in prefatione ad Commentarium suum in illos
Institutionum titulos, quid Augustinus? Bartolus om-
nium post Iustinianum optimus interpres. Ita
isti, sed nouum in bar tenebras has discutis, falsasque opi-
niones: vix tamen est, vt in hoc interpretationis genere,
quod analogicum dicunt, nonitij Bartolum lacessant, sed
in etymologico: bonarū litterarum rudem clamant, mag-
num scilicet crimen, postquam vix in vniuersa legum syl-
ua tractatum reperimus, cui enarrando sint adeo illa lit-
tera necessaria, vt titulo De verborum significatio-
ne; immo ne huic quidem sunt necessaria, si vera narra-
uimus in eo contra Alciatum. quid etiam iste? docet, li-
berales illas artes leuiter, & summis labijs attingendas,
non ex professo, sed obiter quandoque & aliud agendo in-
teruiscendas. quid totis liberales nonitij? qui legi ipsorum
opera, intelligat quantum percipiet commodi. Ego & sen-
tio cum Perusinis meis, & probe maximè quod agunt, et
illud hodie tecum dissero: vt scilicet missus puer a praecep-
tis Grammaticis & a scholis triuiabibus conferat ilico se
ad studium iuris; et in ipsis Institutionibus, Pandectis, et
Codice assuescat totus, discat ex ijs auctoribus linguā La-
tinam, quorum opera sola tractare debet, tantum satis; &
incommodum si tempus terimus dum malumus exquisi-
rius aliquid. Tenere etiam hoc oportet, Quinte, alias esse
verborum significationes apud iurisconsultos, aliter verba
accipi, atque apud alios accipiantur, verba etiam quadam
esse, & quasdam phrasas Iurisconsultorum proprias. ista
ego non narro, quod plurima sunt, & ipsi etiam Alciatei
notata habent. horum igitur interpretationem vnde me-
liorem nantici aut exquirere poterimus, quam ex ipsis
Iurisconsultorum sententijs? non omnium inde? immo.
subiectum argumentum, precedentia & sequentia,
loci similes & eiusdem rationis, talia locum,
verba, phrasas aperiant nobis: certissimum est.

Lib. 4. Emend.
cap. vii.

Alciatus.

Alc. Taur. Hon-
Briss. Hea-
gend.

DE IVR. INTERP.

pleraque verba huiusmodi non sunt, nec formula dicendi, sed communia omnium scriptorum, fateor: sed ista ut illa rectius petemus ex ipsis iurisperitis (ut dictum est) quam aliunde. scribit ad rem aliquando Cuiacius contra Budeum & Alciatum. Errarunt & in illis propria artibus, & in his communibus verbis mei? At errarunt etiam legum conditores saepenumero in utrisque: errarunt ipsi recentiores interpretes, et in his non prorsus infrequenter, quae ab Accursianis recte prius fuerunt explicata. apud ipsos met nonos legere est. sed qua tandem tanta ad Accursium nota? plerumque omnes Iurisprudenciam non attingunt, clament, ut liber, Alciatus a litteris litteratis illum quam longissime abfuisse, & tamen non alio infectetur ore, dente mordeat, quam Grammaticali. Alciatum vocare Ciceronianum, & ex albo iurisperitorum expungendum, dicere solitus est clarissimus Decius. ego quid credam, ubi Emblemata video, adnotationes in Tacitum, librum de ponderibus & mensuris ex Galeno, librum illum de magistratibus, annotatiunculas in tres posteriores libros Codicis, libros Tractatissorum, plurima eiusdem farina in Dispositionibus, & in Parergis, multa passim in reliquis operibus suis. Quid credam de alijs, qui scolia in Caesarem, Commentaria in orationes Ciceronis, similia multa ediderunt? Q. Quid verò si ea Alciati & aliorum non extarent? A. Sua Alciato lura asseritur, & ceteris: non tamen ex illis scriptis censebimus eos iurisperitos: male Labeonis, Galli, Pomponij & reliquorum exempla intorquent pro verborum cura: nam De verborum, quae ad ius pertinent, significatione isti. in his etiam vel accipiendus est Quintilianus, qui (ut audio) summum iurisperiti Laborem scripsit circa verborum proprietatem esse. ni ita accipitur, perperam loquitur, & occupat eum in aliena arte, facitque ex consulto Iuris, consultum Grammatica. Ceterum ista diutius non examinabo, at Duarenus nobis adsit, postquam non diuersus abis, notat hic, de quaestione artis Gram-

Lib. 1. Obs. ca. 23

Alc. Conn. Du-
ar. Aug. Cui.
alij.
Lib. 1. Disp. ca. 24

Bed. meth. hist.
cap. 4

De Augerius.

Grammatica noluisse PAVLVM nisi ex relatu pro-
ferre. hic ille PAVLVS, qui aliquando male audit in
ista lingua Latina; incertus, salebrosus, scaber, obscurus,
& propter obscuritatem hanc GROTIVS nominatus; in
iure tamen talis ac tantus, ut Papiniano proximus au-
thoritate numerari videatur in Codice Theodosiano, in
titulo de responsis prudentium, longum sermonem ingre-
deret, & emensum rursus iter, si vel ipsos antiquos iuris-
consultos narrare volo, qui summi in studio nostro, rudes
orationis vixere; si exempla conquire, quibus ostendam,
ut vel nostri legum auctores non semper secuti sint regulas
Latinae dictionis. At verò satis haec. Tuduist Alcibiades
nominis Grammatici, & pluribus in locis ea de re scripsit,
Significat etiam alicubi suorum studiorum rationem non
pati, ut ad huiusmodi studia, nescio quae, descenderet, cur
verò patreretur studium iuris? ecce Budaeus linguis dedi-
tus, & in his cognoscendis impeditus non magnos in iure
progressus fecit, & vix aliquo numero inter consultos cen-
setur. Vel PAVLI igitur auctoritas hac in re nostrā
sententiam tueatur, qui ad istos Priscianos libenter ibi-
mus, si quando incidat Grammaticum aliquod: forte e-
nim nec ineptē in Pomponium iocatur Baldus, dum ait,
Iurisconsultus hic fuit Grammaticus speculati-
uus, non ineptē se ipsum ridet Odofredus, quum ait,
Grammatizemus aliquantulum, & inique minus
reprehendit Aronem, quod a manum posuerit in alienam,
illam messem, & voluerit esse magister Grammaticae. Cete-
rum tu legas iam, quae Viglius aduersus contradicentes &
contractam facientes, en, hic scribit. Q. Lego. Ili
contemptores quantumvis eximie in litteris e-
ruditi, quid queso adferunt, quo nos in iure ci-
uili instruant? consule de Urbana vel Rustica
seruitute, de testamenti iure, de familia hercifi-
cunda, vel de qua obligationis perplexa specie,
qui illi tandem ad interrogata respondebunt?
referent fortasse, quid sit Stillicidium, aut unde
dicatur,

Conn. Zan

Li. 1. Parerg. ca.
18. li. 1. ca. 7. li. 5.
ca. 18. li. 9. ca. 13.

Aug. in praef. ad
lib. 1. Em. et ca. 1
9. lib. 4.

In l. si quis Al-
pulus sit de
ver. ob. 2. §. de
In l. cognitio de
off. ei. in l. de
in. et in.

dicatur, vel quid Herciscundi vocabulum apud
 veteres significavit; at hic dicit Vlpianus, *ὁ δὲ
 τὸς ἐπὶ τοῦ* A. Satis. Castigandos quoque dicit hos
 homines, quod iuris magistri, & doctores videri volunt,
 non tantum studiosi, atque id, quod precipuum est in
 iure tenere reijciunt. Hoc ego indicare volebam heri,
 & frequenter dicere soleo, & modo etiam dicebamus, in
 etymologica interpretatione novitios interpretes valere
 plurimum, in analogica, quae propria nostra est, mini-
 mum. Q. Qui verba non tenet, ipse nescio quo-
 modo rem possit tenere: & tui illi si in ineptissimis verborum
 expositionibus sibi placent, quomodo non sunt caci & in-
 sensibus legum nostrarum? A. Diximus ad ista: ve-
 runtamen & pauca addo. Visi sunt mei in explicatione
 multorum verborum errasse, & ego non prorsus diffiteor,
 nam homines agnosco, quocumque oculos vertam, sed hac
 errata vel tor esse, vel tanta, quot, quamdiu clauitant
 novitij, omnino facile non admiserim. Scribit Africanus
 intelligi apte oportere, quae vel apte parum sunt scripta.
 possunt non pauca erratorum ex hac regula summoneri.
 quae illa insolentes Alciati interpretationes (credo in Pa-
 rergis) ad quadam Plinij, ut is auctor recte locutus vi-
 deatur? quae in istud argumentum ibi comminiscitur
 Alciatus? Vel interpretes illos meos non intelligunt, vel,
 quod est verisimilius, malitiose dissimulant: quam multa
 enim non reprehenderent, si (ut ex trita regula docemur)
 secundum productas leges verba meorum acciperentur?
 Subit etiam multorum recordatio, quae apud Plato-
 nem notari, audio domi, quod eius philosophi mentem &
 industriam calumniatores non attenderent, nudisque tan-
 tum verbis insistere, totus fallor, ni & Accursius ali-
 quando visus est suis flagellatoribus in expositione alicuius
 vocabuli ineptissimus, quia bi viderint minime quorsum
 glossarius ille tendat. ecce, aliquando ad usum nostrorum
 temporum quid trahit, & ita legis accipit verba, quasi in
 eo loquatur legis auctor, an verba, an utilitatem explicat?
 petis

Uti servus lega-
 tus. §. qui mar-
 garita. de leg. 1.

Lib. 10. cap. 3.

petis exemplum? adi Baroni commentaria ad titulum,
 Quod quisque iuris &c. Furi aduersus Accursium
 iste, aduersus Barium, & ceteros; nec patitur verbum
 Statuerit, quod ibi positum est, accipi de lege municipa-
 li: sed an vim illius verbi urgent mei, an ex toto adiecto
 inferunt ad alias quaestiones adiecti verbis non compre-
 hensas? reliqua non prosequor: nam sum alias dicturus
 loco commodiori. si tria hac retineamus, ad quem, obse-
 cro, deducetur errorum Accursij numerus ille infinitus?
 At nec erunt pauci? at immo pauci in verbis iuris; &
 in alijs aut contumeliam pati non debet, postquam, in alie-
 na arte errare, non detur culpa, aut ob hoc solum debet,
 quia extra orbitam suam pedem posuerit. Q. Visus
 es concludere, antiquos interpretes tenuisse rem. Lati-
 nam, intellexisse leges, culpandos non esse si in alienis vo-
 cabulis explicandis errarint, si quando etiam in suis. A.
 Illud volui. Tu verò aut hunc fructum percipere potes
 ex hodierno sermone, quòd ad nudos clamores, cachin-
 nos, scurrilates non permouebitis, si sapias: petes enim in
 ista controuersia rationibus rationes opponi, non risus, vel
 contumelias, quae nec argumentis satisfaciunt, nec admit-
 tuntur ab ingeniosis, utcumq; his artibus stupidi capiuntur.
 Fronti praeterea fides nulla: nam qui multi ridet, fortè ro-
 dat, aut ille risus Sardonius: quid etià si mēte laborant, ut
 Hippocratem scripsisse, audio? Sic itaque mei ergo soli lo-
 co decienidi? Omnes errant; sed qui in vilioribus, illi
 minus culpandi. qui optima plurima, vix mala pauca cre-
 at, ille est alijs praefendus, qui in pluribus errant, & gra-
 uioribus, qui mali plus & incommodi afferant, quam
 omnino boni, commodiue. illi sunt antiqui, isti sunt recen-
 tiores, illi in verbis, isti in rebus peccant magis, illi res do-
 cent plures, decipiunt in paucis verbis, isti verba dant
 plura, quam res bonas. Diuisa erat olim nostra schola in
 Proculianos & Cassianos: diuisa & nunc est inter Ac-
 cursianos, ut volunt, & ipsos hosce Alciateos: diuisa,
 & dispari sorte diuisa; tam enim utrinque iurisperiti,

Arist. in lib. de
 Poet. Not. in l.
 1. quod quis. in.

Pla. in Gorg.

nunc ab altera parte iurisconsulti quidem, sed magis historiarum, atque verborum: quare suspicor, ut faceret, ita etiam verè dictum, sectas istas non oportere vel ab Accursio, vel ab Alciato, vel a quopiam alio nuncupari, sed usurpandam monachorum distinctionem, dicendosq; Accursianos Reales, Nominales Alciateos. Rebus toti attenti, quod tu prorsus suggerebas, interpretes Reales, hal-
 lucinantur aliquando in verbis: sed Pompeius (inquit ille) maiorem dicendi gloriam habuisset, nisi eum maioris gloria cupiditas ad bellicas laudes abstraxisset. Cascelius illo Trebatio dicitur eloquentior fuisse, Trebatius Cascelio peritior. tu appone. Q. Video. sed ridetur Thales, qui, quod ante oculos erat, non vidit, dum cælum scandis, & super astra volat. nam quid? A. Rideantur & mei aliquando cum unico Thaletis casu: at humi repentes quid isti Nominales? iusserat Princeps equitatus vias sterni: delicatulus stratores tribulos, lappas, lapillos, modicam aquam, sordes, similia quæque diligentissime tollunt omnia; integra senticeta, sepesque, foueas, grandia saxa, præruptas rupes, vastos gurgites, maiora hæc nullo vel digitulo tangunt, quam afferent facti ineptissimi excusationem? quam afferent rationem isti nouitij, qui leuiora curant, grauiora ne aspiciunt quidem, in quibus & opus, & sudor requiritur maximè. quid tantum prodest reliquus labor? ad vanam ostentationem, ad auram imperitorum adolescentum captandam, qui planè ignari nobilitatis artis nostræ ad istos commeant, & tum primum a scholis politioribus educti, perlubenter in horum institutis conquiescunt, quoniam a primis hæc non admodum, ne tantillum sentiant esse diuersa; aliud proculdubio facturum, si aliqua cognitione maiestatis legalis tangerentur, & hæc elegantias, & illa oblectamenta præstiterent, meros Syrenarum cantus esse; ad quos veluti scopulos perdant annos meliores, quid illa? Meliorum litterarum inopes, ad nescio quos Accursios, veluti scopulos consenscunt. rectè scripsit, Nescio quos, non est,

Cic. in Bru.

La. de orig. iu.

Sichar. Prat.

est, quod contemptum pratendat: sensit enim prudentis-
 simus Bodinus tandem, qua illa sit haeresis recentiorum, In ep. ad Fab.
ante lib. de rep.
 quam & a se remouit, & fatetur ingenuè in ea se olim
 vixisse. Sed haec est tandem horum eruditio, pulchellè io-
 cari in Accursianos posse, dicteria, scommata, contumeli-
 as, declamatiunculas, & id genus similia cudere; maria
 & montes minitari ac parturire ex amplissimis suis offi-
 cinis. Vide quid Budaus: filaterias dedit nobis pro Ac-
 cursianis flossis: sic eius illas adiunctiones in Pandectas
 appellat doctissimus Cagnolus, quid Vallenses possint, quid
 Politiani inctabunduli vel ex Alciati libro quarto de
 verborum significatione nimium patet. Quid est in thea-
 tro sapientum Muretus? ipse sentit, dum aut nullus po-
 test esse, aut obscurus admodum I. C. ut ut nō sit ineptus
 orator, vel scriptor epistolarum. sed in Italia non docetur
 ius ciuile, & eam ob causam non est ipse vllō in pratio.
 illud est, non memineram, & apparet, nam hodie in max-
 ima Orbis terrarum controuersia, qua est de regno Por-
 tugallia, non Bononienses, non Perusini mei, non Patani-
 qui iurisconsulti soli (ut audio) consuluntur, sed qui soli Iu-
 risconsulti sunt, professores Biturigenses, qui auctores om-
 nes sic denotarunt, ut verbum nullum restet ipsis aut non
 interpretatum, aut incognitum: quos si Alexandrius a-
 liquis modo adiret, tot proculdubio triumphos non repor-
 taret in libros illos Genialium; ita scilicet homines acutu-
 li ex insidijs nos innadere solent, & quando Accursium,
 Bartolum, ceterosque vident omnibus in ciuili sapientia
 pralucere, se ipsos obscuros & ante oculos suorum esse, ver-
 ba ista blatterant, blatterant verba; nam aliud dare non
 possunt, nec aliud sciunt petere, ego pro Accursio, & glos-
 sis dixi, aduersus hosce insolentes homunculos, qui aggredi
 nos solent Accursianos, & verbi alicuius explicationem
 flagitare, quam ex tempore afferamus, quid dixerim? il-
 lud omnino, hominum minus eruditorum hoc, ut videan-
 tur tamen eruditissimi, sed haud prudentes, fortè impu-
 dentes etiam noui Gorgia, qui Alexandro, Alexandreisq;

Lib. 1. Genial.
cap. 3. et lib. 2.
cap. 10. &c.

Cuiac. lib. 13.
Obs. cap. 27.

Cost. in pri. prae.
ante Pand. Alij.
Dicit Cuiacius.

respondent, & primam sapientia partem non tenent, quae est cognitio, aut sensus difficultatum vel in his minimis rebus. At expedit iam finem dicendi facere. Q. Non hoc vellem. A. Quae igitur habemus alia? Q. Ferro animo iniquissimo, quod nouos istos interpretes in toto tuo sermone videris quasi exturbare ab iurisconsultorum gradibus; quia nimij videantur circa verba, & tamen Accursiani ipsi tui nullum non mouent lapidem de Copulis, Gerundijs, Ablatiuis absolutis, Relatiuis, illis particulis, Nisi, De, In, Vbi, & similibus, punctis etiam & casuris, integros etiam annos his in tractationibus consumunt. A. Agnosco verba: sed prostant commentaria meorum, quae tantam, tamque manifestam calumniam detegunt. Isti puto de fonte (ipsi sibi dicunt) verisacerdotes iuris? his dabimus nos (ut petunt) recoquendos ac dedocendos? Factum pessime, quod ante quadraginta annos nullus erat Cuiacius; nec enim ad istam recollectionem transisset alpes Corasius, & in Italiam. Sed an mei de illis vocibus Grammaticè differunt, quod faciunt nonij, vel ad consultorum exemplum, aut ex loquentium mente, aut ex legum decisionibus & sensibus? hac est perpetua differentia inter antiquos, & nouos interpretes, quod illi lege quaque confirmant, isti auctoritate Phormionis, Getæ, Litani, Pythodici, similium sua stabiliunt, nec possunt sui etiam diffiteri: illi, ut ne pilum quidem habeant sapientia iuris; isti vel anima sint, Sol, Luna, Stella, & luminaria vniuersi firmamenti. Ita est; non tamen ego hostuos interpretes vel loco mouere cogito: qui enim ego? aperte dico sententiam meam, pro veteribus interpretibus potius, quam contra nouos: at vides, leges comparationis, & defensionis quales sint. Q. Et concludis tandem pro veteribus etiam in hoc ipso Latina lingua cognoscenda argumento? A. Audisti. Veteres in analogica interpretatione præstāt, nouis in etymologica palmam deferro. Habeant, qui meliores? quibus cavendum potius? Pro nouitijs adessent nobis Victorius, Manutius, Sigonius, Mure-

Muretus, Turnebus, innumeri tales, ex quorum libris & antiquitates rerum, & vocabulorum quorundam reconditorum habere ad satietatem possumus omnem elucidationem; ut nihil tantis iuriconsultis sis opus. Adde, quæ a nouitij habemus, assequi possunt omnes longa auditorum lectione: quæ ab antiquis sunt, ab ipsis sunt, aliunde habere nequimus, nisi si acutissimi vel nos fiamus, qui eadem excogitare valeamus, quæ nostro summo bono in veterum commentarij scripta prostant, & erudire nos queunt ac informare ad omnem de cetero sapientiam. laboriosum recentiorum opus, antiquorum subtile & doctum. Esto igitur cum antiquis, nouos inuisas. ab antiquis, meo consilio, ne discesseris unquam, nisi si videas aliquid exigi ad id, quod habes præ manibus, ex studijs elegantioribus, hoc est meum institutum, ad Alciatum, Augustinum, Hottomanum, Wesembecium, similes accurro, si verbi alicuius intelligendi se se offerat occasio; ea in re Accursio plene non fido: ab isto alias, Bartolo, Baldus, Alexandro, Iafone, Decio, nec unguem ab eo. iterum dico, & ad finem propero; accuset me vel stultitia omniscius Hengendorphinus. Linguam Latinam, Quinte, debemus eò usque cognoscere, quousque communiter omnes, qui Latinos libros legere debent, ut scilicet omnia intelligamus, quæ communi sermone sunt scripta: sic, ut ego nunc intelligere possum Celsum medicum; medicus ut potest, quæ in Pandectis scripta sunt, ut Politicus Physica, ut Physicus Politica; ut Poeta Oratores, ut isti Poetas, ut possunt Theologica alij, alia Theologi, ita omnes linguam Latinam. memini ex Platone relatum, ea necessario cognosci oportere, quibus ignoratis, homo vecors est & stolidus. tantum in lingua Latina cognosci oportet, quantum si quis ignorat, is sit homo vecors & stolidus: nam ut subtiliorem pleniorēue cognitionem cuiquam, nisi Grammatico demandem, retinent illa me, quæ heri de nō confundendis disciplinis dicebamus, quæq; latius sunt isto die examinata pro antiquis interpretibus.

H. 3.

nostris,

Cap. 2. Tyrocin.
iur.

Lib. 7. de legl.

nostris, quos ignaros volunt nouitij litterarum humaniorum, & tamen sunt illi cunctis recentioribus maiores in studio hoc iuris, quod querimus; plus in sublimibus civilis Philosophiae scientijs in minima suorum ingeniorum particula iusta eruditionis habuerunt, quam si terra Vallis, velut cynipibus Aegyptijs repletur, inquiebat pro Accursio Zasius. Accipe pro corollario, quod & damna creati civili prudentiae possunt, si quis quid firmet in ipsa ex huiusmodi scriptoribus alijs, & minus recte concludi. ostendit Paulus ad l. 1. de contr. empt. quod tu poteris ex ipso legere: nam Sabini sententia, Homericis carminibus firmata, non tenetur, & verior est contraria Nerva & Proculi, vel naturali ratione constabulita: ut verior etiam fuit de cenotaphio contra Virgilium, & Marcianum; quae, & alia ab Alciato observata leguntur in operibus suis. Q. Dicunt ab Alciato Virgilium defendi contra tuum Accursium, qui illud voluit, a I. C. poetam refutari. A. Et sane refutatur: Alciatus autem (si recte memini) arguit potius iuriconsultum, quod Virgilium minime intellexerit. Q. At tu uteris Alciati auctoritate semper, quid igitur Alciato non auscultas, si dixerit, multa etiam esse in iure civili, quae sine cognitione studiorum humanitatis percipi non possint? A. Quoniam id verum non deprehendi, vel tum, quando studia illa maxime necessaria asserebat.

Lib. 9. Parerg.
cap. 17.
Lib. 10. Parerg.
cap. 12.

Alc. in ep. ante
lib. Præf.

ALBERICI GENTILIS

De Iuris interpretibus Dialogus
tertius.

C A T O.

Nullam Græcæ litteraturæ peritiā
in Interprete, consultoue iu-
ris requiri.

ALBERICVS. QVINCTVS.

CATO princeps Portia familia, I. L. 2. de orig. iur.
Cic. in Luc. et
lib. 1. de Orat.
C. omnium ætatis sua peritissimus, has
Græcas litteras senex admodum didi-
cit. nescio an tu credas, optimum Iu-
ris consultum antea non fuisse. Q. Me-
hor forte postquam didicit. sed nolim de

CATONE contendere: nā leges omnes Latine scriptas,
nullas, ut puto, Græcè habebāt. hodie & integra sunt vo-
lumina Græcarum legum, & multa Græca passim in toto
iure. A. Quid verò? aut non interpretati sunt, aut
ineptissime mei? eò enim, opinor, te contendere, quid si
darem? an igitur neq; in Latinis boni interpretes? Lati-
na sunt pleraque omnia: quæ nunc valent, Latina ferme
omnia. quid enim magnus Nouellarum numerus? quid
plurima constitutiones posteriorum librorum Codicis, in
quibus Græca innumera? Rectè censuit Taurillus, an-
tiquos interpretes nihil magnopere ad eiusmodi explican-
da tractasse, quod superuacuum & inane crediderint in
id incumbere, quod nullius ferè compendij futurum esset.

Q. Docetis igitur, quæ ad opes congerendas, non ad ve-
ram, Heng. cap. 2.
Tyroc. iur.

ram, & solidam eruditionem comparandam, vbi sunt?
 fatura? A. Quum ego tot de me ab interprete iuris
 & consulto extraneas disciplinas, & lingua huius cogni-
 tionem modo, illud cogito, ut constet nobis optimus & in-
 terpres, & consultus iuris, quo utimur, non etiam quo v-
 tebantur Romani Roma, Constantinopolie, & recep-
 tum haudquaquam est in presentia: nam hoc esset histo-
 riam potius, quam ius callere, insimulent itaque auaritia
 nos viri isti religiosi, ipsi ius nostrum non docent, nos do-
 cemus quod nostris temporibus moderandis est aptum.
 Hac aliter se non habent: at habeant etiam, quid si per-
 mitterem, ibi non legendos Accursianos interpretes,
 ubi quid debet ex Gracia sumi? quid si amandarem stu-
 diosos ad istos Gracococonsultos? facio perlibenter. Si quis
 Gracorum, quae tunc persa inter leges sunt, genuinam inter-
 pretationem cupit, is ab Azone, Accursio, caterisque
 glossographis ad Alciatum, Budcum, nouitios istos trans-
 fugiat: cum his serio quisque Gracabitur. at vide, in
 tantum ego non dixerim, bonos Iuriconsultos & inter-
 preses Azonem & Accursium non esse, ut imò statim
 hac. E doctus Gracationem ab istis Gracissimis, si quis
 cupit praterea legalia cognoscere, is ab eisdem nouitijs,
 Gracococonsultissimis ad Accursium, similesque consul-
 tissimos iuris refugiant illico, penes quos est reliqua omnis,
 & hac vera iuris sapientia. Q. Qui vllam, amabo,
 legem recte interpretari potuerint illi tui, in qua Gracè quid
 scriptum sit? nam tu id videris asserere, dum permittis,
 ut Gracas voces non intellexerint, & affirmas tamen, in-
 tellexisse legem, ac recte etiam explicasse, ista non videntur
 stare simul posse, ut legis sensus habeatur, & omnia eius
 verba non teneantur, notavi, animaduersum quandoque
 ab Alciato, leges esse, quae quoniam absque Gracarum vo-
 cum descriptione vulgata fuerint, nec intelligi potuisse: i-
 dem opinor, si vel deprauata Graca, vel male habeamus
 interpretata, cum, quid intersit, non videam. A. Dixi,
 quid si ubi sunt Graca, Accursianis non staremus? Ita
 bimus

bimus in quatuor Institutionum libris, in quinquaginta Digestorum, in nouem prioribus Codicis, & in tribus reliquis etiam secundum maximam partem, quanta illa sunt in institutionibus, Digestis, Codice? qualia sunt? pluries & sine illis admixtis Græcis legis sententia constat, ut multis in locis ostendere promptum est; ex quibus etiam si vel tollantur penitus Græca verba, ipsi sint tamen integri, atque perspicui, notat vel Accursius quandoque, & verissimum dicit. Q. Et cæcus indicat de coloribus. A. ^{In l. legatis seru. uis. g. pe. de leg. 3.} Ne tu cum istis maledicis; nam & dixerim, planè rudem non fuisse Accursium Græca literatura. Q. Opinor, nam & Latinissimum docuisti, A. Nihil docui, quod probatum non maneat, quandiu iusta non refutetur oratione. Q. At quid, etiam hanc linguam Accursio notam? an suo probabis testimonio, qui dicere solitus est, Hæ sunt litteræ, quæ legi non possunt, quum uidelicet in Græca incidit; Græcum est, non potest legi. stultas interpretationes penè infinitas quid recenseam, quas aiunt, Alciatum & alios detexisse, omnino perridiculum est, quum Græca, quæ sunt, exponit ille tuus tanquam Latina. A. Ego Accursij glossemata omnia non legi: an ea verba ullibi sint ignoro; credo tamen non esse uspiam; & Alciatus haud bona fide agit in suo risu: vel inepta Accursij interpretamenta suas habent excusationes. Q. In prouerbium abiit illud, Græcum est, non potest legi; illud personant Bartolorum & Baldorum schola. A. Scio, ita vel decantari: sed præclari buccinatores existimationi suæ consulerent, magis, si sexcentis Italis & in re Latina non anteponerent homines ea in re obscurissimos, & consistentes intra suos cancellos verecundiam magis amplexarentur. Vbi ea verba apud Accursium? vereor, ut ista fabula falsa sit: nam & de Baldo fabula in ore vulgi; & impudentissimum mendacium detectum est apologia præceptoris mei Lancellotti. Si isti Graculi proferent, quod legisse me aliquando, recordor, ad titulum Digestorum De iudicijs, ^{l. 19. heres. g. proinde.} vide.

Sich. in præf. ad
Cod. Theod.

Alc. cap. 10. cap.
10. lib. 1. Di-
spunct.

videant, ne insipientiam suam ilico prodant. est glossema
anonymum ibi, si memini, tale, Sequitur Græcum,
quod intelligi non potest. attende, incertum glosse-
ma: adde, quod verba hæc ultimam non reperi ego in ve-
tusto manuscripto Collegij omnium animarum Oxonia;
forte nec in alijs erit: quare suspicer ab odiosis hominibus
superinducta, an verisimile non est? multa etiam in om-
nibus omnium disciplinarum libris inserta sunt semper.
addita & Barolo sunt, integra commentationes, volumi-
na integra & abj, & nostratibus his sunt apposita, affi-
cta sunt; & nihil certius nominas. si multa & in ipsum
logum contextum irrepere, quid non plurima in glossas?
his non factas additiones, nemo dubitare potest, quando-
quidem qui mox ab Accursij ætate vixerunt, hoc notent.
scribitur expresse de Francisco filio, quod ipse paternis
glossis quadam addideris. quid si Cernotina glossa hæc
sit, de qua dicitur? non paucas tales Accursio adiunctas,
constat ex antiquioribus nostris interpretibus, stulta illa
sunt vel prouenialia vota, nemini probata. aut ad rem
maxime Augustinus de aliqua glossa, Quæ verba,
cum mihi tanto viro digna non viderentur, inue-
ni aut falsò esse Accursio adscripta, aut non ita
scribenda esse, nec enim aliter solet homines candi-
dioris ingenij, quid referam deprauatum ita locum ad ti-
tulum De verborum obligationibus, ab Alciato
restitutum, ut qui legit, nec ridet, sit prorsus aut Socra-
tes, aut Crassus, aut similis aliquis? Q. Unum
displicet, quod videris Accursij glossemata negare, si no-
men Accursij non sit adscriptum? audiri enim vel ple-
runque id factum esse. A. Illud otiosi hominis fueris
numerare. ego quidem anonyma nò inficior Accursij esse,
sed non dabo etiam inepta. an hæc dixisset Accursius?
ubi igitur indefessa illa sua diligentia, & improbus ille la-
bor, Augustino tantopere commendatus? quid ad alios
non esset, qui declararent, si ipse non intelligebat? adiit &
Chaldaicos, ut ut velint aliqui, illisum sibi. Sed glossema
istud

Sy. Bart.
Cotta.

Alb. Ang.

Lib. 1. Emend.
cap. 5.

In l. stipulatio
ista. 3. inter. in
ver. incertum.
Alc. cap. 16. lib.
4. Pareg.

In præf. ad lib.
1. Emend.

In rub. sol. ma.

istud Accursij sit. Accursio, & eius temporis scriptori-
bis non obviare nisi deprauatissimi libri, & maxime in
Græcis, quod Alciatus, Augustinus, certissima docet
veritas: ut non sit opus multa, nec etiam v.l.a. testimonia
corrocare. hunc autem locum, quis non aixerit, fuisse
deprauatissimum? recorder plane. inquit Vlpianus,
Vbi sic venit, ut confestim discedat, quali a via-
tore emptis, vel ab eo, qui tranluehebatur, vel
eo, qui παρὰ πλεῖς. i. Præternauigabat, emit, duris-
simum &c. ad verbum, a viatore, aut glossographus,
hic sequitur Græcum, vsque ibi, durissimum &c.
illa igitur præcedentia, inde, emptis &c. vel sublata
omnia, vel confusa, intermixtaq; Græcis erant proculdubio.
quomodo igitur interpretaretur? exclamat ille, Locus
deprauatus: rex esto, qui explicabit. Apollinis
fidem implor at aliquando omni arte diuinandi destitutus,
quam nunquam Accursius professus est. an ex pers Græ-
cisermonis? sed ex pers erit etiam Politianus, de quo
non absimilia istis Accursianis prodidit Augustinus, &
hic quoque ex pers, postquam & ipse de se quid tale com-
miniscitur; expertes erunt cū Accursio alij multi, mul-
ti Latissimi Latinarum literarum ex eadem ratione, si
ea valet aduersus Accursium ratio. Passus sum, minus
peritum videri istum in Græcis litteris, sed nollem, quod
vel librariorum, vel aliorum culpa factum est, totum in
ipsum transfundi. Desinant igitur maledicere: nam si
Græcam linguam non calluisset Accursius, nulla verba
Græca proculdubio esset interpretatus; & tamen inter-
pretatus est rectè multa; quædam etiam rectius, quàm fe-
cerint isti ipsi Græcatores, nisi malè collegi, dum in huius-
modi incidebam anxias nouitiorum curas: non quòd hac
in re quidquam ex Græcia ego possim, sed quòd ita periti
Græci, etiam consulti obseruauerunt, & verissimum visum
est mihi ex rerum analogia, quæ una est certa interpre-
catio. Vbi translatio aderat Accursio, eam iste seque-
batur: ubi deficiebat interpres ille vetus, ipse Accursius

Lib. i. cap. i. B.
 mend. et lib.
 sing. ad Mod.
 car. 164.

interpretabatur: ubi errat, ibi nihil dicere potest, inspi-
ce, corrupta ferme omnia sunt, & deprauata: quare soleo
ego hoc texere argumentum, Qui recte recta inter-
pretatur, bonus est interpret. Si igitur, quæ cor-
rupta non sunt, aptè Accursius explicat, quid is
non erit bonus interpret? Inique reprehendetur,
& minus sapienter, si clamitabitur, eum debuisse, emen-
dationibus illarum vocum studere, & restitutioni melio-
rum: nam unde facultas, si voluisset quammaximè? bo-
ni libri iacebant toti in tenebris, & squalore. Alciatus,
Augustinus, Viglius, alij peccata temporum volunt, &
sunt, non eorum interpretum, isti recentiores, dispen-
dores, emendatores, critici sua pleraque unde habent? hi
ipsi nostrates unde? ex libris non admodum nuper e-
mersis, ex Florentinis Pandectis: erant olim ista (ignos-
cat nouitius, qui mallet, isti) Pisana, magis, ut reor,
clusa Florentinis, quam Florentina post ceteris fuerint,
inter earum ciuitatum & bella, & capitales inimicitias.
Ginno Caponius, magna ex familia vir magnus, anno sex-
to & quadringentesimo supra millesimū Pisis in potesta-
tem reductis, & illud thesaurum in patriam retulit. Ac-
cursius verò ante ducentos ferme annos moriebatur; &
nec Pandectas vidit, ni decipit nos Castrensis, qui tan-
tum attestatur, aut memoria vehementer fallor: diluit
autem Augustinus nescio quid in isto argumento, quod,
visos hos libros Accursio, palam quasi poterat demon-
strare. Ita est. & emendat etiam locos innumeros Ac-
cursius, ut passim legere est in Augustino, ceterisque;
& ex his quoque, quæ habebat integra, coniecturam du-
cebat, quid reliqua possent ad veram sapientiam iuris ci-
nilis, ut nec curarit, quod dixi: forte etiam prauidit, hos
fore, qui in hoc scriptionis genere debuerint maximè oc-
cupari, in eo lumen ingenij quærere, acumen iactare,
lauream petere. bonus scilicet vir noluit & hanc par-
tem istis præripere, ut aliam fecit cum suis omnibus, quæ
sapientia est propria. at nimis multa hoc in argumenta.

Dixi

Grag. de in. ar.
cap. 9.Taur. in ep. ad
Cosm.In l. i. de reb.
cred.
Lib. i. Emend.
cap. 3.Hot. in praef. ad
4 lib. obs.

Dixi ab Alciato factum rectè minus, quòd Accursi-
um etiam cachinnis traduxerit, quoniam hic non inter-
pretatur Græca pro Latinis, sed Latina, quæ habebat:
non enim illa Græca πρὸς ἑπὶς habuit, memini, ita scri-
bit, Hic debet esse quoddam Græcum, cuius
expositionem statim ponit. quid iniquius? an ha-
buit Græca verba Accursius? an Græca accipit pro La-
tinis? ait, Hic debet esse quoddam Græcum. er-
go non erat. ait, Cuius expositionem statim po-
nit. versionem igitur Græcorum cognoscit, nullo modo
fallitur. illa verba Latina, Pro se poscit, sunt in con-
textu, Accursij non sunt, glossæ etiam adscriptæ nō
est nomen Accursij, si plurima me non fallunt exem-
plaria. Quid ibi fecissent isti Græcoconsulti sagacissimi?
Et ita persuasum est mihi, rudè non fuisse Accursium
Græcarum litterarum, ut isti volunt. scio, ab Alciato,
aliisque insulsissima notari contra illum hominem, in qui-
bus omnibus priuatim innotari, longissimum esset; &
quæ hucusque diximus, possunt certe quamplurimis, for-
tè reliquis, satisfacere. Q. De alijs vero quid sentis?
Bartolus, Baldus; ceteri an cognouerunt linguam Græ-
cam? A. Non dispicio, etsi vel Hebraicam tentari
Bartolus. Sed attende, quod, ut glossatori videri neces-
saria poterat ista litteratura, ita nulla prorsus bona ratio-
ne in his desideratur, qui commentarie scribunt, ut scrip-
sere nostri. Q. Qui tam varie? A. Glossa est se- Quintilianus,
cretioris lingue interpretatio, & vocum minus usitata-
rum, præstet igitur glossator, oportet, quod ex nomine
pollicetur. Bartolus, Baldus, alij, qui commentarios
fecerunt, primam illam partem relinquentes, sensa, sen-
tentias, usum, similia tractant. quid hic Grammatica
interpretatio? quid glossaria? loquuntur isti egressus
iam, prima illa rudimenta. Video te non assentiri
his, quæ dico, & capite nutari; nec equidem valdè
admiror: nam speciosissima isthac, & incundissima
nonitorum ratio, non modicum, sed potest multum ad

temeras adolescentium animas denunciandas, confidentes, ambitiosas, delicatas; & certe, si mentem tuam occupavit, quod videre videor, quam facile poterit euelli, non senio: verissimum enim est, & generaliter, quod falsae opinionēs, quorum animos occupant, surdos ac cecos reddunt, ut nec audire, nec videre possint, quae alij omnes tum audiunt, tum etiam vident. Q. Immo ego impetritum posthac nunquam dixero Accursium tuum Graecae litteraturae. A. Age, illa non urgeamus, conuertor, dico bonum iurisconsultum Accursium, Bartolum, & huiusmodi, etiamsi isti non cognouissent Graecam linguam, quid enim Auicenna, Auerroes, Thomas, summus medicus, philosophus, philosophotheologus, & duo illi Arabicum vix patrum sermonem tenebant, Thomas (ut visus sum audire) nec Graecum, nec alium, sed vix Latinum? quid hac aetate Paracelsus: miraculum non suis solum, sed & quibusdam nostris; ille etiam professor Ferrariensis adiungit sapientibus antiquis, Thaleti, Pythagorae, Heraclito, ceteris, qui Paracelsus? Helveticē loqui poterat, non aliter, quid alios memorem? Q. Tua ratiocinatio non est alia ab ea, quam pro breuioris statura hominibus his diebus adolescens ille disertissimus in comitijs tractabat Oxonia, hos scilicet sapientiores, nā & Ulixes, & alij sapientissimi pusillo corpore. quid tu diuersum? ignari Graecae linguae ipsi sunt doctiores, nam CATO, Accursius, Bartolus, Auicenna, Auerroes, Thomas, Paracelsus viri summi in suis artibus sine ista Graeca litteratura. an non lepidē, & doctē antagonistas optimus imperator, qui luscus; nam Philippus, Antigonus, Sertorius, Annibal luscii optimi imperatores. quid ni idem de similibus corpore aut animo vitiosis, si tales magni aliqui viri fuisse? dixit de spurij, catervisque copiose, & ostendit, ad rem tale argumentum non facere pro hominibus paruis, ut nec tuum faciat pro ignaris Graeci sermonis: sunt enim ista deprecationes potius, quam boni facti assertiones. A. Placuit audire. sed ego ut a argumen-

Patrici. lib. 1.
tom. 3. disc.
Perip.

gumentor. Si ignorantia totius Græcæ non prohibuit, quo minus illi maximi euaserint, nec nos quidem prohibebit. Oxoniensium non erat eadem disputatio, tamen et si similis admodum. Iam igitur, an excutuntur ij e doctorum manibus? an stulti appellantur, inepti, pessimi interpretes, magistrine? Miratur alibi <sup>In orat. pœ-
Bug.</sup> Duarenus, quod Medicis, Philosophis, & Theologis resipiscantibus, nos etiamnum insanire velimus. Sed nec Theologi, nec Medici, nec Philosophi abiecerunt, e manibus illos viros, quos indies magis adueniunt ad doctrinam sibi comparandam, cetera, si qua volunt, aliunde petitori, quid non idem nos? Vide, quantum sit horum hominum ingenium: volunt, erudiri iurisprudentia; fugiunt ab Accursio & alijs, quoniam Græcas nesciuerint, litteras. Habes a Viglio nescio quid in istud argumentum, legere potes interim. ecce. Q. Hic est. Quidam, si semel Accursium, aut Bartolum laudaueris, confestim totum librum abijciunt: haud mehercule intelligentes quantum ad veram iurisprudentiam auctores illi quantumvis barbari conferant: demus enim eos linguarum, & bonarum litterarum rudes, atque imperitos fuisse, quanquam id seculi magis ipsius, quam suo vitio accidit, in rebus tamen civilibus, iudicialibusque controuersijs mirè exercitati, experti, atque edocti fuerunt. Restè pro istis Viglius. sed noui ij ratiocinantur in contrariū, ut quoniam Accursiani linguas non tenuerint, nec boni fuerint iuris interpretes, quia passim multa Græca in legibus nostris (ut dixi) integra leges, volumina integra. A. Sed & dicebam tibi, plerisque leges stare posse sine intermissis Græcis; sed & illud, legeres meos hosce interpretes saltem, ubi non sunt Græca, nec flagellares, aut non flagellarent ubique. Q. Putas igitur, bonum hodie iurisconsultum esse posse, & bonum iuris interpretem, qui litteras Græcas non teneat? Si enim bonus fuit Bartolus, & reliqui analphabeti,

W.

In l. nam et Dz-
mostenes in fi.
de legi.In li. ling. de
ju. Connub.Ad l. pars linte-
rarum de iudi.

erunt & alij. A. Dixisti. & miror recentissimorum
adicta Platonica, qui non admittunt in suas Academias,
nisi, qui Gracaturam istam calluerit optimè. Q. Sed,
oro te, quomodo Nouellas, alias leges Gracas intelli-
gemus sine Gracarum litterarum cognitione? vulgata tra-
slationi non stabimus, opinor. A. Quid si stabimus?
Q. At ab homine barbaro scripta est, qui nec Latine,
nec Gracè nouit, ut Alciatus, ut Augustinus, ut alij lo-
quuntur. A. Hic illud est animaduertendum, alium
videri Nouellarum interpretem, illum alium, qui Pan-
dectis inserta in Latinum vertit. Q. Credebam v-
num & eundem esse. A. Et credi sane potest: nam O-
dosfredus eam, qua in Digestis est, interpretationem Ber-
guntioni cuidam Pisano vindicat (ne opineris, ab Au-
gustino nomen hoc in lucem prolatum) & quod alij Bul-
garo asserunt, nullo pacto admittit, qui ait, Bulgarum nō
magis linguam Gracam cognouisse, quam ipse fecerit. Q.
Quid tu igitur his modo dabas huius lingua cogniti-
onem? A. An dedi omnibus? Tu nota quanti fece-
rint istam eruditionem alij; nam Odosfredus nec curat,
profiteri se totius Gracia ignorantem. verum ad transla-
tionem. Si Berguntionis est ea, qua in Digestis poni-
tur, Berguntio vnus est omnium Gracorum interpres:
nam translatio Nouellarum eidem adscribitur ab omni-
bus recentioribus, quos vidi, quique examinarunt. &
quantum ego iudicare possum ista in re, eiusdem certè est
farina: recte enim eruditissimus Brissonius ait, prater nu-
das coniecturas in hoc iudicio constituendo nihil adesse,
quod Bulgaro, vel Placentino, vel alij adiudicet illud o-
pus in Pandectis; adstruat Bulgaro Cuiacius quantum
velit; nam quis Odosfredo non mallet credere, qui mox
ferè a Bulgaro vixit, & hunc, scribit, Graca lingua igna-
rum? nihil, aut non admodum mouet me, si Bulgari no-
men repererit aliquando Contius versionis adscriptum,
nam ex Odosfredo, quidquid istud sit, planè tollitur. sed in
re nullius momenti nō subsisto, idem mihi videtur artifex

in ipsa eadem, ex eadem religione, ut ne transferat
 eandem a verbis Græci vllibi dissectis. Atque ad
 sum hoc præstandum, quod nec verba meliora, nec compo-
 siores potest ille curare, aliquando etiam retinuerit
 Græca ipsa vocabula. Sit tamen, quæ in Digestis est,
 Bulgari versio, quod Accursius credidit, & Cuiacius,
 Continuisque ad rem nostram videamus quid inde: non
 enim de interprete, sed de ipsa apinus interpretatione.
 At ex Alciato, & Augustino, ab homine barbaro scri-
 ptam, eoque, qui nec Græce, nec Latine nouit: addo his
 clarissimum Donellum, qui ambigam, perplexam, vi-
 ciosam totam asserit, & quæ causam errandi præbet.
 Dixi tamen, ex religione illius interpretis id quantulumcuq;
 sit, euenire, & ea nimia non est, ut Augustinus dicere
 solet, sed iusta: verbum enim verbo reddidit, nihil omisit,
 nihil addidit, nihil immutauit. hoc voluit Iustinianus,
 hoc voluit etiam, ne pro contextu haberemus paraphra-
 sim, aut pro lege sententiam translatoris: & male Au-
 gustinus (mea opinione) qui liberius aliquando, & ad
 mentem potius, quam ad verba, conuertit: an enim isto
 modo non stabit Augustinus nobis pro Iustiniano? Pro-
 fectio nescio, quid Alciatus sibi velit, Politianus, aut Au-
 gustinus, qui clamitant, Latini sermanis hominem im-
 peritum, cum tamen & ipsi quandoque non percipiant
 planè, translatio ne sit, an sint ipsa Latiniſſimorum iuris-
 consultorum verba, ac de Bulgari etiam & Placinti
 Latinitate per aliquod præterea, igitur ad Nouellarum
 translationem, de qua & Donellus dicit, si bene rem te-
 neo. At Cuiacius, veterem illum interpretem rejici &
 aspernari temere ab omnibus; & id iniquo animo feren-
 dum propter hominis eruditionem, eleganciam, religionem.
 Continuis etiam (hi tui sunt primi ordinis) Nouellarum
 veterem interpretem intellexisse ius, notat, melius, quam
 alius quouis, qui postea in illis vertendis operam impende-
 rit; eam translationem ex Græco exemplari longè fidelio-
 rem, & integriore prodidisse, quam aut Scrimgerianam, aut

Ad tit. de iureiur.
cap. 11.

Cont. me. uis
de consensu

Alc. in l. Ciren-
sum. C. de dec.
lib. 10.

Lib. 3. ob. ca. vii
In præ. ad Nou.

DE IVR. INTER.

In cons. ad lect.
Lex parie. sum.
etc.

Non cap. 2.
Tyroc. iur.

Contia ep. ad
Jed. nuc. Pand.

Haloandrinā, qua à privato homine, propria auctoritate, contaminata est. Elegantior hac? sed, dum vitat ista barbariem, incidit plerumq; in prauam affectationem, eodem teste: ut non iniustus fuerit Molesius, cum scripsit, Haloandrum more litterarum, qui intra degustarunt, parum felicem fuisse in iure interpretando, & audacia cognitionis bonarum litterarum infeliciorem in communi & recepta littera mala varianda, & corrigenda. est vulgata translatio iniucunda, ambigua, perplexa, barbarica, salubrosa? elegantior est Iuliani epitome? sed illa vera est, & sensus legis. Hac igitur, & illos oppono auctoritati doctissimi Donelli: nam, ut questionem eam tractem, in qua verba ista Donellus habet, huius loci non est. Q. Vides igitur, quam magna utilitatis esse possit cognitio Graecae linguae; nemo, quam magna sit necessitatis, postquam illo nobis fontes referat, & patefacit, nec finis incertos, & velut suspensos nos stare, alio iuris, vel illius translationem sequi deliberamus. ais vel hac in re ille. Praestat, vt tuis potius, quam alienis credas oculis. Raro versum, dicitur, quod non sit aliquid praetermissum, aut minus commodè redditum, & quadam etiam explicari Latine non posse, vt ipsa voces Graeca retineantur, quod neque tu non concedis. in his igitur quis eris Graeci experti sermonis? A. Quasi ante Perionium, Manardū, Leonicenum, alios cum philosophorum, tum medicorum librorum interpretes, nemo vel philosophus fueris, vel medicus cum antiquis translationibus, tales utinam extiterint postea, quam remisso de studio rerum, consumpserint omnes in verbis bonam temporis partem, & in hac ipsa Graecatione. quasi optimi iurisperiti, imò ne iurisperiti quidem vlli ante ista Graeculorum tempora. quid necessitatem commemoras? re, & nomine Authentica est vetus illa translatio, & a multis annis, semper sub innumeris Principibus, ubiq; gentium, in omni foro recepta & approbata. & quid non esset, si de verbo ad verbum, prout in Graeco, ita Latina haberetur? ineptum est, quid

num postea ad leges? Minus commodè intelligi potest? Verum a politulis aurium delicatiorum, qui ad unumquodque verbum non Cicronianum, non tersum, offendant sed an semper ea translatio patitur istas moras? quid igitur longum? Tempus in Græca lingua discenda ponemus, ut paucissimos aliquos locos facilius percipiamus? quid etiam vel ad istos paucos opus est hodie, quando ipsos habemus nouitios consultissimos illius lingue, & hi nobis in istud argumentum noctes diesque toti insudant? Tu praesens eras, cum ex summo quodam auctore narraretur, nec medico, nec alijs scientiatis necessariam linguam Græcam, immo, nec utilem, immo etiam esse damnosam: quia scilicet adsunt optimi Latini interpretes. & si medicis inutilis est hac cognitio, qui & prima & omnia fere habent Græca, quid nobis? Audi nouitium. Budæus non magnos in iure progressus fecit, cognoscenda vtriusque lingue antiquitate impeditus, audisti hæc cetera, audi eundem illum de se ipso. In Græca lingua non magnos progressus studijs civilibus impediti fecimus. Qui igitur proficere velit in lingua Græca, is in iure civili proficiet minus: quiq; in iure magis cupit proficere, hic in ea lingua faciet minores progressus. habet verumque exemplum. Q. Sed ego illud Budæi studium non exigere, at quale quale, ne cum Accursianis, aut cuius sunt illa, ineptiremur ineptijs, & non semper deberemus a translatione pendere. A. Sed quid non pendamus a recepta translatione, post maxime a recognitione Alciati, Augustini, Contij, Cuiacij, id genus familiæ eo in negotio plane diligentissimorum? quid horum eruditione non fruemur, atque laboribus? Nil nescit, quod tu usque ad certum terminum cognoscit, si vera est vulgata sententia, Nihil & imperfectum æqualia, paria censeri. Non tu vides, quot ab ipsa infantia annos ponimus in cognoscenda hac Latina, & non cognoscimus adhuc, non cognoscunt magni illi viri, qui usque in senectutem non quiniimum opera in eam rem dare solent, at etiam, si suffi-

Card. de s. m.
lib. 1. cap. 2.

Aug. lib. 2. N.
mend. cap. 1. et
lib. sing. ad Mo.
de s. in 6.

DE IVR. INTERP.

eis parum cognoscere (quod non admittunt noniti) quia
 etiam non debet sufficere doctissimorum translatio accu-
 ratissima, & multo magis? nos leui, & perspicilloria no-
 stra eruditione assequemur melius? sed prestat, ut ocu-
 lis nostris credamus potius? immo, ut alienis perspicacio-
 ribus. quid igitur tot alijs artificibus stabimus? nudius
 tertius dictum est. Non est, Quinte, diuersitas inter-
 pretationum in vulgaribus vocibus, sed in reconditis &
 semotis quibusdam; ut ad eas quid nisi summi Græci? &
 id tentabimus, ut infimi consistamus inter iuriconsultos?
 Age, & hoc spero, notabis, Græcia nostra opes non con-
 sistere vel in his voculis, de quibus tantopere anguntur
 isti, & de quibus esse videntur aliqua controuersia. Q.
 Hac omnia illi fundamento imponis, quod tempus quasi
 teratur, si iuri non vacabimus semper: sed quid alijs ar-
 tibus non possumus citra temporis dispendium, & huius
 lingua vel in ætate prima, quæ proprie facta videtur ad
 rem istam, & apta minus est iurisprudentia addiscenda?
 quid vel operis quibusdam succisuiis, quando a terrore isto
 legum studio & animum reficere par est. A. Scribunt
 doctissimi quique, vel ab ipsa infantia hominem informan-
 dum in ea, quam proficere debet, disciplina: iuuentutem
 ad suas leges vocat Iustinianus noster, Celsus, Nerva a-
 dolescentes; Papinianus ille summus vix inuenis; alij hu-
 ius ætatis (ut retuli) etiam magni Iuriconsulti, etiam a-
 dolescentes. Loqueris de pueritia? at si iuuentis animus
 verum ista varietate onerandus non est, qui infirmior
 pueri? hic tamen physicum audirem: ego equidem sus-
 picor habescere aciem ingeniorum teneram sub gemino illo
 pondere utriusq; peregrina lingua addiscenda, ut tardio-
 ra sint postea, & quasi insipida, tantum abest, ut cre-
 dam, alacriora reddi ad exquisitiores contemplationes.
 Quid verò de succisuiis & recreationis horis? Quæcum-
 que facimus aut relaxandi animi gratia, aut cuiusvis al-
 terius causa, dirigamus omnia ad studium hoc nostrum.
 capis telectionis Consultorum satietas, age, ad Casares
 illos

Pl. Quia
 Tacit.

G. Inst. de iu.
 c. i.

illos inuisas, ubi cum his nequeas esse diutius: confer te ad hunc, vel illum interpretem; quam multis, quam omnium generum, quam omni gustui propter ipsorum varietatem accommodati? quatuor recti, constantis, acerrimi iudicii interpretem? en Bartolus. Placet videre ingemissimum, qui nihil non examinet, qui leges omnes videtur tenuisse? habes Bartoli amulum Baldum. Cupis peritum aliquem habere ducem, qui extricet tibi tricas in iure nostro, & veritatem detegat? pater veritatis est Alexander, tutissime sub isto duce opinionum symplegada superabis, rectissime superabis ac solves, non ut alter Gordium nodum. Amas ubertatem, & lucem? ecce tibi Iason, cui laudando non Alciatus non Wesembecius sibi ipsis videntur satis dixisse, qui multa, & maxima dicunt. Acutissimum audire manus? audi Decium, manus elegantissimum? presto est Alciatus cum vniuersa sua factione nouitiorum, nihil de alijs dissero. Quid illa narrem? si breues lectura, ita loquamur grata sunt, potes in glossis, & in his etiam recentioribus tibi satisfacere: sin longiores delectant, habes & istas cuiuscunque mensura, si fastidis lecturas, an ad responsa, si hac quoque non sustines, an ad quaestiones, & si ne quaestiones placent, an ad tractatus, quos vocamus, tu ire nequis? Argumenta verò quid dicam? diuersitas, & tantus apparatus ciborum nunquam in vllis mensis; ubi vel extinctus appetitus reducitur centies ex ea varietate. nihil est cur respondeas, eundem cibum esse, ad quem ego te voco, diuersimode apparatus: nam mille imò ciborum genera ex vna gallinarum carne, mille diuersis modis cocta, Regi Galliarum fuerunt apud Marchionem Montisferrati. Non potes grauiora iurisdictionum substitutionum, stipulationum, similium ferre? vocant te innumeri alij tituli omni quidem inmunditate plenissimi: cur enim tetricum appellas studium nostrum? certo aliter sentiebat Tullius, qui & nostra suauitate, delectationemq; in eo esse confirmat, si ex aliena persona non loquitur, tamē hac remotiora. Q. Im-

Su.Sc.Ias.Duan.
Bello.

Ias.Suar.Ala.

Ias.Alc.Bello.

W.in orat.de
Sta.in rec.inst.

Ecc.

Lib.1.de orat.

DE IUR. INTERP.

Aug. Aug.

mo (ut mittam alia) ad uniuersum argumentum appositum
quare, & ita ex ijs. si tui Græcam linguam, & alias eti-
am artes (tu voluisti aliquando, nec mei prorsus negant)
quodam modo tenuere, nunc verò, nec pueritia, nec alia
tempora, nec ipsas pateris recreationis horas consumi in
istis ediscendis, & temporis iacturam asseris, quidquid in
ipsis impenditur, quidquid non datur studio iuris, quæro
an illi errarint Accursiani, aut nos sequemur ipsorum ve-
stigia? A. Errarunt, si quid subtraxerunt studio iuris,
nec sunt imitandi. Q. Subtraxerunt proculdubio, si
nec horas successinas pateris nisi in uno iuris studio poni,
& alia illi cognouerint. A. Vel, quæ ad antiquos le-
gum doctores dicta sunt, hic tu repetas velim, vel adhuc
paucis his ausculta. Hora aliqua studij sunt, aliqua re-
creationis & solatij, aliqua etiam necessitatibus deputa-
ta. Q. An has ultimas dabis, in quibus alias scien-
tias ediscamus? non ne sunt hæc cibi, & somni hora? quis
inter dormiendū, edendūue litteris vacat? A. Quid
ni inter comedendum? Adrianus an in prandio ius di-
cere non poterat? quot præclari, varique sermones de om-
nibus artibus habiti sunt, & habentur indies dum pran-
dent, dum cenant viri literarij? quàm multa, quàm
sublimia vel consurguntur a philosophis in conuiuijs dispu-
tata, ut nos scilicet erudiamur, inter pocula quoque, &
lances de litteris agere. an igitur nequibus iuriconsul-
tus delibare quædam, quum sic agitur, ex alijs disciplinis,
ut ut mutus sedeat? at illud silentium non ferunt isti lo-
quaculi, nam vel ab aulico timent, tu tamen omisisti ad-
huc aliud tempus necessitati datum omnino, & est, quod
cum amicis, quod inter alia ciuilia negotia consumimus.
Quæ ego quandoque, extra limites prosiliens Iurispru-
dentia, dico, arputas, aliter me ea cognouisse, quàm eru-
ditorum amicorum sermonibus? quid de vno Ioanne
Bernardino Bonifacio Marchione Oritano dicere pos-
sum? nunquam cum ipso sum, Quin et, quod non etiam
discam pulchra multa, varia multa, multa egregia. quid
de

Dio.

de Oxoniensibus meis? vel repertoria mea testantur satis, quantum ego capiam fructus ex eorum virorum & iuuenū colloquijs; nam in illis ego descripsi non pauca, quæ, dum minus id ipsi cogitant, disco tamen & asseruo ex sermonibus familiaribus. & in non audisti aliquando a patre de illustri præceptore suo Argenterio, qui ab vniuscuiusque ore solebat pendere, si forte aliud ager de excidisset homini aliquid, quod ipse disceret? nam & dicta hominucionum curabat reponi in sua quadam volumina, si qua audisset non inepta. Refert Alciatus, ex factis suis cuiusdam villici se locum Planti intellexisse, quem non potuerat antea: sic solet vsus quandoque non minus conferre, quam assidua lectio. & profecto, si nullus est tam malus liber, (quod vel in proverbium abiit) qui aliquid non contineat boni; cur queso hominem vllum credemus esse, a quo nequeat bonum aliquid prodire? tempus vllum, in quo discere non possimus? summi medici etiam a mulierculis, a brutis animantibus, inter alias occupationes, præclara quæque didicerunt. nostri (ut de omnibus non dicam) a rusticis doctas sententias edocti, has in libros suos, & in legum numerum retulere, illum beatum, qui velit discere, quoniam undique potest, & semper: Cato enim vel in ipsa curia, dum cogeretur senatus, lectioni vacabat semper. At, si placet, iam tempus est, ut in viam reuertamur. Q. Quod videtur. A. Illud itaque. Aut nihil facere Græca, quæ sunt in illis libris; aut exemplaria deprauata fuisse antiquis interpretibus; aut interpretationes eis demonstrare, quæ subsistant pleraque omnes; in una etiam vel altera voculi minus commodè explicata nullum damnum subesse. Q. Hæc si ostendantur, credam, suos interpretes non malos, & Græcam linguam non esse necessariam. A. Ego illa quatuor capita quasi in me ipso recipere, sed, alios peritos audire, satius est. Q. Quid igitur superest? si lingua Græca in interprete nostro desideratur, ea in tuis fuit; sed desiderari non debet. A. Hæc volui, exemplificationibus, auctoritate, exemplis

Lib. 1. Parenti
cap. 11.

l. si choros. 2a
leg. 3.

Cic. lib. 1. de fin.

addamus Zesium : & hic enim celeberrimus I. C. litteras Gracas ignoravit, atque etiam contempsit. Q. Cur etiam contempsit? A. Quia suo studio contentus (suis aut) hisce, adolescentulisque tales glorias statuisse relinquere. addamus sine exemplis, sine rationibus, quod prastantissimi iurisperiti omnes fere (si Aquilios istos excipias) hanc pariter contempere Graculationem : nam si Aretini exemplo velis, cognitas immo illis litteras Gracas, hic ego contra Gracos regram tibi argumentum. Q. Quale illud? certe enim nunc cogitabam, quod interponis de Aretino : non posse scilicet dici ignaros Graca huius litteratura tuos Bartolos atque Baldos, quoniam Gracæ nihil scriptum, nihil Gracæ tractatum videatur in illorum operibus; etenim Gracum tenuit sermonem Aretinus, & is tamen non magis est Gracus, quam reliqui Bartolini. A. Nec etas, nec tempora mea admittunt, ut hac de re possim ego quidquam certo statuere, ut qui tam multa, tam ingentia meorum interpretum volumina nec legi omnia, nec potui; attamen credo, esse ita ut dicis, nihil Graci sonare, in scriptis eorum. sic igitur, si illi Gracas litteras cognoverint, & sunt omnino nunquam gracati, vel hinc videas in istius cognitionis vanitatem, ut quæ non fuerit aliquando usui, & recentiorum ambitionem agnoscas licet, qui quid boni ad nos ferant ex ista tota ipsorum Gracia prudens lector adiudicet. Quid sibi volunt, dum suis pagellis passim Graca aspergunt? Accursianis ut terrorem incutiant ex illis characteribus? an, ut suo Papiriano Ciceroni bilem commoveant, & nauseam excitent? audiri enim ipse aliquando, quod Graca Latinis admisceri, non ferat Cicero, si causa non subsistat. retulit etiam (& credo ex Cardano) amicus mihi, licere tribus in casibus, Graca miscere libris, vel cum Latina non habentur, vel ubi lis est in dictione sensu sectione; vel cum res adeo gravis est, ut vereamur, ne quis interpretatione maiorem emphasim addiderit : ceterum in alijs si quis faciat, inepta facere ac puerili ambitione, haud dubium

Spieg. in lex. iur.
in dict. impera-
tor.

Conn lib. 7. C. 6.
in. ciul. cap. 3.
In act. in calum.
lib. de subr.

bium esse. Quid ratiunculi isti inflati contra Cardanū?
 iterum argemus auctoritates. an eruditionis hostem ig-
 norantiam? scilicet analphabetus fuit iste. an aduersarij
 Scaligeri omnium, credo, linguarum cognitioni inuiden-
 tem? & id quoque: nam homunciones non videmus pas-
 sim linguarum peritissimos. Admitto & in viris doctis
 istam peritiam; sed indoctos longè plures esse censeo, qui
 linguas teneant: quia frustra illud tempus teratur omni-
 no, quod in multis linguis ediscendis ponitur, si ex una li-
 cet, res ipsas cognoscere. addo, quia ita videtur quodam
 modo & per naturam comparatum, ut qui linguis valeat,
 rebus non valeat, aut valeat omnino minus: omnes enim
 aliò atque aliò propendimus; & ad unam rem magis apti
 sumus, quàm ad alteram. Non discedo longius. Horten-
 sius insigni verborum memoria, Lucullus rerum fuisse,
 dicitur: & ego opinor istam cognitionem linguarum esse
 memoria potius, quàm iudicij; quare in artibus ediscen-
 dis nihil unquam solidi atque perfecti is sentiat, qui sit
 magna praeditus memoria; raro enim utrumque datum
 nobis a natura beneficium, & quantum ad hoc ipsum stu-
 dium in is attinet, vel donata memoria perdi potest, li-
 bentèrque assentior ego Alciato, qui eam extenuari val-
 de ex cogitationibus dixit, qua circa iuris subtilitates
 versantur. ecce etenim Bartolus, Angelus, Fulgosius aut
 nulla, aut perquam tenui memoria fuere: opinor & de
 Baldo dici posse; si namque tantillum memoria in eo fuisset,
 nescio quomodo ubique ferè contrarius sibi ipsi depre-
 benderetur, in una & eadem questione quandoque deci-
 es amplius: isti autem maximi sunt iurisperiti: An-
 dreas Siculus contra, admirabilis memoria vir, sed leuia
 scripta eius sunt, ineptiarum, & plagiarum plena. Citius
 deficeret me dies, quàm ut exempla huius argumenti de-
 esse possent. at certè defecit hodiernus. Q. Non ta-
 men ego te dimitto. Antiqui consulti tenuere istam lin-
 guam Graecam: nos quid eorum exempla non sequimur?
 Tot sunt Graci interpretes: hos ut intelligamus, quid

Cic. in Lucul.

In orat. Tic.
hab. et in orat.
Auen.Tiraq. in trac.
de iu. prim.Alc. lib. 13. Pa-
terg. cap. 16. Su-
arez in rep. l.
quoniam in pri-
oribus.

L

Græco

Cic. lib. 1. de
orat.

lib. 1. de orat.

a Zai. Gribalijs

In vi. Bar. &
Iuanico.

Græco sermoni operam non dabimus? illud prius, quod proximis est coniunctum verbis, memoria iurisperitis datur. A. Recte factum, ut tria hæc paucissimis ab-
solui possim. Cicero, opinor, est, qui de iurisperitorum me-
moria tantum scripsit, nobis semper insensus, & tum hoc
voluit, laboriosam esse iuris scientiam, nullius ingenij; qua
enim illa? Istam oscitantem, & dormitantem sa-
pientiam Scæuolarum & aliorum otio conceda-
mus. quæ illa de libris Bruti, & Catonis? quæ alia
multa? mitte igitur, hos oratores contra nos producere;
quibus & a nostris est sapientissimè responsum. si summa
in iurisperito requiritur memoria, ea rerum est, quàmque
(ut ego quidem interpretor) habitum quendam dicemus,
ex præcedentibus observationibus, & quendam indicij
confirmationem, ita Bartolus vel maxima pollebat me-
moria, quia, dum in iure versatur, ius sic observat, & om-
nes iuris sententias, quod, si de iure dicit postea, a iuris de-
terminatione non aberrat; ex indicio tamen videatur po-
tius quàm ex memoria dicere: nam satis constat, rectas
legitimasque ei fuisse sententias, at pro his confirmandis
iure solitum ad Franciscum quendam Tigrinum, qui leges
suggereret, & indicaret, ubi probaret Bartolus, quod asse-
rebat. Est quidem percommodum, si ad nullos Tigrinos
debemus confugere, sed id non officit Iurisperitorum lu-
minibus, & illa alia est memoria, quæ debet in iurisper-
sulto esse. De antiquis consulis quid ais? illi an cognoue-
runt omnes Græcam linguam? puto, vix de alio potest,
quàm de Modestino, dici: nam quod & alij plures vel
verbum, vel sententiam Græcam referant, hoc nullum est
argumentum, & nudius tertius explanavi. Sed etiam, an-
tiqui illi cogeantur in Romana monarchia & Græcis
hominibus multis ius reddere, & multa Græca erant illis
per manibus quotidie, testamenta, contractus, talia: &
nos (quis dubitat?) debemus eas linguas callere, qua-
rum acta, gesta tractare, opus est. Q. Nescio quid
velis, an leges istas Græcas tractare non debemus? A.
Latine facta sunt: interpretes Latini sunt, per quos satis
est.

est, Superque Gracatim: Quantum pertinet ad versiones, liqueat tibi de integritate & fide antiqua, quod vix in vno aut altero ad vniuersum tractatum intelatū mutauit illam legitime (non dico etiam delicate) Augustinus, qui totus tamen in illud incubuit, ut barbarum, & imperitum doceret eum interpretem fuisse: liqueat in argumento Nonnullatum ex recitato testimonio Contij, qui diligentiam in ea inquisitione posuit suam, qui que scribit, In ep. dedic. ante Nou. veteris translationis auctoritatem illibatam seruandam, postquam ille interpretes intellexerit ius nostrum melius, quam aut Haloander, aut alius quiuus, qui postea illo in studio impenderit operam. de glossis dixi. Q. Cur non etiam satum satis reliquis prudentia ciuili partibus, & nos in illorum laboribus acquiescimus otiosi? A. Quia vel nunquam philosophabitur satis, & quaque docebuntur omnia, hac erunt semper pars minima eorum, qua ignorantie tenebris contigentur. Arist. Q. Restat de interpretibus Gracis. A. Copia laboramus, ut non sit, cur in Graciam pro alijs interpretibus nauigemus. quales etiā illi? vel ipsorum recentiorum iudicio, modica admodum Donel. in rub. de cond. Trit. eruditionis, imò imperiti, & nugatores. illud praeclaudubio verum est, Latinos esse meliores; & Latinis & Gracis Lib. 3. obs. caa. omnibus Accursium anteposit Cuiacius; ex Augustino de Bartolo narrauimus, deque alijs ex alijs ego aduersus illos Gracos coniecturam duco ab his, qua isti Gracatores ex ipsorum proferunt libris, qua nihili plane videri possunt. Iam habes omnia. Graeci isti consultissimi, si dissentiant, procedant, agant, rem cum analplauto committant, quam de iure volunt questionem disputandam, determinandā, proponant: sentiant quid commodi ex Gracia sibi, quid aduersarijs incommodi creati possit. proferent ipsi ex thesauro Stephani, credo, arma depicta terrificis delineamentis: quid n. aliud sunt voces & nomina? expediēt hostes Graeciae argumenta, rationes. unde? dabit illa artium propria analogica interpretatio. Sint itaque Graca littera emolumento Grammaticis, illustribus viris ornamento, in medicis ille, nos in iurisperito despicimus. De resp. prud. in Cod. Theod.

ALBERICI GENTILIS

De Iuris interpretibus Dialogus quartus.

TREBATIVS.

Dialectica studia non prodesse Con-
sultò iuris & interpreti.

QUINCTVS, ALBERICVS.

Ud iam te hodie, tuamque sententiam
de studijs Dialecticis: & ut citò audi-
am, non oppono, qua innumera scripta
sunt in huius scientia laudem, quod uti-
lis, quod necessaria sit & omnibus, &
iuris interpreti, consultòne. A. Cre-
dis igitur, ducturum me contra ista studia? Q. Pla-
nè credo. A. Es rectè quidem. Scio autem, & veteres
illos legum auctores in his artibus versatos videri, meos
etiam, quos laudo interpretes, in ijsdem rudes penitus non
fuisse; & multa audio pro Dialectices utilitate ac necessi-
tate predicari: sed didici adhuc puer ista Alciati verba,
quibus indies magis fidem accommodo. Optimus erat
legum interpretes TREBATIVS, etiam prius-
quam M. Tullius Topica eius nomini dicaret:
qui enim iudicio naturali lepram a lepra (ut vul-
gò dicitur) discernere nequit, is legibus nostris
addictus olei & somni iacturam facit. Spectant
huiusmodi ad Dialecticos, quorum ars in con-
tentione verborum consistit: iurisconsultum ve-
rò id solum decet, ut rationes legis consideret:
vbi

lib. 2. de ver.
fig.

vbi ratio dissimilis est, ibi argumentum esse inefficax sciat, vbi similitudo rationis adest, etiam si alioquin, res diuersissimæ sint, tamen ab vna ad aliam procedemus. ex similitudine igitur rationis legum scientia porro extendenda est: locorum, argumentorūque sedibus hisce, qui se Logicos dicunt, derelictis. *Alciatum* frequentius appello, & vrgeo dicta sua, quod mihi cum discipulis suis res esse videtur, vt nequeant illum ceu ex *Accursianis* vnum aspernari: ecce enim dicit cum *Corsasius* virum eruditissimum, doctissimum, emuncta naris. singulare illius ingenium ingeniosissimum agnoscit *Hottomanus*. *Duarenus* quid eidem non tribuit in sua quadam oratione, in suis libris *Disputationum anniuersariarum*, alibi? cum litteris maximè indicium, & prudentiam. etiam *Chiacius* virum memoria sempiterna dignum nuncupare potest *Alciatum*, nihil opus est appellare *Taurellos*, *Bellonos*, *Angustinos*, *Viglios*, qui aut maiora illi homini, aut eadem deferunt. Ego igitur tanti iurisperiti sententiam quam examinasse mecummet pluries, ipsam deprehendi verissimam, siue lucubrations eorum expenderim, qui siue ista nouitiorum *Dialectica* ius nostrum tractasse dicuntur, siue ipsas solas rationes considerare voluerim: notauimus enim doctores illos & interpretes tantum supereminere *Logicis* istis omni in re, qua censetur procedere non posse absque studiis *Dialecticis*, quantum lenta solent inter viburna cupressi, cognoui, ita in se ipso absolutum, perfectumque opus legum nostrarum, vt si ad omnem sapientiam quisquam erudiri plenè inde non possit, frustra omnino auxilium ab externis opibus, copiisque quærere videatur. sensi aliam esse iurisperitorum rationem, aliā verò *Dialecticorum*, & ad nos posse boni nihil ab illa disciplina proficisci, sed detrimenti et incommodi plurimum. Ad constituendas definitiones, ad expediendas diuisiones, ad argumenta & inuenienda, et indicanda videtur *Dialecticum* instrumentum requiri. memini & iurisperito

Lib. 1. Misc. cap.
1. et 18. et lib. 2.
cap. 1.

Lib. 2. de vsur.
cap. 3.

Lib. 3. obs. cap.
38.

Lib. 1. de dem.

In ep. ante Parat.

impositum a Schegkio onus Dialecticarum cognoscendarum præceptionum propter hæc ipsa tria. quid rudes illi mei interpretes? hærent nonnunquam animum integrum in definitione, adeo sunt artis suæ malè compotes, ut nesciant definire quid quæque res esset, quam tractandam suscipiant; quod imperitiam illorum maximam arguit: quia perito facile sit statim unius rei non unam tantum, sed complures edere definitiones, & omnes ex arte confectas. ista sunt Cuiacij. sed quis falsa omnia non deprehendens? qui animum? qua in definitione? in definitione substitutionis, & seruitutis? videamus. prostant commentaria. si laborant, aliquando antiqui interpretes in definitione constituenda, difficultatem vident, isti, quibus ad id facilis res est, ad paucâ proculdubio respiciunt, ut facile etiam possint enunciare, quid occurrit primum: nam sciunt illi ipsorum Dialectici quanta ad definitionem ponendam requirantur, sciunt philosophi, sciunt medici, sciunt omnes artifices, sciuerunt nostri iurisconsulti, qui dicunt, omnem definitionem in iure periculosam, & raro esse, ut nequeat subverti, an cauillabimur, & de regula accipi oportere, contendemus Ulpiani verba, non de hac definitione Dialectica? at est hæc definitio & ipsa regula quedâ, quis negabit? qua igitur tanta, ac tam noua peritia, cui facile sit, definire, & statim? quod enim suas definitiones obtrudat in probationem huius suæ gloriosissimæ vocis, credo, viri minime imperiti non admittent, nam qua illa? Ius est scientia æqui & iniqui, Iurisconsultus est, qui ius profitetur, respondet, interpretatur. aut. Vir bonus legum & morum ad respondendum peritus, atque interpretandum, iste se se offerunt prima in suo illo Paratitolorum opere, si malè non memini, & bene est, quoniam si de ipsis nunc dicimus, nec a nostro videbimur argumento discessisse. quid itaque, tu Cuiaci, definitionem a Celso traditam, & encomio quoque ab Ulpiano comprobatam non tenes? & illi minime compotes artis Dialectica? eam aduersus similes importunos tutatus

putatus est aliquando Alciatus. tua obiectio nec digna
videtur refutatione: an enim scientia, qua etiam nomen
habet a verbo, Scio, eorum erit, qua ignorantur? repo-
nis, Scientia, quia ars sit talium, qua sciuntur. nolo ta-
men longior esse, & trita multa de arte & scientia isto
loco repetere. Cur verbo Equi addis etiā Iniqui? *fin.* *Lib. 1. de iur. etia.*
stratoriam videri poterat hoc, si rectum sit index sui, &
obliqui: & si iurisconsulti Ulpiani, aut cuius cuius oppo-
nas auctoritatem, quid tu, dixeris, cum istis, si ex arte pol-
liceris definitiones omnes, non ex ullo auctore, quem nec
probare soles? At alia qualis? si potes, Quinte, memi-
nisse qua sunt a nobis dicta de iurisconsulto nudiusquar-
tus, satis ex illis has mancas & obscuras inuenies Cui-
acianas definitiones. & propterea satis etiam indignas, qua
a peritissimo illo artifice accipiantur. at quoque, si Profi-
tetur, est ipsi quod generaliter, & latè sonat verbum, qua
illa addita? Respondet, interpretatur. an fortè re-
spondēdo, & interpretando, non aliter, ius profiteamur? si,
ut communiter ferè vtuntur omnes, vtitur ipse eo verbo
ex stricta ipsius significatione, quantum differt ab Inter-
pretatur? in altera iurisconsulti definitione, quid respuit
nomen Consuetudinis? an idem sonat Morum? am-
bitiosum igitur ingenium, & doctum minus, quod a trito
magis vocabulo recedere voluerit. sed an morum peritus
esse debet iurisconsultus? facti consultus igitur, non iuris.
libenter audirem, quid responderet, at statim; quia tan-
tum omnino pollicetur, & audio esse contra instituta sua,
qui nolit ex tempore aliquid unquam tractare: at vel-
lem, responderet, admotis rationibus, non (quod solet)
dictatorio more, si has, & plerasque omnes suas definitio-
nes ex arte poterit unquam sustinere, amodo ego dedo me
ipsi recoquendum, abiuro istas Accursianorum partes
imperitissimas, & cum Mureto neminem agnosco iuris-
consultum nisi in Gallia, & in Gallia nisi ipsum unum
Cuiacium. interim ad nostros reuertor: qui dum melio-
res tentant definitiones docere, sudant etiam magis in re-

Ale. de ver. sig.
lib. 1.

Lib. 9. cap. 11.

De prob. cap. 2.

omnium difficillima. Cum omnis definitio sit propria & breuiter comprehensa rerum substantie enarratio, quae genere, specie, proprijs, & differentibus constet, non ferme multas huiusmodi in iure reperiēs. hanc subtilitates iureconsulti Dialecticis reliquerunt, ipsi satis habuerunt, si substantiam rei ex communi regula describerent; si genus & differentias solum apponerent, si ex modo, per quem ea introducta est, ipsam denotarint, si ab ipso etiam effectu, si etiam improprie acceptis verbis illud praestiterint, ita Alciatus probatis docet exemplis, & si vltimum, quod de improprio dicitur ex Decio, minime videtur admittere, vel ex his tamen, quae ipse in Parergis scribit, firmari potest satis commode. quid igitur? amplius viginti species definitionum & a nostris consultis habentur; si propter difficultatem propria tradenda definitionis, an mei maxime imperiti, qui aliquod tempus hoc in argumento aliquando ponunt? si propter non curantiam illius dilapsi sunt, an non vinco in ista causa? ego & illud & istud credo; & video etiam, quod ex arte polliceantur hi viri definitiones plures vnius rei: videntur enim praclare tenuisse definitionem definitionis, quod sit oratio ipsius quid est, & plures esse rei quidditates, atque essentias, sed illis forte plures erunt definitiones, si diuersis verbis eadem apponatur fieri potest, ut verum sit, & meo etiam aliquo testimonio euincatur. auxerint igitur ius nostrum definitionibus multis, quarum homines nostri fuerant indigentissimi, si tamen est vel augmentum, vel diminutio inutilium rerum, quid definitiones rerum expeditissimarum comportassent nostrates? ex Galeno negat id fieri oportere vel ipsorum Duarenus; quia sint ea definienda, quae minus nota sunt, quae difficilia, et de quibus dissertatio est, nec ab omnibus simili modo accipiuntur. quod verò et hic etiam videat, ineptiaque accuset nescio quorum definitionem Probationis, & nostros generatim in proposito isto, ego quidem, quia homines reos factos ignoro, & id quoque nescio, quid dicam; incertos autem clamores flocci etiam

vix

vix facio. sua verò definitio qua illa? Probare est rei controuersæ testibus aut tabulis iudici fidem facere. an probatio non controuersæ rei? ubi igitur vel ea, qua ad futuram memoriam fieri solet? ipse suis quibus rationibus ostendit, notorium, euidentiam, confessionem, fugam, similia non esse probationes? quid de argumentis dico? forsitan de hac artificiali noluit loqui. nos aliquando ita verbis duobus. Probatio est veritatis assertio. & omnem probationis speciem complexi sumus, ipsam quoque extraordinariā: & imposturā præterea seclusimus verbo Veritatis. breuissime, clarissime, plenissime, & obiter, quasi si viator in allatrantem canem projiceret lapidem, & nec pedem sustineret, aut deflecteret a semita. Si hac ita se habent, certe mei, quantum ad definitiones attinet, videri possunt prudentiores: operam enim ponunt in definitionibus quando postulat res, nihil dicunt in clara tractatione, filo crassiori utuntur, ubi nec subtile magis exigitur. fecerunt autem & antiqui legum auctores tantundem. adsit vel vniuersæ exemplum diligentia ab definitione Doli, quam Dialectica peritissimus fecit Seruius, impugnat Labeo, & aliam scripsit, cui adstipulatur Ulpianus. Videtur, quam sint illi etiam morosi definiendo? Seruium tunc Baro, Hottomanus, alij, qui ostendunt rectam eius definitionem, qua in re illud animaduertit, dialecticationes istas non attendi ab interpretibus iuris, cum tota ipsorum diligentia; postquam rectam videro dialecticam veram definitionem ab Ulpiano, a Iustiniano Casare. quis Labeo? fortè & ipse Dialecticis præceptis non indoctissimus, nam vel ille locus in l. 1. de do. hoc satis ostendere potest. at de Seruio certum habemus testimonium Ciceronis, de Labeone tanta dicit nemo, quod ipse sciam; & si dialectico visus est instrumento uti, non propterea sequitur, eruditum illam regulis illius artis: scis etenim, quid in principio Rhetoricorum scriptum reliquerit Aristoteles; & illud est, quod dixerat Alciatus, qui iudicio naturali nescit ista cognoscere, in legibus nostris

Couart. in rub.
extra de testa.

L. i. de leg. i.

In Parat. de leg.

L. legatum. 37. de
leg. 2.

In l. quid sit fu-
gitivus. §. item
Caelius.

adductus, operam perdes, & oleum. logicoconsultissimus
ut aque Servius Sulpitius vincuntur de finiendo a Labeone,
cui nullum extat Servij simile testimonium, & recte eti-
am ille defunerat: vincuntur proculdubio & isti recen-
tiores, si sua definitiones cum definitionibus antiquorum
comparentur. Iam de plurimis dicere non est necesse, quo-
rum nulla sunt definitiones: patet enim res hac omnibus.
quid nullibi reperitur vel definitio Fideicommissi? (defi-
nitio non est, sed verbi notatio, qua in fragmentis Vipiani
legitur) & scripserunt veteres illi amplius quadraginta li-
bros de Fideicommissis, & fuit ipsorum mos a definitionibus
incipere, quod notant Hispani recentiores. Cum ali-
quando interpretarer ego Legatorum & Fideicommissio-
rum materiam, non potius ipsum hoc vehementer non ad-
mirari: descendi autem in eam sententiam, ut duxerim,
scriptas verisimiliter quidem fuisse & Fideicommissi, non
tantum Legati finitiones a veteribus prudentibus, sed eas
in compilatione reiectas, quia, si est eadem plane utriusque
dispositionis natura, & eadem erit definitio Fideicommissi,
si, qua Legati est. Iterum vero ad propositum. aut hoc
uno exemplo notum sit, quam multum curarint istam de-
finitionum copiam antiqui auctores, aut etiam pateat, ut
scripserit doctè Cuiasius, qui voluit, Fideicommissio non
convenire, quod de legato est definitum a Modestino.
opinatur, Modestini verba Don...ioni causa mortis con-
venire, sed Fideicommissio nequaquam, qui fieri potest, ut
in definitione minus conveniant, qua magis conveniunt in
substantia? ait, verbum, Dono, non aptari, ita ne con-
tra textum certum tantus l. C. ? & sui Papiniani est
l. 75. Miles, de leg. 2. Sed alterius loci erit huiusmodi tra-
ctatio plenior, & hoc tantum in praesentia, quasi per tran-
sennam. Restat loqui de finitionibus, qua rudi quadam
Minerva composita sunt: verum in hoc satis & super
Alciatus disseruit libro nono Parergon, quem cupio om-
nino legas; angeas etiam, si non habet, definitione Erro-
nis & Fugitivi, qua sunt in titulo de ad. ad. ex Labeo-
ne, &

ne, & per comparationem ita. Erro est pusillus fugi-
 tiuus. Fugitiuus est magnus erro. quemadmodum
 & apud alios illa. Sydus est cœlum densum. Cœ-
 lum est Sydus rarum. locupletes, si quoque caret, defi-
 nitione Argenti facti, quam ab Ulpiano habemus per
 exclusionem in l. Quintus de au. arg. & c. Argentum
 factum rectè quis ita definierit, quod neque in
 rassa, neque in lamina, neque in signato, neque
 in suppellectili, neque in mundo, neque in orna-
 mentis insit. & alias commemorare possem, at tantum
 sufficit ad institutum, quo illud tento, crassius sæpenumerò
 explicasse iurisperitos suas definitiones, & opinor pro-
 batum satis, & in hunc modum concludo tandem caput
 istud. si industriam non modicam veteres interpretes ad-
 hibent in definitionibus fieri id quidem rectè; si modicam
 quandoque, & id etiam sapienter; & si quando etiam,
 nullam curam eius rei habent: Ubique omnino posse me-
 liores apparere cunctis logicoconsultis nouitijs. Qua mo-
 dō? sermo iste finem nunquam sortiretur, si sectamur pri-
 uam. & his respondere solemus, si urgeamur, siue opus sit
 verum placita confirmare, siue sint refutandi finitores
 isti Dialectici. ergo ad diuisiones. Et rem paucissimis
 uerbis possum absoluerè: tam multis enim exemplis pa-
 tet, adhiberi minimè solitam a Iurisperitis ipsis regu-
 lam diuidendi Dialecticam, ut sit etiam superfluum vel
 unicum eorum nominare: habent autem & ipsi no-
 uitij non pauca obseruata, ecquid opinabitur, seruari præ-
 cepta Dialectica a iurisperitis in suis diuisionibus, si in-
 spectiat. s. ult. Inst. de in. & in. s. ult. de in. person. qui ab
 Ulpiano est, & l. manumissiones. de in. & in. arma pro-
 fert Connanus contra diuisionem hanc, & alia etiā Ho-
 romanus, dicunt alij contra priorem. quid statuemus ad
 illam, qua habetur in l. conventionum. de pact. & de illa
 etiam quam legimus in. unde. in Auth. de mod. He-
 lenop. causas omnes in criminales distribui & pe-
 cuniarias. plures quid referam? qui tuebitur? tibi iste

l. 37. s. vii.

Conn. l. 1. c. 1.
Hott. in d. s. vii.

non sunt incognita. Alcibiades: ut tentat eam defendere, quo
recitatur in 5. ult. de in. & iu. & viriliter quidem sed non
feliciter; placetque hoc dicenti assentiri. Duarum: nam
quale illud Alcibiades ius naturale, quod unius civitatis
proprium sit? quale illud ius gentium? & si tale non re-
peritur, quomodo Ulpianus potuit ipsum respexisse? ad-
de, quod ex naturalibus praeceptis omnium gentium vide-
ri potest, Romanos imperio potius, si quidem (ut inquit
primo Politicorum Aristoteles) a natura est, ut fortior,
& iustior imperet, & unus etiam imperet, quod granif-
simis illis verbis idem concludit in Metaphysicis, nisi sit
male renunciatum, Multitudo principum mala, er-
go princeps unus. Non procedo ulterius: nam cra-
bro, amicitia & gloria Romana insensus, hic suos acule-
os: nec ad rem quoque. tu Alcibiades rationes vidaris. We-
sembecius verbis mutatis, curtatisque eadem occinit, &
olim poterant videri damnata argumentis Hottomanni.
At verò, quo pacto sustinebitur divisio I. conventionum?
alias quibus fulciemus argumentis? Tu tamen expectas,
me in hoc concludere, ut sum pollicitus, esto. dicimus in
hunc modum. Si eas Dialecticas partiendi regulas con-
tempnere Iurisperiti possim, quid mei interpretes, si mi-
nime aliquando servant, ipsi sunt imperitissimi? audio, hos
reprehendi in distributione iurisdictionis, maxime in il-
la, quā habet in culpa argumēto, quasi interuāne prorsus
& iurisdictionem, & culpam diuiserint non per oppositas
partes, sed ex multo & paucis: quod tamen nec exemplo
caret auctorum iuris, philosophorum, & medicorum: isti
etiam Dialectici vel calumnia non carent, quia iurisdic-
tionem illi gradibus, non speciebus, distinxerunt, ut omni-
bus insipientibus patet. Cur a praeceptis Logicis abse-
dunt, quique sunt, diuidendo? tu ex ijs repete, quae de na-
ui diximus aliquando ex Hermolao Barbaro ad iuriscō-
sultorum institutum atque propositum: illud certissimum
est, quod apud nouitium legi, per qualitates diuidi a no-
stris solitum plerumque, non per differentias proprias: im-

Coras. in Misc.

Baro ad l. 6. de
in. et iu.

modo etiam per quantitates, quod modo dixi. quid itaque?
 veteres interpretes argutias istas minime attendunt,
 vestigia eorum calcantes, a quibus ne latum unguem dis-
 cedere fas est. ergo rectissime, ergo male notantur, & pes-
 simè quoque faciunt, qui nos ab ista simplicitate conantur
 deducere in illos Dialecticos labyrinthos, Hottomanus,
 Vigelius, ceterique logicographi: nam & quod scientes,
 prudentesque dimiserunt mai tricas istas, quis non videt, si
 commentaria ipsorum voluer, in quibus haud infrequen-
 tissimè notari licet, potuerint, nec ne, & ipsi secundum illa
 studia agere. Tandem ad argumentorum tractationem accedo.
 Tu de Topice, hoc est de altera parte, qua docet locos,
 in quibus argumenta inuenimus, audisti Alciani indi-
 cium. addo alterius recentioris in eandem sententiam, ut
 videas opiniones meas non esse paradoxa. Duarenus hic
 est. putat vir eruditissimus nomini Iuriconsultorum non
 multum officere, si & alias artes, & hanc ipsam Diale-
 cticam non percalluerit: inquit enim, a Cicerone laudibus
 summis celebrari solitum Mutium Scauolam, qui ta-
 men Dialectica non didicit, TREBATIUM iuris ci-
 uilis usu & scientia praecellentem, Topicorum libro ipsi
 inscripto, honorari desideratum eo munere, restatum inte-
 rim de illius iuriconsulti maxima ignorantia rerum Di-
 alecticarum; maxima quippe pars Dialectices Topica.
 an id fecisset Cicero, si tanto viro, summamque sibi amici-
 tia & necessitudine coniuncto, ingratum, aut parum ho-
 norificum fore intellexisset? Ridet Trebatium Cicero in
 epistolis, & insinuat etiam ignorantia? propter Diale-
 ctices cognitionem ceteris praestebat omnibus Seruium?
 Pomponio ipse magis crediderim Iuriconsulto, qui peri-
 tiorem agnoscit nostrum TREBATIUM: Tribuni-
 ario etiam magis, qui sub Augusto, ait, eundem fuisse au-
 thoritatis maxima inter viros sapientes, in tantum, ut
 suaserit etiam, quod de iure codicillorum fuit primo sanc-
 tum, Tullio iam non est assentiendum: voluit enim ubi-
 que princeps omnis literatura conspici, & iudex omnium

In S. Augerium

in orat.
ad Bru.In l. 2. de orig.
jur.
Inst. de cod. in
prin.

In comp. Cic.
et Dem.

Lib. 2. de orat.

In Dial. de orat.

artificum, litteratorumque, ut passim ex operibus suis patet, ac notauit Plutarchus quandoque. Memineris & eorum, que attigimus de oratorum & iurisperitorum dissidijs. nunc, quia I. C. Seruius omnino in luce versabatur totius ciuitatis, quid tentat Marcus? illud scilicet fuisse non ex scientia iuris, sed ex alijs disciplinis, in uel Murenianam leges, cum uolueris, in rem istam, & senties: ego etenim uereor hos Grammaticos, ne, si in Ciceronem duxero duriora, concitent in me ipsi pueros suos, qui me, qui Bartolistas omnes conuictijs obruant, enecent declamatiunculis, affigant saltem diſteriorum aculeis. Habeo Alciatum & Duarenum pro meis partibus: rē ipsam intueamur. Qua mea est sententia in ista questione? ut ex nullo Topicographo debeamus hos locos addiscere; abunde ex libris iuris subministrari eam, queque requiratur, suppellectilem, an non est? cequis argumentum credat inefficax a simili, ab hac re ad illam, si eo usus uideamus iurisperitos? quis, quod est a definitione, partium enumeratione, causa cessante, similia innumera non admittit argumenta, qua passim in nostris legibus adnotantur? plures locos malumus cognoscere? sed nemo plures docebit; & uel muta dicitur ista ac Dialectica in argumentis excogitandis: sed, nec si doceat, ex alijs, opinor, licebit quidquam in iure pronuntiare, quia ex iure, quod est, respondent iurisperiti. Græcorum præcepta de Rhetorica non reprehendit quidem Antonius apud Ciceronem, ut memisse queo, sed tanquam posita ante oculos, illa astimat parum. ita ego de istis Topicis Logicorum censeo, uel comparatis cum sententijs auctorum iuris nostri. apud Tacitum Messala quid in hosce Rhetoras non dicit? inde ita ad rem nostram. satius est prorsus, hæc ex ipsis iurisperitis discere, ex ipsa forensi tractatione habere, ex certis illis locis sumere, quam ex Dialecticorum vagantibus officinis colligere. At uerò quid pars altera in indicando posita? hæc scilicet nec muta est Dialecticis, sed etiam nimium loquax, quid tamē prodest iurisperito? ut
a ratio-

a ratione pendet una, & pendet totus, capietur falsis
rationibus, si sit Dialectica imperitus? at, dictum est,
qui iudicio naturali lepram a lepra discernere nequit, si,
legibus nostris adductus, olei, somni, huius ipsius Dialecti-
ce tacturam facit. discedit, sed non ex arte common-
strabit? hoc videlicet curare debent, qui nomen suum
profidentur iuris inter consultos, non inter logicos. argu-
mentum est. Impossibile nulla est obligatio. Tax. in l. 3. §
quis caut.
impossibile est casus fortuitos arcescere. ergo
nulla est obligatio casuum fortuitorum, quod hic
detrimentum si dicam, ex ista ratiocinatione sequi qui-
dem, ut si promissio sit, casum fortuitum non futurum, ma-
nis illa censeatur; at, si de eo nihil dictum, aut factum iri,
istud hanc aquaquam deduci: quod (inquam) detrimen-
tum, siue hoc modo, siue terminis quibusdam Dialecticis
tantundem, tandem explicauero? illud scilicet, ut aliter
quam iurisperiti soleant, procederemus in arte nostra,
ubi in toto iure, dum sic disputatur, illa Dialecticorum
formule? Ita Hostomanus argumentatur. Liberis iu-
re naturæ debetur hereditas. ergo iusiurandum
non valet, quod apponitur renunciationi. qua est
differentia, vel dicam propositionem tacitam esse falsam,
(nec enim villo iure probabitur) vel aliter loquar ex logi-
corum solemnibus? Ius suutatis & agnationis est
publicum. (alia Hostomani collectio) ergo pactio
inter patrem & filium, qua renunciatur heredi-
tati paternæ non valet. ista quis admittat? miror e-
tiam, quod solo ipse silentio comprobet. mei interpretes di-
cerent illa, publici iuris vel principaliter, vel secun-
dario, qua hic ego non tracto. Certe summum incommodu e-
rit, aut Principij petitionem appellem, aut id pro funda-
mento assumi a Cuiacio, quod est in controuersia illa de
accrescendi iure, num ipsum transeat in emptorem here-
ditatis, & negat iste, quia testator dari noluit nisi directo
successori. Nulle talia renuntiabo? Verè hac nugamen-
ta; si alia vlla: & has ut discamus nugas, longum teremus

Cons. 12. in pro-
posita.

In l. 1. Sol. matr.

Lib. 12. oba.
cap. 13.

DE IVR. INTERP.

Yac. in Agric.

Odofr. in l. no-
ra. de iur. Cott.
in Memor. de
iurisp.
Aug. in pref. ad
lib. 2. Emend.

Duar. in ep. ad
Marga. Bald. in
proleg. ad inst.

Tempus? an putamus, adipisci posse facultatem illam pau-
cioribus horas? aiunt auditores Schekij, solum hunc di-
cere, nec annis viginti certam aliquam eius artis cogni-
tionem parari. & quis dubitat, si vera sunt, quae primo
horum sermonum die narraui? aliud namque Dialecti-
cam esse puto, quam puerilis ea sit Syllogismalis alterca-
tio, aut Thesalodialectici Ramilarna erunt. & nos
tantum temporis absumemus? annos quindecim grando
mortalis aui spaciuni dixit ille, & sentimus omnes, quid
si decem annis quibimus euadere in Dialecticos? quid si
quinque? quid si etiam paucioribus? an hos iuri dare nō
est satius? discet scilicet futurus Iurisconsultus Dialecti-
ca, ut rerum ipsam veritatem & cognoscere & sectari
possit, quia hanc intuetur & sequitur Iurisconsultus (ut
dicebamus) non quod sit e republica, priuatāque, & ex ip-
sis hominum, legūque dispositionibus. Hic tu de Ioanne
antiquo glossatore, Iac. Raucnnensi, Baldo, alijs plerisque
obijcies, qui visi sunt penitus operam dedisse studijs Dia-
lecticis: at illi obiectioni tum primo die satisfactum a-
bundae fuit, tum heri, istis autem an opponere non possum
vel Aronem unum, qui has ignorauit artes? iam non e-
labor. & quia has ignorauit artes, definire nesciuit, quid
esset Mora si credimus Odofredo; sciuit Ioannes, qui ista
calluit disciplinam, elapsus sum. Arz hoc Dialecticē
nescijt. audisti quā multa narrauimus de definitionib?
Ito igitur, vel Definitiones, vel Diuisiones, vel inuentio-
nem argumentorum, iudiciūque consideres, vel haec
omnia, videris profectō & sine ista Dialecticorum doctri-
na meos interpretes in omnibus meliores, & eam nō exigi
ex studio iuris, & diuersam nostram ab illis viam. Qua
praeterea? magnum est refutandum crimen. Augusti-
nus, Duarenus, Balduinus, Hotromannus, cateri recen-
tiores clamant exercitatos & versutos in disputando Ac-
curatios interpretes, sophistas, vitiligatores, ut audisti.
quid, inquis, audio? potuerunt esse tui illi etiam sophistae?
male tamen, & factum pessime: nulla est enim vilior
iuris

iuris tractandi ratio, quàm si eorum simplicitatem imi-
 daremur, qui id nobis scriptum reliquerunt. veteres autem
 Jurisconsulti, statim iugulum causæ appetentes, satis ha-
 bebant si eam unam adducerent rationem, quæ contro-
 uersiam finiret, quæq; est una in omni questione, ceteras
 ceu minus necessarias sophistis & declamatoribus relin-
 quentes, at mei? omnia confuderunt, labyrinthisque impli-
 carunt. videntur vetus exemplum declamatorum in v-
 sum renouasse, qui assidentes cum pueris controuersiarum
 argumenta tractabant, rationes veras falsis commisce-
 bant, nec quibus quodque argumentum casibus procede-
 ret distinguerebant. Audisti? Alcianus loquebatur: sed
 non de illis, quos ego appello, Bartolo, Baldo, Alexandro,
 & Iasone, hos namque Alcianus usque ad cælum, quid
 mihi cum ineptis? videndum est præterea, ne vir ille mor-
 bo aliquo animi referat ea præceptoris sui verba: nam
 Decium contra tractationem ibi scripsit de responsis baud-
 quaquam sanam, ut visus sum ostendere, & ipse satis dā-
 nauit facti luculentissimo, editione multorum voluminum
 responsorum suorum, ne quid etiam repetam de alijs alia-
 rum disciplinarum libris quamplurimis in lucem emissis.
 Adde, quod vel declamandi rationem iuris studiosis &
 ipse alibi, & alij quidam censent necessariam esse. ait, at
 non iurisconsulto, aut interpreti, immo & istis, qui duces
 eorum sunt. An ego improbem Aretinum, Socinum,
 Ruinum, similes? hos satagere cum suis subtilitatibus
 circa Solem, imaginari, incedere per aëra, dixerat Alcianus.
 & despexerat. an ego vituperem Salycetum, Ro-
 manum, Ancharanum, Butrium, Imolam, Cornetum, A-
 lexandrum, Iasonem, Decium? hos innumeris traduxit
 conuicij Hottomanus, quod alias recensui, & maxime ob
 hanc ipsam eorum sophisticè tractandi iuris rationem, non
 faciam: morum enim quàm exerceant ingenia, tenella
 forsitan, & delicatula nouiciorum ad carnisficinam, alia
 ad omne acumen. an ipse ipsorum Tullius non docuit, &
 exercitationis gratia refellendos scriptores? quid mei in-

Duar. in orat.
 pro Euguer.

Alc. lib. vii. cap.
 vii. Paterg.

Tac. in dial. de
 orat.

Lib. i. Pare cap.
 13. Hengend.

In orat. Tic. hab.

In orat.

In orat.

Manut. de legi.

Imunerum. da
mun.

Lib. 1. de Cæl.

Alc. lib. 3. Pa-
re. g. cap. 21.In rep. l. nemo
potest.

terpretes? Disputando, ait Zasius, exerce, quæ studendo consecutus es, utpote quod per hoc memoria illustratur, v-
 beriorisque cognitionis instrumenta parantur. latus iam
 mihi campus contra recentiores pro diligenti, ac subtili di-
 sputatione: at contraham terminos; nec de laude dispu-
 tationum, concertationumque dicam: si quis enim inge-
 nia non excitari, positus questionibus contenderis, hunc
 stolidi ingenij, & sibi relinquendum affirmo: nam & ex
 silicium conspectu nec opinabitur ignem elici solere, & ex
 rationibus utrinque collatis veritatem. cum eo homine nō
 est mihi negotium. ad eos venio, qui probant quidem di-
 sputationes, & Modestini eam ob rem laudati exem-
 plum admittunt; sed meos vel nimios in his fuisse conten-
 dunt, & rixarum aliquem terminum desiderare solent in
 scriptis ipsorum. Quid ego? malo cum Cicerone reli-
 quarum aliquid superesse, quàm non satius discedere.
 malo id cum meis interpretibus, quàm in ieiunio occum-
 bere cum recentioribus. Audio, Aristotelis præceptum
 esse, ut exquisitè, & accuratè omnia perscrutaremur, nec
 satis haberemus rationem unam aut alteram excogitasse,
 quæ verisimilis esse videretur ad propositas dissoluendas
 questionēs; verum oportere dubitationes omnes diligen-
 ter inquirere, quæ in re proposita contingere possunt, eisque
 omnibus accurrere, siue secum ipse aliquid consideret, siue
 cum alio disserat. scio, sophisticas, fallacēsque dubitatio-
 nes damnari & ab hoc ipso philosopho; at ad id etiam
 mox respondeo. Verum est, aduersus iurisprudentiam vi-
 tium maximè esse, si professores ad veritatem maximè nō
 attenderint, idque agant solum, auditores suos ut doce-
 ant, quēnam modum quis veritati contradicere posset: sed
 an ipse Aristoteles non scripsit de sophisticis elenchis?
 contra sophisticas? assentior. non disputo de hominum pro-
 bitate. non laudo factum Romani cum in aīce Florenti-
 no, quod apud lasenem recitatum est; non versutiam Gui-
 lielmi cum Bononiensibus, quam Angelus prodidit in l.
 ex lege de adul. non huiusmodi, si quæ sunt alia. de utili-
 tate

tate dico lucubrationum. Tu vides in antiquiorum commentarijs, qua sophista, qua forensis tabula (vi sancti isti loquuntur) qua veritus advocatus pesses ad veritatem, opprimendam narrare, tu, qui legeris, perpendaris, discusseris, audies nihil noui, nec vi ad Gorgonis capita contremisces, obmutescisque ubi in forum veneris, talia senties obiecta tibi. Informandus est advocatus, iudex, consultor, & non viuimus siculo aureo, sed ter etiam ferreo, deprauatissimo, insidioso, captioso, fallaci. Tui isti professores (Quincte) nescio quò auditores suos ituros a scholis opinentur, opinor, ad rempublicam Platonis capeffendam, vel etiam in Utopiam, aut si quid simplicius, perfectiusque reperitur vsquam gentium. Probatur itaque et probabitur indies mihi noster Italicus legendi mos (crepet inuidia) qui non vi cumulandis decisionibus est, sed in discutiendis ad unguem opinionibus, in peruestigandis causis & rationibus potissimum consistit. & quid, rogo, non probem? non est indiuiduorum scientia, nihil facerem, leges omnes nostras (quod tui isti affectant tantopere) simpliciter tenere, pra decem questionibus, quas diligentissime examinatas haberem: scirem enim vel ex una rectè tractata reliquas, quot quot venirent ad manus, eodem modo explicare; si quidem non est scientia numerus, sed qualitas. Quid isti fastidiosi vellent? posse probabiles rationes, quae speciem habeant equitatis, auditoribus bonas esse? tantum Duarenius scribit, & eos non satis perpendere, qui ius civile tractant, quod in ratione quaque excutienda anxij nimis & scrupulosi sunt, nec sere ullam admittunt, quae sophista cuiusvis argumentis quoquo modo impugnari, aut labefacturi possit. Hottomannus etiam nec ullam responsi diceret rationem, quod daret, et laboriosa haec tempora deplorat, delectatur in felicitate veterum consultorum, qui non consueuerint molestias hasce perferre. At at, dixi de istis Manilijs, confugiant, si quoque placet, ad l. non omnium. Et meis interpretibus in suo instituto assentior, & Alciato, qui (aut fallor) scribit quandoque;

Grib. in praef. ad
lib. de ra. sta.

In l. serui electi-
one de leg. 1. et
lib. 2. disput.
cap. 17.

In arg. ad com.
sup. inst.

Lib. 3. Parerg.
cap. 16.

M.

Hoc in arg ad
inst.I. eum quidam
delib. et post.Lib. 7. Obs.
cap. 15.

Lib. 1. tit. 1.

In l. de pupillo.
S. & velle.

rationes necessariam illationem facere debere, non solum
colorem: alias quis non fuerit hodie iuriconsultus? quid
quoque ipsorum Baldunus per summam contumeliam
dicitur necessitatis doctor, si dictatoria illa veterum ratio
placet? Maxima igitur & potissima iurisprudencia
pars in disputando posita est. Iuriconsulti officium in iu-
dicijs, disceptandisque controuersijs potissimum versatur.
Interpretis munus est effingere discipulos suos ad hac om-
nia: & faciunt interpretes mei. ineptie autem renoca-
mur ad antiqua tempora, sub quibus non vinimus, &
quando est alia iuris tractandi ratio: facile. n. adancor, ut
credam, veterum iuriconsultorum auctoritatem fuisse, no-
vel argumento quandoque adprobarent, quod dicerent; &
id videtur in disputationibus ipsorum vix institutum, &
proprium. Et in disputando adiciebat, ideo non
ualere, quoniam &c. ait Paulus, ac notatur etiam a-
libi. & quid mirum, si eorum sententia & opiniones au-
toritate ea habebant, ut iudici recedere ab his responsis
non liceret? ita loquitur Iustinianus Cesar; & quidam
(ut ait Cuiacius) scripturam illam nimis delicato fasti-
dio respuunt: puto autem hunc Hostomannum esse, qui
verbum, Temerè, addendum assenerat; & assenerat
probabiliter minus: nam & tantum scribitur in Cod.
Theod. tantum in Const. Deo nobis. ubi & tantum ad-
mittit Baro, si nunc non fallor. Ratio vero Hostomanni
nulla est prorsus. In l. Iurisgentium. in. s. ait prator.
de pact. nihil de responsis prudentum. Ergo re-
sponsa prudentum non erant eius auctoritatis, ut iudici ab
illis non liceret discedere? id pernegatur. ergo nec Prato-
rum, Ediliūque adicta erant legitima auctoritate de-
corata? ergo nec Plebiscita sunt leges in l. filius. de cond.
inst? sed nec lex ipsa lex erit, quia nec legis meminit Pa-
pinianus, sed tantum Senatusconsulti & Placiti principa-
lis. rursus nec plebiscita, nec magistratum adicta sunt
aliquando leges in tit. de no. op. nun. Video historicam
commentationem, qua se tueatur Hostomannus, & me
eti.

omni rideat; sed si de historijs dixerimus, spero, nos ridiculi non erimus. Addit autem iste, quod nec in l. 2. de orig. iur. tale quidpiam datur responsis prudentum. cui argumento si ex diua historia volo respondere, an non recte dixerem, legem illam ante Theodosium scriptam, & is unus auctoritatem tam magnam videtur Responsis detulisse prudentum? placet tamen magis, si inquit, explicatum in dicta lege factum, auctoritatem scilicet respondendi elargitam; non dici quidquam, quanta ista esset auctoritas, quod nunc agitur: immo etiam dicitur. quid sunt illa? proprium ius ciuile sine scripto in sola prudentium interpretatione consistit. Alterum itaq; Flottomanni fundamentum debile in l. iurisperitum: alterum nec fundamentum quidem, aut tale, quod nobis potius inferuare possit. Dicam ne? Ad dictum illud de pactis alia ratione recte minus citatur, quia de his loquitur ibi Praetor, quae leges essent, eaq; generales: & nos non contendimus, leges fuisse ista responsa, sed vim & auctoritatem legis habuisse, quod colligitur ex illo Institutionum, §. & voluit forte Marcianus in l. conditiones. de cond. inst. etsi omiserit etiam plebiscita, senatusque consulta: nam ista legis appellationis proprie significata quis dixerit; quae enim Tribunis rogantibus (aut Manutius) plebs iussit, ea tum plebiscita, tum leges & a Latio, & ab alijs dici, sapè licet animaduertere: nobis certum est ab ipsa legis ratione, ita est, illa responsa in singulis valebant, causis, non erant generales leges; non obligabant omnes instar legis, sed hos tantum, de quorum iure respondebatur, quare cum potuerint alij, quibus responsum non erat, aduersus responsum pacisci, non fuit, cur Praetor in suo adicto responsa adnumeraret, quid si haec historice differo? is etiam, in cuius fauorem emanarit responsum, quid fuerit, quo minus aduersus idem pacisceretur? finge etiam in speciali Principis rescripto, hoc est lex proculdubio: quis tamen contenderit, pactum fieri aduersus illud non posse? At verò docta illa meorum, & ibi, & ad l. nemo potest. de leg. 1.

In §. nouissimis

In lib. de legib.

Wesemb.
l. nemo iudex.
C. de sent.

leg. i. reserue superfluum est, qua adictum Pratoris, & hanc tractationem satis explicare possunt. si placet, tu eos videris, ego isto modo concludo cum verbis legis, Scriptum ius est, Lex, Plebiscitum, Senatusconsultum, Principum placita, Magistratuum a dicta, Responso prudentum. Iudici recedere ab his responsis non licebat. Male itaque nostro tempore urgent isti antiquorum vestigia. Quid habent prater ea, quod inclament? subtilem istam disputationem saltem poneret mei in dignioribus argumentis. sapissime de lana caprina rixantur, tres menses in una rubrica ponunt; in cuius continuatione usque etiam ad superstitionem sunt studiosi. an vel ex his verum non est, quod dicitur, iurisperitiam ex matrona factam esse meretricem? Ingeniosissimus vir iste (Quincte) supra quam dici potest, sed multo etiam confidentissimus. quid enim ipse de iure? verum ad nostros: quos interrogatiuncula possum comperire, ecquae nam sint illae quaestiones de lana caprina. Duarenus hoc obijcit Alciato, quod in futilibus magis, quam subtilibus, quaestiuunculis nimium haerit. ea sunt ipsius verba, & si vera sunt in Alciato, quid in ipso Duarenio, et reliquis nouitijs? An vos nouitijs estis Alciato meliores? liceat mihi Buirigensis magistratui verba usurpare. quid vos? qua vestra merces? nisi scribae aliterni. Quidam sola verba dabant (de suis temporibus Duarenus) & statim focus apparebat, unde Grammatici dictitabamur. quidam aptius ex veteribus compertabant omnia, quidam occupabantur in conuellendis antiquorum opinionibus, & summo pere nitebantur, quaslibet absurdas opiniones suas rudi & imperiti iuuentuti probabiles reddere. An & hodie vel de se Duarenus non dicit? certe verba omnibus apta nouitijs, & ipsi. Quam ob rem discimus ius civile? eo tantum consilio plurimum, ut vel ad res iudicandas, vel ad causas agendas in foro instructiores, paratioresque reddamur, non ut in Grammatica Historiam illius

F. A. V.

S. P.

In orat. pro
Bug.

illius cognitione oblectemur. Iam ad nouitiorum commentaria: inde te in foro expecto; nam, quae ipsorum sint, habebis a recentioribus multa ad rempublicam accommodata, & bene, & acutè, & doctè tum inuenta, tum explicata, quod (inuitis dētibz) scriptum est de Accursianis per nouitiosmet ipsos. Ipsi quid noui magistri? iterum rogo. Entuntur modis omnibus, ut iustitiae, & aequitatis artem ac viam magis quàm litigandi, cauillandique doceant, non omnia Accursianorum subuertunt, sed ex vulgaribus scriptis, quae in anibus, ac frivolis disputationibus referta sunt, & ingentes tenebras habent, optima quaeque excerpunt: ea simpliciter, purè, populariter tradere, & ad civilem conferre usum maxime conantur; iustissima alioquin de eis profecto esset querela. ita loquuntur: addunt carmina, Floriteris ut apes in saltibus omnia libant, Omnia nos itidem depascimur aurea dicta. alter, qui Angia stabulum dicit nostram scholam, & illud quoque potest, Aurum colligimus quasi ex stercore Ennij. Credis hos posse a conuicijs abstinere? qui fiet aliter, si haec est ipsorum pars sapientiae prima, sapientibus obloqui? si malefacere nequeunt, & Accursiana subvertere, an cum Zoilo non maledicent? Sed ut civili actioni haec recentiorum aluearia sint commoda, unus est ille testis Iurisconsultorum Princeps, qui in foro obmutuit; dijudicant rerum peritissimi Senatores Parisienses, apud quorum tribunalia frequenter nouitiorum nomina appellantur. & quid ad hasce probationes confugere? libris ipsorum in medium productis de veritate ista constabit. Triumphent igitur in suis scholis, aut Accaderiis, ipsi in foro, in luce ciuitatis nulli sunt. & cur essent, si simulatam reponunt nobis philosophiam, fucatam, pictam, nescio contemplationem quandam inanissimam pro ipsa actione ipsa vera, aperta, solida philosophia civili; & id contra Ulpianum, & l. 1. de in. & in? An immo mei tales sunt? tentant modis omnibus nouitij persuadere. quid tamen de rubricarum continuatione gar-

Reub. in pref. ad
lib. de test.
Aug. lib. sing.
ad Mod.

Reub. eo.

Alc. lib. I. Parer.
cap. 8.

viant? inutilis est ea tractatio si his, tēne in toto iure habetur? qui dixerit, is se imperissimum omnium mortuum ostendet, postquam non videt, siulos & plures, et integros ea inquisitione explicari. Longum tempus absumitur. Quando? Scripta testes sunt. Quid etiam si ad titulum longissima prolegomena? Hocce studiorum corruptela, & abusus maximus? hocce obliuioforum hominum, tardorum ingenio sua nimium admirantium? nos baridi, qui hos barcos possumus sequi? altum est de quamplurimis summis doctoribus (si vera hac Alciati criminatio) cum quibus & meos, & me vel sinam libenter perire. nolo tamen illa exempla narrare, quod iam iam finem dicendi finem facturus, hoc tantum. si multa vel ad rubricas, vel alibi tractant interpretes Accursiani, an non multis tractarent? Ea non tractant suo loco? at dispersa colligunt, ex tot frustulis quasi corpus aptant, & vno intuitu exhibent. Improbatur, ab his cerie, qui vel ipsi nescirent prestare, vel praecipati, ut aliquid fecisse videantur, eam nouam viam instituunt, & texta quasi detexunt. Utar hic aliqua figura. Quod est discrimen inter illos, quorum aliqui colores singulos, flores singulos ostendunt, quidam picturam, corollam ex iisdem omnibus factam, distinctam proponunt, quod est maximum, vel ex ipso naturali intellectu; illud est, & non aliud inter veteres, & hos nouitios interpretes: nam illi & concipere animo, & explicare nobis potuerunt indiuiduorum universalem compositionem: isti ad primos rerum singularium gradus substituere, industria igitur ea est, non meorum tarditas. Mallent aduersarij, leges explicari plures, plura docendo percurri? sed ineant rationem antequam ad hypotheseim descendant; credo enim flores plures in corolla una, quam si mensam maximam ijs conspersam tenere remus. Quid praeterea? Faciles materias clarasq; Accursiani harum disputationum tenebris inuoluerunt, scriptis etiam innumeris versuum millibus, ubi alioquin sola pagella sufficeret. itane de materia substitutionum? cui

Alc. lib. 10. Pa.
reg. cap. 24.

non Institutiones, non Pandectæ, non Codex sufficiens,
quod in Nouellis locos obtinuit. nec mirum, quia dis-
ficillimum argumentum, quod in intricata voluntate ho-
minis mortui extricanda per mille versatur anfractus.
Id est, quod aliquando dixi, & legem, & documenta
meliora quidem, quæ minores, paucioresque gignunt lites,
paucioribus cuncta dirimere possunt, sed si fiat sine cuius-
quam iniuria, & ad hoc præcauendum, opus esse mille
cautelis, mille distinctionibus, subdistinctionibus, & mi-
nuta rursus sectionibus. dixi tum temporis ex Iusti-
niano. Quis itaque ausculta-
ret Alciato? quis Baro-
ni? indoctus (ait hic) nihil unquam satis expositum est,
quibus vel Sol ipse tenebra sunt. ego quid? confidentia
astra petimus, ruimus in præcipitia. Tandem? Scribit
Duarenus, existimare nos debere de hac tam magnifica
& fastuosa nostrorum interpretatione, non aliter, quam
de Atolis ex hospite quodam suo Chalcidense voluit
Quinctius, & sine villo fructu & commodo esse illam eo-
rum commendationem variorum iuris interpretum li-
brorum, atque tractatum, & ad miraculum excitan-
dum fieri. sic, quod non leges doceant mei, sed pugnantes
inter se interpretum sententias a Iustini-
ano damnatas sine fine sursum deorsumque voluant, querulus item cla-
mitat Baro: & colophonem apponit Hotomanus, qui
Baldum ipsum, non alios solum, ait, scripsisse fere nihil, ni-
si quod prius tractarat Bartolus, ac huius etiam mores su-
races, plagiariorumque incusat. In his maledictis & recen-
sendis, & refutandis versatur finis orationis meæ. Hac
dicuntur, Quincte, non aduersus Accursianos, sed palam
etiam contra veteres Iurisconsultos, illi, ut nominis sui
famam multitudine librorum augerent, nullum facere scri-
bendi modum; nihil afferentes ipsi de suo, sed quæ ab alijs
iam breuiter essent, & non obscure adnotata, verbosis suis
commentarijs extenderunt, nec modo a diuersis, sed inter-
dum & plerumque ab ijsdem scriptoribus eadem, paucis
mutatis verbis exposita erant, & sæpius inculcata. Pinge,

Dial. cap. 6.

In l. i. quod
quis iur.

In ep. ad Gall.

In Pro. Pand.
In præf. ad 4.
lib. Obs.Conn. lib. 1.
cap. 9.

DE IUR. INTERP.

1. de origi.

Lib. 10. esp. 11.
Oba.

esp. 14. lib. 5.
Oba. in Cons. ult.

Index.

1. Labeo. de
sup. leg. Alibi.

Lib. 5. Parerg.
esp. 26.

de Commatum audisse. Ego autem an vel in istis, qui reliqui sunt, centonibus & fragmentis non possum ostendere auctorum iuris morem diuersum non fuisse a more meorum interpretum, etiam si aduersariorum confessione non leuaremur? Seruius libros suos compleuit ex scriptis antiquiorum. Quid habent ipsi nouitij in suis libris? ad Seruius illorum asseruauit memoriā, isti supprimunt, nisi sint mei corripendi, vituperandi. Scauola, Papinianus, qui in Responsis habent (Cuiacio teste) eadem in questionibus scribunt, quid vel ipse Hottomanus facit? an ex observationum libris integra ad verbum capita non retulit in librum consiliorum? etiam conuicia aduersus Bartolum. Sinant igitur meos, si eadem exscribunt quandoque. Vitellius proculdubio ad leges scripsit, ad Vitellium Sabinus, ad Sabinum Pomponius, Ulpianus, Paulus. quae iuniores ad istos scripserunt? Sabinus itaque interpretis interpretes, & huius rursus interpretes maximi Iurisperiti, quibus nec etiam defuerint similes opera. Qui igitur isti nouitiorum clamores? ad Accursium, ad Bartolum dici, non ad leges. Secundum unius sententiam, secundum sententiam plurium, secundum huius sententiam potius, quam illius, secundum receptas sententias, secundum omnium sententias docent iidem veteres, an locos indicemus? non est pagella in iure nostro; quae ista non probet. Libros quinque sententiarum receptarum scripsit Paulus, sex libros opinionum Ulpianus, ex uno Cassio Iabolenus quiddecim. Si autem & rationes & auctoritates desiderari simul ubique solent, an haec studia vana? certe negares Alciatus pater, qui Iasoni maximum quid tribuit ex ipsis. in Bartoli, Baldi defensionem nihil dico; satis enim antea, hic etiam ita concludo. Obijci quidquam meis nequit, vel in ratione disputandi, vel in rebus disputatis, quae subsistant, & pro illis esse cum reliquorum, tum iurisperitorum exempla: qui omnes si errarunt, & in summa cum ipsis relinquo cunctas
Accursianos.

ALBE.

ALBERICI GENTILIS

De Iuris interpretibus, Dialogus
quintus.

POMPONIUS.

Historias non est cur legat Iuris
interpretes.

QUINCTUS ALBERICUS.

Uic cur te interrogassem aliquid de
Rhetoricis studijs: at si Dialectica
non necessaria asseruisti, profecto nec
de his est aliud iudicium tuum. peto
igitur, quid de Historijs censeas. A. Lib. 4. Parerg.
Iurisconsultos Rhetoricis studijs su- cap. 7. §. 9. 30.
isse adprimè doctos, scribit Alcia-
tus, & multis exemplis conatur illud ostendere in suo o-
pere Parergon. sed & quod hic, & alij scribunt in rem
istam aut meis multis concidit argumentis horum
dierum, aut argumenta nulla sunt, tu perpenderis: nec
enim alia succurrunt in presentia, nec dicta repeto, & tu
aliò me vocas. Hem, quæ ista hydropes recentiorum? Quid
confert ad Iurisprudentiam, aut Liptoten cum Zasio, aut
philosophicum temperamentum cum Odofredo dicam
vocem illem Fortè, illud verbum, Videtur? dicam
cum Alciato Hyperbolem, aut cum Cyno veritatis ex-
cessum, si sit assertio minimum rei adequata? quid si-
mililia differunt? & propter istiusmodi desideratur max-
imè studium Rhetoricarum a nouitijs: nam, ut Rhe-
toricis instructus artibus in forum quis hodiè veniat, &
causas

Zas. in. 5. p. 100.
les. inst. de ad.
Odofr. in l. 1.
de do.
Alc. lib. 4. de ver.
fig. Cy. in l. 1. C.
de sac. eccle.

causas agat, nec dicent nec, si dicunt, honestè excipien-
 tur. Venio tamen ad Historiam, ubi etiam illud audi-
 am, scio nos bona fama hircundines ideo in contrarium
 vociferari, & istas scientias spernere, ut ne quod nobis de-
 est, id nostris adsit aduersarijs. At enim uero (utor ipso-
 rum verbis) nobis tam non abest quidquam ex historia-
 rum ignorantia, quod eis adest, quàm adest ex uno stu-
 dio iuris, quod non adest illis ex suorum animorum
 magnitudine & capacitate. Dico igitur, nihil esse, cur
 Iuriconsultus, aut iuris interpres historias legat, cognos-
 catue. & certè dicerem confidentissimè, si vnus Brisso-
 nij auctoritas, qua est apud me magna, ipsa obfirmatum
 animum haud percelleret modicè. Magnam (aut clarissi-
 mus Iuriconsultus) desiderat omnino Iurisprudèntia re-
 rum ueterum memoriâ : nec nisi ab eo, qui totius anti-
 quitatis animo perceptum cognitionem habeat, dignè, ac
 meretur explicari potest. ita ille. & ut rationem nullam
 afferret non aliter quàm de Platone Cicerò scribit, ipsa
 ego Brissonijs auctoritate penè frangerer. quid igitur, ubi
 & rationem connectis ? Si quis contra sentit, huic (in-
 quit) tantum dicam, ignorare eum, quibus ex fontibus ius
 ciuile haustum sit; descriptūq; esse ex populi Romani le-
 gibus, institutisque : ut, qui in iuriconsultorum libris cū
 fructu versari uolet, totum rerum Romanarum statum
 tenere debeat; nam earum ignoratione persape peccatur.
 Vix superesse uidetur, quod respondeam, nisi fortè illud,
 ut rogem, num ipse eruditissimus I. C. vnquam vel hi-
 storias has in augustissimo illo, cui præst, loco recitari au-
 dierit a Causarum patronis, vel secundum historias litem
 dixerit : nam si neutrum affirmaret, ego nihil quærerem
 ulterius, ut qui ornamenta hæc nunquam inficiatus sim;
 tantumque restaret historia. Certè, Quinque, si quis ex-
 empla produxit, quibus ea historiarum cognitio Iuriscon-
 sulto necessaria esse doceatur, optima ostendit Brissonijs
 in suis libris Antiquitatum : at nec illis possum hæc
 persuaderi sententiam. Ecce, verà omnia sunt, quæ ca-
 pite primo libri primi describit; quid nunc ? leges illa in-
 defini-

In ep. nunc. ad
 lib. i. Antiq.

Lib. i. Tusc.

definitè loquuntur nobis, omnibus temporibus, lecti omni-
bus; nec enim puto, vel ab ipso tentari, ut sint, speciales.
Ad ea, quæ altero capite notat, dixi in primo Anticu-
iatio. & istum librum exercitationis gratia a me conse-
ctum, qui scit, an sim aliquando editurus? Dicta capita
tertio elegantissima quidem, verum quod dicit ad dilio-
nem Hodie, est quæ non inutile Iuriconsulto, nec mei ig-
norant, nec fieri potest, ut quisque non coniectaret.
Ex quarto capite planè nihil, quod ius spectet, colligere
possum. Capite quinto quæ notat, ea videri possunt clari-
us explicata, quam ab Accursianis factum sit, & infer-
unt iuri; non tamen non poterant ex ipsis libris nostris
cognosci. Quod verò docet capite sexto, de carnibus olim
pondere vendi solitis, confirmat prorsus quoniam unusquis-
quisque duxisset certissimam coniecturam ex ea l. cum de
Lanionis, at in Italia etiamnum pondere veniunt car-
nes, nec inauditum aut insolitum est in Germania, vel
hic in Anglia omnium orbis regionum abundantissima
carnibus, an ita inauditum vel in Gallia, vel alibi? eos
igitur miror, qui rem illam apud Paulum mirabantur.
Quid ad ius nostrum faciat antiquarum mancipationum
cognitio, de quibus capite septimo, non video, fateor, si non
commonstretur. Quæ de nummis venditis habet octavo
capite, & ex Manutio didiceram firmè iisdem verbis, Lib. de leg.
& ex Cod. Theod. in tit. Si quis solidi circulum ex-
teriore incidit, vel adulteratum in uenden-
do subiecerit, ex Pomponio illud etiam ad rem, quod ^{inominatum,}
^{de vili.}
nominatum aureorum, vel argenteorum veterum, usu-
fructus legabatur, ipsis & pro gemmis uti tum temporis
solerent homines, quid igitur conferi historia? Caput no-
num ex iure est, quod est. In capite decimo ego discedo a
viro summo: nam, perniciofa ibi historia est, ni fallor.
Agitatores, siue aurigas non esse infames contra Theo-
philum docet ex l. 4. de his, qui not. inf. & quia nobilissi-
mi, amplissimi ordinis olim auriga producti. Quid cor-
ruptissimi seculi exempla proferuntur Caligula, Augusti
eti. am

etiam t. audio & a primoribus longe, magisque pudenda
 commissis illis temporibus, qua si vera sunt, nequit vir do-
 ctissimus ex Suetonio, Tacito, alijs non cognovisse. Mi-
 hi omnino sententia sua ex iure nostro, & ex illa ipsa l. 4.
 improbat. si enim infames non sunt auriga, qui certa-
 minibus sacris deseruiant, alijs prorsus videntur ignomi-
 niosi esse: nam ad illos tantum ex relatu virtutis, quod
 ibi est, & de quo mei alibi tractant, credo restringendam
 Sabini, Cassij, Ulpiani et reliquorum omnium opinionem,
 presertim quia indicat tale aliquid & alterum verbum,
 Utile; & alias verba nimis multa superflua effudisset
 Iuriconsultus, si omnes auriga eximerentur nota infu-
 mia, Tergo in eodem capite. Tu tamen, quid admirari
 videris? Q. Quod meminisse possis horum, qua no-
 bilis ille I. C. scribit, tam ex ordine. A. Erudita
 huius viri opera, & in quibus ego sum saepe tum ad iucun-
 ditatem, tum ad utilitatem. Q. Perge itaque: fortis
 enim & ipse aliquid habeo, quod nunc dicam. A. Id
 prius audiam, si sit istis coniunctum: nam alia ego sum
 dicturus. Q. Coniunctum est; tu tamen tenes pro-
 culdubio. A. Quid si teneam? an nequis propterea
 recensere? Q. Ex Manutio est: De his videtur
 agi ab Ulpiano in dicta l. 4. qui ludis inferuiunt. A.
 Existimo. Q. Aut, Ceteraque eorum mini-
 steria, qui certaminibus sacris deseruiunt. A.
 Aut. Q. Credo & thumelicos, & exusticos, &
 hos ipsos agitatores, & athletas, & qui aquam equis spar-
 gebant, sacris inferuisse. A. Suspicio ex verbo cete-
 ra. Q. Omnino pertinebant illi ad ludos. A. Vi-
 detur. Q. Sed nulli sine sacrificijs ludi fuerunt; &
 sacrificia religionis pars sunt: quod ex Varrone Ma-
 nutius (ut dixi) narrat, quid concludo? unum etiam
 pro tuo Accursio, & illud in tuam sententiam; spectatam
 a Iuriconsultis publicam utilitatem ea communi opinio-
 ne, & causam sacram, diuinamque ex omnibus illis ex-
 emplis patere, qua sunt omnia sacrorum ac diuinorum:
 qua.

In l. omnes po-
 puli. de iu. et iu.
 in l. 1. C. de sum.
 Tri.

Lib. de legi.

quare tuus ille Brissonijs rectè minus concludat, alias ag-
 guatores non esse infames. A. Praesertim, si vera ef-
 set Comensis assertio, Alciato commendata, quod si ge-
 neri plures species addantur, illud restringatur, et coarctetur.
 Sed quæ pro Accursio? Q. Fatetur ille inge-
 nuè, nescire se, quæ illa fuerint officia Græcis illis nominibus
 designata. assero ego pro glossario, nullius utilitatis esse e-
 am cognitionem, quoniam nec eos ludos habemus, nec ea
 officia hodie, & quod attinet ad determinandum, qui hu-
 iusmodi sunt infames. patet ibi ex definitione, ut non sint,
 qui certaminibus sacris deseruiunt. A. Non impro-
 bo. ego illud præterea dicere volebam, ab Accursianis
 scriptum, quid sit, Aquam aspergere. unde edoctus
 ex ipsa rei natura. quæ Erasmus meliora? tractat ali-
 quando Alciatus, & prudenter Brissonijs noster dicebat,
 plerisque nodum in scirpo querere ibi, & existimare in-
 uolucris aliquid illis verbis contineri, quod nobis antiqui-
 tatis ignoratio obscurum reddat. Eamus ad caput un-
 decimum, si tractatio hac tadium non affert. Q. Ta-
 dium adferat hac tractatio? utinam produceres ad omnes
 illos quattuor libros: in ijs enim ego versor auctore te.
 sentiam verò ex tuo isto sermone, quid inde mihi, meisq;
 studijs. A. Absoluo verbis duobus librum hunc. In-
 quit capite undecimo, cognosci oportere, quale illud in-
 antiquum, quod Iustiniano displicuit in l. ult. C. de E-
 mancip. & ipse explicat disertè solemnitates veteres emā-
 cipationum, manumissionumque. Sed cur oportet? Si
 Tribonianus sensisset ullam inde fore utilitatem, an homo
 Asiaticus, & vel in his nimius, tacuisset? Capite duode-
 cimo quæ sunt, ex iure sunt. Dictorum capite proximo nō
 aliunde petenda legitima, quàm ex legibus: item & tri-
 bus, quattuorue, forte etiam quinque ac sex sequentibus.
 quodque est de oratione Principum, & Senatusconsultis,
 docuit tantumdem Baro, si memini, Bellonus noster cer-
 tè in libris Supputationum. Capite ultimo agit ad l. 2. de
 orig. iur. & sequor interpretamenta, commentationesque
 suas

Lib. 1. Disputa-
 cap. 1.

Lib. 6. Parerg.
 cap. 3.

In l. 2. de trans-
 act.
 Lib. 4. cap. 3.

suas; ^{ut} est multa corrogari ad resellendos aduersa-
 rios. Apertissime nobis suffragatur eadem lex, dum ait,
 unde cum esset necessarius magistratus, qui
 iustitiae praesideret decemviri in litibus iudicandis
 sunt constituti &c. ut satis constet Praesle non signi-
 ficare patrociniū, consiliū, similia. Percellit itaque me
 Brissoniū auctoritas, sed si ad rogatum responderet, non
 frangeret; his quidem minime loco dimoueor. Nam
 quid dimouear, quia ex institutis populi Romani ius ciui-
 le processit? immo ex Iustiniano processit; aut etiam
 ex institutis duarum ciuitatum Athenarum & Lacedae-
 moniorum, Cretensium etiam, Egyptiorum, Habre-
 orum, ex ore Dei. Et ius Canonicum est ex Gothicis, si
 Valla credimus, nunquam tamen dabunt Canonistae, Go-
 thice illud esse interpretandum. An tot cognoscemus hi-
 storias? Balduinus proculdubio aserebat, qui fuit prop-
 terea suis ridiculo: nam & Diā historiam ille, & Die
 Historia templum ubique visus est clamare, velle, petera.
 Hic attendas, Quinte, quod nouitij isti necessariam In-
 risconsulto volunt omnem historiam, non solum Roma-
 nam, quod alij magis cauti professi sunt; & tamen caute
 omnino male, quia non est villa historiola, ex qua ipsi ali-
 quid non assumpserint in libros suos; Deus seu quam ad
 iurisprudentiam aptissime. Quid nobis fiet? quod relin-
 quatur tempus legitimis proprijs studijs, cogitationibus,
 exercitationibusque si tot historicorum debemus legere? Vi-
 deo quot enumeret Bodinus historiarum scientissimus.
 qua audio? in bibliotheca nobilis cuiusdam Veneti mille
 sunt & sexcenti auctores historici, eos legemus? ubi vi-
 ta? ubi ars nostra? immensum reputant Iustinianus o-
 pus, si duo librorum millia legere debuissimus. Ergo solos
 Romanos, solos ex his, qui sint potiores. An vel isti pau-
 ci sunt? An cum istis versabimur, ut vnum aut alie-
 rum cognoscamus iuri nostra coniunctum? Qua haec?
 Video nihil historicum recenseri in legibus nostris, quod
 incognitum diminuat quidquam de prudentia iuris. &
 ne diuti-

In elegant.

Epif. Guar. ad
Bald.In 6. Meth. hist.
Pau. Dial. 6. de
conclust.

ne diutius isto sermone teneamur, quid queso minus Iurisperitendia consultum, quod Glauci & Diomedis permutacionem Accursius meus ignorauerit? lectum Vlis- sis, Atridas, Octavianum Augustum, adoptionem Tyberij & Germanici, Diuos fratres, Patres conscriptos, Fasces, Iurisconsultorum atates, Iustinianeorum nomi- num rationem, titulorumque, Gades, huiusmodi sexcenta. quid, quod exciderit Bartolo, a Tyberio Romanorum Imperatore Tyberim sinuum appellatum? (Castrensi, ab Antonio triumuiro occisum Papinianum? retulerit Iason, a Numa Pompilio dictum esse nummum? Hec, & alia alij, non legis in commentario altero? Erratum in his omnibus est citra Iurisperitendia incommodum. Inepti fieri possumus historici ex ineptis illis narrationibus: sed nos Accursium, Bartolum non legimus in eam causam; & ego quidem, dum illos verso, intentus ad ista non sum, et vix aspicio, nisi vel duo illi commentarij me moneant, vel videre vellem. Q. Es sanè magnum habent leporum ioci illi insulsiissimi. A. Omnes vel Caesares non sumus, vel Cicerones, vel Castelionei, non omnibus est licen adeo delicatus. ego vel dupliciter videre possum. Ista tamen minimè ad rem; minimè afficiunt iuris scientiam, ut ut iocemur, quid quid narremus tale. Romani futuri congressum cum Graco sapiente recensamus licet ex Accursio; Aenea & Romuli eadem naui in Italiam aduenientium ex Odofredo, eorumque deliberationem de urbe Romana adificanda, & deliberationis quoque rationem illam, quia bonum vinum eo loci nasceretur, ut bonum etiam fuerit manere. quid mali? quid ex hoc eodem Odofredo, si profeta Niniuitis narramus historiam? si de duodecim ciuicamus tabulis? si alia phra? nemo credit, si stultus non sit, & nullum detrimentum legibus, & rideatur. Q. Tu tentas persuadere, ioci causa ineptisse Accursios istos tuos, ego ignavia adscribo. A. Ut lubet. pessimè versati fuerunt in historijs. sed Zasius alterum de Accursio credit, monetque; licet & ferat egerrimè, quoni-

In l. 1. de orig.
iur.

quoniam Odofredo extiterit occasio ineptiendi magis, quam in re nec Zasius satis nouit Odofredi mores, qui opinetur, ab eo iocose etiam non scriptas huiusmodi fuisse nugas. An uerum non aucto? probatur mea uerba satis, si illa Odofredi prefatio legatur, quam habet de fabula & historia antequam *Aeneas* illud & *Romuli* factum enarret. quid & ex illis ad Imperium? Meri imperij etymologiam a bonis querendam potatoribus, &c. Considera etiam, quod interpretes illi in hoc unum intenti, ut ius explicarent, cetera quaque curarunt omnino nihil. satis habuit Accursius, si qualis qualem illius permutationis speciem apponeret, qua uerbis legis conueniret. puerilia illa in l. 1. in §. casum. de postul. ad facti propositi designationem sunt, & sunt aptissima, falsa sint ex historiis. Concludo. stultissimi historici sunt veteres interpretes, iocis ipsorum ineptissimi, sed ex his haud imperitiores iuris interpretes.

Q. Esto in his, qua recensuisti, nullam feceris Iurisprudentia iacturam, at magnam ex alijs, suspicor uehementer, ne accipiat. cur enim ipsi illi antiqui consulti fuissent tam diligentes historiarum observatores? longissimis etiam scripsere historias. A. Qui isti consulti historiographi? Q. POMPONIVS si eius est l. 2.

In comm. ad tit.
de iur. nat. in Inst.

de orig. iur. aut tuus Tribonianus, cui illam adiudicat Hartmannus, Archadius etiam, cuius est l. vii. de off. praef. praet. Ulpianus, cuius est eadem l. vii. de off. quest. non est opus, alia multa in hoc argumentum ex Codice quoque, & Institutionibus, Nouellis producere. A. Non est opus. Quid habent commune ista cum studijs recentiorum? Ex ipsis libris iuris constabant ea omnia: tractationes nouitorum unde accita? ex Marcellinis quibusdam, Apuleis, Siconijs, Symmachis, ceteris talibus, nulla igitur temporis iactura cum studio auctorum propria artis, maxima cum his alijs. Qua etiam antiquorum diligentia? quod studium historiarum? POMPONIVS scripsit, missos decem viros in Graciam, qui leges describerent ab illis ciuitatibus, ait, leges in choreis scriptas tabulis. quod utrumque falsum ex Licio, aliisque uidetur

videri potest, ut aiunt: si in proposito alijs credere malumus, quam iuris studioso, et consultissimo. Sed audi, magnum hoc facinus, quod Eris legendum sit, non E-boreis in dicta L. 2. adscribit Turnebus sibi, et tamen antequam ipse nasceretur, erat illa lectionis varietas adnotata margini. Ille idem dicit, Superbum Demarati Corinthij filium; ei fuit nepos, si Zasius, Budens, Alciatus docent, quod est verius, idem tradit, missum ad Cartaginenses Q. Mutium, quod de Q. Fabio narrant historici, & Zasius. Quid ad hoc? Credendum, aut Alciatus, auctores alios sequuntur POMPO-
 NIVM, aut neglectim id, & incidenter, quod ad historiam attinet, dictum: ideoque dissimulatione quadam transmittendum esse, qualia multa etiam Ciceroni imputantur a Gellio, Poltiano, Grammaticisque. Quid ad illa Ulpiani? Coniurationem Catilinæ Iulia detexit. vel Angelus ex Sallustio vidit verborum falsitatem, Adrianum vocat, in fragmentis de legatis, quem, opinor, Cuiacius Marcum rectius autumat, alibi etiam appellat Domitiano Neronis filiam, qua amita fuit, & ante Lapsium monuit Alciatus. Debemus hoc profecto recentioribus interpretibus, quod ad tales ire hodie non debemus, qui quidquid istud sit, nobis historica explicant, et huiusmodi similia legum nostrarum: nihil est, si non vocati accesserint, quid enim Turnebus, Lipsius hic? quid ut obiter moneam, Mercurialis medicus? notat quidem Cuiacium nostrum, quod Camum explicauerit re-
 Ete minus, & de Acinatio proorsus tacuerit: at an illorum potuim historias non docuit Alciatus ex eodem, quo Mercurialis, Cassiodori loco? docuit & quod habet medicus de archiatro, & alia. Nouis itaque inuisas, Quinte, nec oportebit varia, multa, ingentia aliorum opera ad hac scrutari; quæ, enim vix millenis chartis notabis in istis, ea in libris recentiorum habes eleganter digesta. Redeo ad lineas. Ea igitur fuit veterum consultorum diligentia, studiumque historicorum. Videbis aliquā-

Lib. 10. Adm.
cap. 33.

Lib. 4. cap. 17.
Pareg.

l. 8 ad leg. lul.
ma.

l. 3 de cond.
ca da.

Lib. 4. Pareg.
cap. 17.

Lib. 5. Var. le. 8.
cap. 1.

Lib. 1. Præterm.
Ad tit. Cod. de
com. & arch.
lib. 12.

DE IUR. INTERP.

In librum veni-
unt. G. præter. de
per. hered.

Ad tit. Inst. de
lega.

Inst. de acq.
hered.

do vel minutissima quaque ab illis legum conditoribus explicata, ad historiam ne digito quidem adnoto, vel ad eas, quæ cæteris fuerint adiunctæ, & admixtæ questionibus, placuit scilicet his locum relinquere, si forte ipsum infeliciter occupassent glossographi. Iuriconsultus Antipater haud bene auarit in iure ipso, ut qui fuisse videatur historiis nimis deditus. Fallor, an quandoque rideat Accursius Rolandum quemdam, & alterum suum amicum historiis etiam addictos nimium? Certe Angelus Aretinus palam affirmat, nullius utilitatis esse historicas quaestiones. Q. Hoc ego pati non possum. An non oportet discere historias vllas? A. Nullas, quas ex alijs auctoribus petamus. Q. Clamant profecto omnes aduersum te. Gribaldus vel solerti studio cognitionem historiarum tentandam affirmat, & ad perfectam legum intelligentiam docet esse omnino necessariam, communistratis erratis tuorum grauissimis, qui historias non tenere. Quem habes a tuis partibus? A. Si rationes habeo, an non sunt rationes satis? Habeo iuris interpretes omnes doctiores sine vllis historiis. quid mihi Gribaldum commemoras? qui illo toto capite cum omnibus suis exemplis tam docet, ab Accursio, Bartolo, Baldo, & Castrense in iuris decisionibus erratum propter ignorantiam atatum Caesarum, prudentiumque, quam in his fuerit, qua modo ego recensui. Quæ etiam primi illi tres dicunt, & perridicula sunt? An Iabolenus a Neratio, & a Iabolenus Paulus non citatur? certe in illo contextu. Compilatores eo modo temporum rationem inuenterunt? Si appositè ad ius nostrum, quid quaeram ulterius? si Compilatores, citatos iuniores a prædefunctis, voluere, quid nos contra? videlicet, ut historia suam fidem adstruamus? Tantum de l. si is qui pro emptore. An etiam excusari non potest, quod dicunt ad l. precibus? iuris certi eam quaestionem fuisse, aiunt ibi imperatores. ignorasset Papi-
nianus? De Castrense quid dicam? indignus est vel erroris deprecatione: quoniam & ex l. 2. de orig. iur. & ex alijs

alijs multis locis iuris nostri videre apertissime potuit, longe, post Antonij triumviri tempora vixisse Papinianum. At ex ista ignorantia factum erratum illud Accursij notat & Augustinus, quod scilicet testatorem saepe, saepe Iu- Lib. i. Em. ca. 8.
risconsultum Plantium ille appeller, & idem est. Nullum erratum propter ignoratam historiam; nouit enim hominem iurisconsultum Accursius. Singula quid sectamur? Q. Ego vnum aut alterum proponam, si placet, quibus ostendam, peccatum grauiter in iure a tuis, quia historias non cognouerint; et has cognosci non posse ex libris legum. A. Placet etiam plura audire. Q. Quid igitur, cum a Triticio pratore, scribit Accursius, Triticiariam esse conductionem? erratum ad iurisprudentiam et est maximum, et veritas illius questionis haberi nequit ex ipso legum volumine: habetur ex alijs auctoribus; perbelle ex interpretibus Gracis. Sentin ex hoc uno tres tuas nutari opiniones? A. Miror ego, quid in mentem venerit Hottomanno, dum reprehenderet hac in re glossatorem; quoniam Accursius non scripsit, quod iste refert. Non dicit Accursius, quod a Triticio pratore fuerit illa actio, sed, quod sicut a Publicio Publiciana, id est a suo auctore, sic Triticaria ab aliquo Triticio dicta sit eius laore. An istum asserit Pratorem? nihil tale nec inferitur ex suis verbis magis, quam ut Iulius Iulia legis auctor fuisse censeatur prator, si quemadmodum a Publicio Publiciana nomen habet, a Iulio pariter Iuliana nominari diceremus. Q. Et tamen verum non est, ab aliquo Triticio nuncupatam. A. Quid certum magis in sententia Cuiacij, vel Hottomanni? ille ab hoc refuta- In comment.
tur. Tu videris, quam tennes sint alterius coniecturae, ne dicam rationes. Age, ad illam rubricam legas, qua illos contra eruditissimus, clarissimusq; Donellus latissime disputat. Ridet praesertim, quod a tritico Triticiaria appelletur, et nugatorium, et ineptam, et absurdam eam opinionem vocat. Quid de Gracis commentis? alias etiam retuli. Quid ipse? manet cum Accursio, et ne- In Parat.

cessario manendum dicit, non modo probabiliter. *Q. A.* in? et quas rationes ad illam sententiam asserendam explicat? *A.* Nullam prorsus firmam, aut non memini. *Q.* Tantum itaque, quantum est nihil. *A.* Falsas opiniones certissimis argumentis confutasse, nihil? *Q.* Donellus scribitur, vltius utilitatis esse istam inquisitionem? *A.* Scribit: non tamen ducet, nisi illud, quod agitur ea in re veterum Iurisperitorum existimatio, & dignitas iuris: ne quid imperite, aut inepte in hoc nomine imponendo factum putetur: alia enim qua defert, noscuntur ex adscriptis legibus, ut non sit opus a nominis etymologia pendere. *Q.* Est igitur aliqua utilitas: verum autem non constat ex libris iuris. *A.* An putas notam aliquam iuri posse Iurisperitis, si diceretur, anxios fuisse minime in istis nominibus deducendis? quid igitur de finitionibus? Succurrit, quod ex Galeno relatum audiui, relinquenda hac illis esse, qui corporis simul & animi sanitatem pro nihilo ducunt, veros medicos de ipsis non magnopere laborare, tantundem dico in re nostra; & late dixi ante tres dies. Quae hic ego recensere possum et ex Alciato, & ex Viglio de ista nominum deductione? Sed refutata est quaeque inepta explicatio argumentis Donelli: & hac unde petita? profecto ex iure, satis itaque iuris nostri libri sunt, ut sacra tecta asseratur dignitas conscriptorum veterum. At non etiam, ut veritas rei eluceat? vides in Cuiacio et Hottomanno quid ex alijs auctoribus comportetur. quid si quoque potest vel Accursij sententia ex libris nostris confirmari, vel alia & quarta proficere? Si interim non potest, nec sit Iurisperitis iniuria, nec detrimentum iuri causatur. *Q.* Immo: si tenemus opinionem Accursij, qui pratoriam actionem eam facit. *A.* Non facit; dixi. verum faciat: an & pratoria actiones quadam non obtinent naturam civilium? ex diverso, an edicta nequeunt in vim constitutionum transferri, & servant naturam suam? utrumque notatur. & de ista Tricaria cautum erat, quod esset civilis actio sit vel a pretore, vel a

Lib. 1. de alim.
fact.

Vigl. Inst. de
test. in prin.

Inst. de perp. &
temp. act.

In tit. Inst. de
iur. & iur.

vel a quouis alio introducta. addo, obligationes esse a iuro
gentiu, actiones a ciuili. quid argutamur? siue Accursius
dixerit, siue non dixerit, quod refert Hottomannus, is
proculdubio non iuste agit contra optimum suum: sic e-
nim solet Accursium appellare. satisne factum? Q.
Cogitabo. Sed habeo alterum, quod opponam, & sino se
in sermone progredi. Accursius ex ista inscitia perperam
interpretatur l. 1. de ri. nupt. nam Modestino ibi diuini
iuris communicationem dicit esse communicationem reli-
gionis, ut Iudeus Iudea, Christiana Christiano nubere de-
beat, id stare nequit, quoniam Modestinus, veteresque
Iurisconsulti ethnici homines non potuerint ea de re cogi-
tare: ex historijs autem res tota planissima est. huiusmodi
mouet Connanius, A. Et sunt sane peracuta. At hos Co-
nannicos, rogo, ut si quando glossarius sapit, ipsi in eundem
non seuiant: nam et tunc non abstinent, sed casu potius,
quam iudicio Accursium recte coniectare, clamitat. Nos et
ista videamus. Dicere soleo (mi frater) Iustiniani vnus
esse omnes leges, quot quot in Digestis, in Codice, in No-
uellis, in Institutionibus leguntur: ipse enim dicit Caesar,
Omnia nostra facimus, Hanc sanctionem totam
nostram esse volumus. Sanctionem omnem non
diuisimus in alias & alias conditorum partes.
Quidquid scriptum est, hoc nostrum appareat,
& ex nostra voluntate compositum. Iustiniano as-
seruntur ex titulo libri illi omnes. Dum igitur Conna-
nus ex Alciato doctus notat Accursium, plane agit in-
docte, & leges antiquis Romanis interpretatur ex Mo-
destini sententia, qui tum temporis non loquebatur, non
ijs, quibus posita sunt, non ad mentem eius, qui posuit, Iu-
stiniani principis Christianissimi, & illud ipsum, quod
scribit Accursius clarissime prohibentis legibus suis, quas
& glossarius recitat. Tollamus ex eo responso Mode-
stini nomen, quod solum ad honorem antiquitatis seruatum
est, ut idem asserit Iustinianus, & quid, obsecro, nos mo-
rabitur, quin verissimam Accursij interpretationem ag-

Intit. de spons.

In const. De o
auctore. et in
const. Tanta.Lib. 5. Parerg.
cap. 25

nostamus, falsissimum historici huius nouitij cōmentum? certe sacra illa Romana ethnica recesserant. iam e medio. quid magis absurdum, quā si diceremus, Iustinianum ad sacra illa respexisse? quid magis ineptum, aut monstruosum, quā si cuiusquam orationem, qui nunc loquatur (puta Longolij, qui epistolas suas ex Ciccone confecit ad verbum) queniā phrasibus Ciceronianis utatur, vellemus ad mentem Ciceronis exponere? Dij boni, quā informe mōstrum Iustinianus, si ex sententia tā multorum diceret? non Proceus abiit in tot formas, non est Stello tot distinctus maculis, ut multiplex esset nobis iste Imperator. Ergo, quæ Connani historica commentatio? ego & in nouis his interpretibus, & in meis etiam illis antiquis haudquaquam probo propter hanc eandem rationem, quod dicere solent, a veteribus iuriconsultis nihil cogitatum de his, quæ in Codice postea scripta sunt: quid enim nunc nobis cum Labeonibus, Scauolis, Papinianis, ceterisque, & cogitatis ipsorum? Iustiniani opus totum est; de istius sententia agi oportet solum: maxime quia Pandectarum compositores (ut Duarenus scribit) adiecerunt, detraxeruntque, tam multa veterum scriptis, ut quæ fuerit eorum sententia certò cognoscere non possimus. Dixerim aliquid præterea. Lex semper loquitur, Quinte, & ipsa est norma sapientissima, quæ tempora, quæ mores obseruat diligentissime. quid ergo, si & illud tento, non ex ætate Iustiniani Casaris accipiendas suas leges, sed aptè ex hac nostra? certe ita mihi suatum est, et placent maxime mei interpretes, qui ad sua tempora accommodauerunt leges Iustiniani: nam dubium non est, quod si ille hodie viveret, nec faceret omnino aliter. Sentis ergo, quā ipse a nouitijs absim, sed cum Iustiniano immoremur: ad cuius mentem si leges suas accipimus, an non multe recentiorum interpretationes historica corrumpunt? quæ Alciati illa ad l. eius qui. de testa? damnatos ad ferrum, exponit Accursius esse, qui capite sint destrucandi; Alciatus ex historijs refert ad ludum gladiatori-

In Praef. Dig.
cap. 1.

L. Arriani. C. de
heret.

Lib. 1. Parerg.
cap. 13.

diatorium; & puto non aliter sensisse Caium: sed quia ludus ille tam ante Iustinianum erat abolitus, quis sensum admittet Alciatum? quis non excipiet Accursianum?

L. i. C. de gladi.
lib. ii.

Quis iuste conqueri putet eundem Alciatum de meis, & commentarijs ipsorum ad l. non puto, de in. fu. si portio hac est Iustiniani iuris, non Traianiani, aut Antoniniani? ille idem Connanus notat glossatorem, quod in l. 18.

Lib. 6. cap. 8.
Parrerg.

de adopt. alibi, seruum publicum interpretatur tabellionem, & rationem adducit, quia seruus immo poterat illo tabellionis munere fungi ante Arcadij imperatoris tempora, quando l. 18. scribebatur; igitur accipi ipsam de seruo oportere, quemadmodum loquitur. sed euge Conanne, post Arcadium legem illam posuit Iustinianus, & Arcadij legem quoque: euandum ergo tuum historicum argumentum contra certam Accursij explicationem. At

Lib. 1. cap. 1.

Brissorius etiam, legitimū luctus tempus in Iurisconsultorum scriptis spatium decem mensium interpretandum affirmat; quoniam annus fuerit primum statutus ex l. 1.

Lib. sing. de in.
conn. pag. pe.

de sec. nap. in Cod. Theod. ego historiam non quero; certe iuris interpretatio ex iam dictis non subsistet. Quid sexcenta huiusmodi referam ex nouitiorum libris? An

unquam legisti Valenti constitutionem libro decimo Codicis, in titulo de decurionibus? Q. Legi. & sane facis mihi rem gratissimam, si tuam sententia dices ad ipsam, & ad alteram legem, qua est in Digestis eodem titulo de decurionibus, puto, tertia. A. Versamur non in alio argumento, & libenter tracto. Alciatus vult prorsus, de-

ceptos meos in illarum legum interpretatione ex historiarum ignorantia. nescio, an non omnes Alciato nouitij sui ad stipulentur. Augustinus, & Ferrettus alia contra tractat; sed de historico intellectu nihil mouet, si recte memini omnes loquuntur minimo cū iudicio, qui l. generaliter. de Christianis accipiunt, et l. quiaam ignauia. de eremitis & monachis. Q. Sed historia urgent omnino: nam Christianis illud indultum ab Antonino volunt; in monachos alterum sancitum a Valente imperatore, facit, quod

A. lib. sing. ad
Mod.
F. in praf. ad
Tac.

Q

Ulpiani

Bod. meth. hist.
cap. 4.

Ulpiani lex illa est in Pandectis, qui libros septem conscripsisse narratur de Christianis torquendis, quorum religionem ibi appellet superstitionem Iudaicam: ne quid praterea ex Alciato referam, alibi quoque religionem nostram eo nomine solam nuncupari. A. Hac ultima Ferretus tollit, dum aduersus Alciatum disputat, prima ex meo illo argumento etiam cadunt. Iustiniani viraz lex. hic loquitur, non Ulpianus, & dicit, quam tantopere extollit, suam religionem superstitionem Iudaicam? Sed tu etiam videas, qua Alciatus tractat libro sexto Parergon capite decimosexto: nam alios quoque scriptores videbis, qui aliena inuerterint, & arbitratu suo ad suum sensum transulerint. an tantum modo non fecerit Iustinianus? Quid notat etiam Cuiacius de interprete sententiarum Pauli? qua scilicet iste de albo pratoris scripserat, relata ab interprete ad album Curie, an improbatur? Quid rursum Alciatus? quod fuerit olim quidem matrimonij species, qua uxor in manu viri conueniebat, sed cum exoleuerit, substitutum merito a nostratibus Matrimonium pro dictione, manum, in l. ex co. § 1. de ver. oblig. Quid iterum quoque? tu videris caput 23. lib. 22. Parerg. nimius enim essem, si hac exempla refero. alibi sic concludit generaliter. morem esse prudentum virorum a prae scriptis certisque formulis recedere, ut se tempori accommodent: auctorum mentem alio trahere, non quidem improbitia, sed iudicio eandem ob causam. Eia igitur ex recentiorum historijs legem ponamus, qua honorum porta Christianis hominibus pateant, ipso imperatore Christiano, Orbe Romano ad Christi fidem conuerso. An non tibi ridicula videretur constitutio, si Turca lege caneret, Turcis hominibus dignitates dari posse? & ridiculum isti memoriarum periti nobis exhibent Iustinianum. Quod plane pertinet ad l. quidam ignavia. & ipse Alciatus nobiscum est; ac Bartoli interpretationem recipiendam putat, ne quid videatur in iure tam impium, etsi legislatoris primus mens, Valentis scilicet, alia fuerit. Q. Hoc

Lib. 1. sent. Paul.
tit. 13.

Lib. 11. Parerg.
cap. 7.

Lib. 9. parerg.
cap. 6.

Lib. 3. Dispunc.
cap. 2.

Hoc Alciati interpretamentum videtur adstruere pro-
 sus tuam sententiam, quam & probare modo quodam
 ipse incipio: nec enim aliud, quod petam habeo; & de
 his legibus erat quod volebam interrogare. tu igitur, si
 qua restant, ut placet, pergas. A. At quid diuersum?
 Historijs, dicimus, non debere iurisconsultum nostrum
 vacare; & bucusq; ostensum est, eas vel inutiles, vel dā-
 no esse: multis enim exemplis, qua, ut capita Medusea,
 aduersus nos explicans recentiores, tute animaduertisti,
 profici nihil pro historicis hisce consultis. Sed lege Alci-
 ati annotatiunculas in tres posteriores libros Codicis, &
 legeris, quid iurisconsulto scire profit, Antiochia dica-
 tur Nisibis Barbarico sermone, nec ne; scire variam le-
 ctionem nominum earum Prouinciarum, de quibus agi-
 tur in l. 2. de mil. ves. Chimeleam, vel Thymeleam,
 vel Cyreneam legamus in l. actuarios. de nu. act. My-
 sian an Moesian alibi. Lymphis an Nymphis.
 Cicanici an Ciziceni vel Cioceni siue etiam Zoxeni.
 Comanensium an Comagensium. Anatenarium vel A-
 masiatriensium aut etiam Ariaratenarium. Amaseno-
 rum Helenoponti vel Amasinorum Helleponti, Eliocasa-
 riensium vel a prima diphthongo Eliocasiensium aut
 Diocasiensium. sed ego stultus, qui memoriam tero
 dum hac recenseo. Quid refert, Sigisbuldi vel Sigisful-
 ti, legatur alibi? Cur illa sollicitudo, an debeat esse in l.
 omnes finidi. de fin. patr. Ostroenam vel Ostroenam
 aut Ofroinam siue Ofenam Ofioenamiue, vel etiam O-
 syheniam vel Ostroenam? qua hac? qua illa? scribi ne
 debeat in l. i. de post. C. Affraniam an Calphurni-
 am. Spondophorum alibi an Splendophorum. Pantoni-
 us vel Pannonius vel P. Antonius in l. 86. de acq. hered.
 Pacumenius an Pactuleius in l. ult. de her. inst. Innu-
 mera prater eo. Ad illos libros Codicis alij quoq; scripsere
 bellinouitij (nihil enim dico de Pennensi & Plateano
 doctis veteribus) sed libet cum homine Italo rem egerisse,
 nam putas contra alios deest quod dicam? cum vno Con-
 tio dies

Lib. 1. Parer.

cap. 16.

Et lib. 11. cap. 5.

Lib. 4. Dispunc.

cap. 1.

tio dies & dies posse immorari. Quae illa etiam Augusti-
 ni? Vlpianus dicatur an Vulpianus. Verus an Senerus.
 Arescusa vel Aretbusa. Caius vel Gaius, cum simili-
 bus. videt enim Galenus & medicos huius classis, qui
 Hippocratem interpretantes disputabant curiose eodem
 modo de Sileno quodam, num in Platamone habitaret,
 ut scribebat Hippocrates: et num Platamone scriben-
 dum esset, vel potius Platanone. Verum, & quae illa Gal-
 li? sit ne Hieroniano vel Hermoniano aut Hieronimiano,
 siue Heronimiano an Herminiano alibi, an Hamo monte
 vel Hamimonto. & apud Hilariū quoq; nū Eminonto
 vel Emimunto aut etiam Amimonto. Ne stomache-
 mur, ait, ad ius civile ista non pertinere: tractat tamen
 & observat ipse natus in antiquum splendorem iurispru-
 dentiae restituendum; & hic ille est fulgor, fieri plane Cos-
 mographus. Lucundū est & hac scire, fateor, sed opere pra-
 ti non est; & dum tot historicos, geographosq; percurri-
 mus, multas etiam optimas prodigere horas oportet, opti-
 me posituros in ipsis studijs amplissima nostrae facultatis.
 Agant, ostendant isti cōsultissimi historiarum, non plu-
 ra superesse sibi in iure minus comperta, quā cognita in
 historijs habeant; & sum cū ipsis. Q. Libētissime ista au-
 diui, quod tamē de annotationibus recētorū ad tres illos
 Codicis libros postremos asserere videris, illud ego nescio
 quā procedat recte; quoniam (si verū dicitur) sine nouitijs
 istis, Alciato, Pyrrho, Cuiacio, Cōtio vel nulli possūt esse
 libri illi: tui, vel nihil, vel pleraq; omnia ineptē. A. Capi-
 ta hydra sūt pra manibus: sed breuitas cōpensabit omnia.
 Qua in nouissimis tribus libris Codicis legūtur, magna ex
 parte nō intelligi, referūt ex Budeo quida, auctōrū penu-
 ria, qui scripserunt de rebus illis Gracis; nam a Gracis sup-
 ta. Simile nescio quid cōmīscitur ad aliud propositū Al-
 ciatus in suis Parergis. Et si isti nō intelligūt Latīnissi-
 mi, Gracissimi, historiarū cōsultissimi, quid meos illos nō
 patiar eodē habere luto? Sed immo illi quattuor recte ex-
 plicarūt posteriores Codicis libros? Pyrrhus in suis lucu-
 bratūculis

Bot. de Med. &
 agitur

Cui. li. 1. cap.
 23. Obs.
 Cap. 16. co. lib.

Chaff. cat. glo.
 mun. conf. 14.
 par. 6.

Lib. 9. cap. 19.

bratiuiculis cōfētū cū Alciato frē semper, nō tamē huic probatus per omnia, nec Alciatus Cuiacio, neq; Cuiacius Contio, ne quid hic dicā prae terea. melius isti tamē, quā veteres, interpretātur ea sine Græca, sine quæq; alia nomina paulo abstrusiora: nec est unquā negatum; immo data ipsis palma de historicis atq; etymologicis. Quid? etiā ut doctiora in iure docuerint ad illos libros, quā veteres? nūquā enīcēt Græci, Geographi, Historici, aliquādo prae terea ex Taurullo dixi, meos interpretes non admodū curasse ius obsoletū scriptis illustrare diligētioribus, occupatos scilicet in magis vtilibus. addo nūc, fuisse Cōnanū eiusdem scētia, cū de agricolis scriberet is, & cēsitis. Et hac ita se habent. Sed quid etiā si ostēdērē, & ipsos nouitios in suis historijs turpiter hallucinatos? quid si errata admississe in iure nostro propter historias? Q. Hæc rogo, nā tēpus superest. A. Quid quoz si ridiculas historicas eorundē questionēs? Paucula recensēbo; & faciemus finē. Zasius pueriliter etiā errat, dū ait, legē Aliam & Fusiā post Graccos interfectos latā ante Punicū bellū tertium, falsū hoc falsū & quod crediderit unā esse legē Aliam Fusiā, quā duā sūt. adi Manutiū de legibus. Lapsus est Alciatus, dū putat, libros Iuliani ad Miniciū & Urseū, similesq; tales esse, quales vinēs Cicero ad viuētem fratrē scribebat, & erāt illi cōmētaria ad scripta defūctorum dudū, consule Augustinū in suis Opinionibus. Sed an maius erratū Budei non est, qui ait, pratorē solū urbanū, & nō aliū, in criminalibus causis quasissē; eūq; nomine cōmutato iudicē questionis ductum esse. hæc ne vera? satis manifestus error: inquit Manutius. An Diuos fratres cognouit? Unum Cuiacij memini. scripsit Horatensiam legem ante Horatiam latā. Quā mouet argumenta, opinor contra Manutiū, in historica tractatione? negat lege Romuli, adulteriū priuato mariti & cognatorū iudicio potuisse morte puniri; quia scilicet apud Halcarnassē & Gellū nolet, multā infligendi arbitriū, nō mortem fuisse. quid hoc est? Historiographi, grammatici

Alc.li.3.cap.7.
Parete.

L.3.cap.10.

Car.208.

L.4.cap.4.

Aug.ad Mod.
car.159.

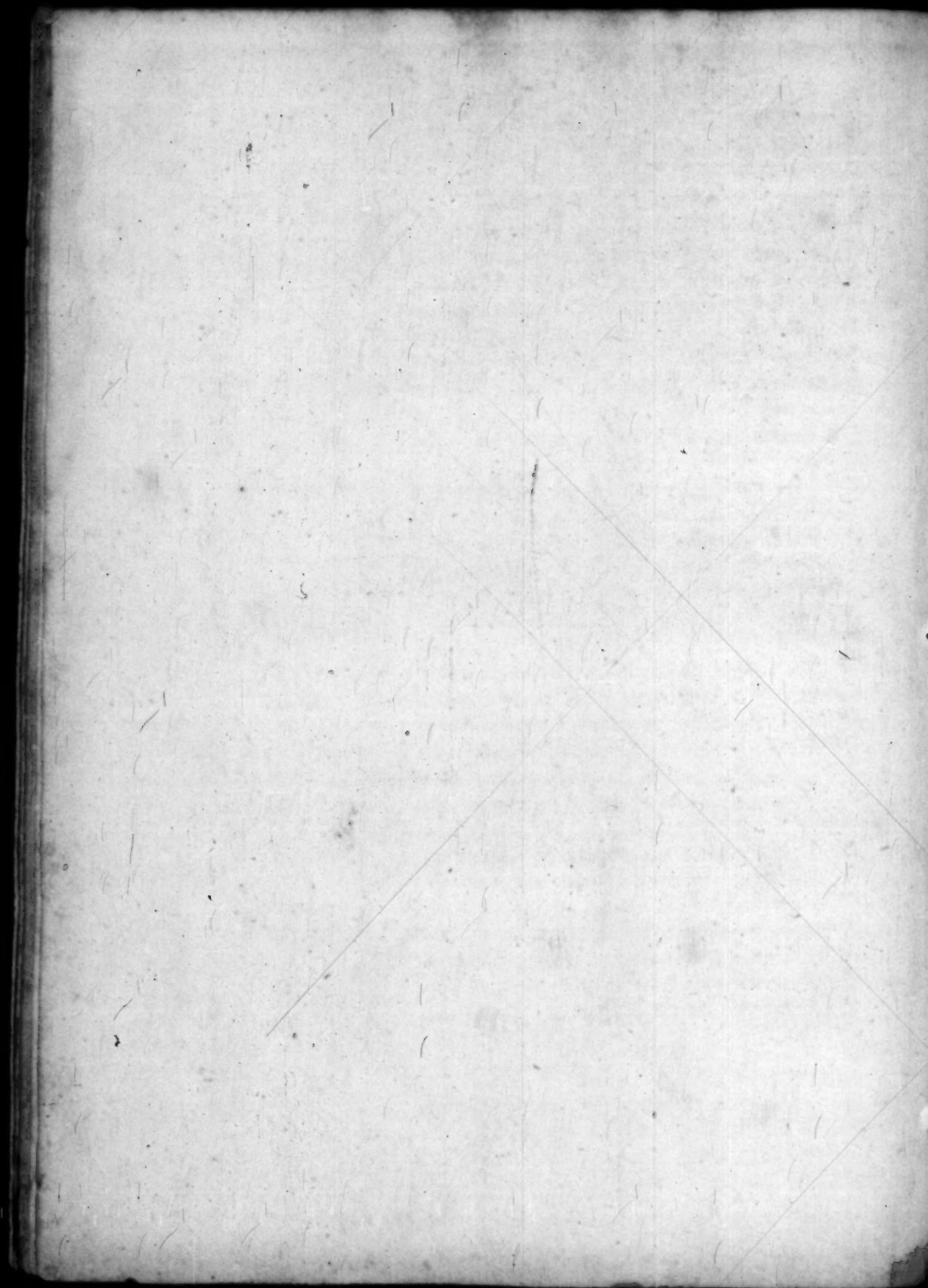
L.6.Obf.cap.15.

L. aliud est
fraus de ver.
sing.
Et lib. 6. Obf.
cap. 11.

Lib. 3. cap. 9.
Paradox.

verba ad trutinam exigit Iurisconsultorum? Sed an Plinianus ita non loquitur, ut fueris olim multa & capitis animaduersio? ait, multa animaduersio hodie pecuniaria. meministi in quid ex Brissonio indicauimus de illa dictione hodie? Lege Iulia adulteris poenam capitis constituta negat ex l. si quis vidua, de quaest. optima (si diu placet) probatio, quia trecentos ferme annos post vixeris Marcianus a lege Iulia, capitis illius auctor; & teneat ratiocinatio haec. Marciani tempore pro adulterio non erat poena mortis. Ergo neque ante annos trecentos fuit ex lege Iulia. Taciti locus nihil me mouet, quem citat, quia stare possis Tyberij inclementia, & tamen Aquilia adulterij delata damnataque lege Iulia puniri ipse exilio: nam si (ut scribit Cuiacius) infinitis praescriptionibus lex Iulia eludebatur, quid nequirit Aquilia delata adulterij (noto quod non dicit Conuictam) leuissima aliqua poena ex lege Iulia purita esse? & quoniam ibi versamur, & nostris insultat, en accipe Cuiacij plagium: Alciati enim est & quod pro adulterio non fuerit olim poena sanguinis; & ratio quoque, cur hodie facto capitali crimine non liceat de ipso transactione pacisci. Credis alienius a vero nihil esse, quam quod eadem lege Iulia stuprum inuolentum quinquenniali relegatione fuerit coërcitum. quam habet rationem? tractat forte alibi: & nos cum ipso videbimus. Obiter dignius id, cur ad tempus fieri potest relegatio, non potest vlla capitis deminutio? quia ratio earum sit diuersa a relegatione: non enim per verum naturam fieri potest, ut ad tempus quis sit vel desinat esse filius: & ideo nec ad tempus est adoptio vel emancipatio. Substantie etiam matrimonij repugnat temporaria in maritum conuentio, ut nec ista admissa fuerit. Deportatio, Damnatio in metallum, mortis ciuilia genera, nec ad tempus permitti valuit, quia nec naturalis ad tempus mors est. quid commune cum his relegatio? Haec & reliqua fuerant eius loci; digna sunt Iurisconsulto. Quod

VL
spitus
pe-
us de
spitis
s dijs
xeris
neat
erio
anos
emo-
ta-
miris
scrip-
telata
ssima
ms ibi
ium:
e olim
capi-
redis
Iulia
coer-
ilibi:
l, cur
apitis
ione:
ut ad
o nea
stam-
anum
Damo-
stem-
mors
reli-
Quod
de

de ambitu controuertitur, & his est coniunctum rationibus, nunc apud me non determino. facti fides obtinebit. Quid praterea? Rides maximè, quòd auctor ille putauerit, donationem fieri potuisse re non tradita, at si non probat contrarium, quid cachinnis soluitur? Ego cum meis puto, donationem & a promissione incipere posse. verum & Cuiacius ponit, dicit tamen, nec rei tradita, ante orationem Seueri, mulierem habuisse vindicationem. sed istud. Quid contra illa verba? Lex Alia iubet, vt rei a marito donatæ nec traditæ vindicatio non sit mulieri. an dicunt, quòd rei traditæ sit vindicatio? non intelligo. Sunt & alia: qua omnia in Anticuiacio illo plenius: & in prefetia satis per inducè immo quoniã in locũ nimis iam progreditur sermo noster, facio etiã cũ isto finẽ. Audio a Bodino Hottomannũ in historijs notari, ego & de responsis dixi, de vno nũc dubio, quòd Odofredum asserat Azonis & Accursij præceptorem: & nec primus Odofredus fuit illis præceptor, qui expertus est Accursium præpotentem collegam, & secundus post illos vixit. res est nullius prætij, ipse tamen docet in commentario de verbis iuris. mihi stat ratio, cur notem. Quid errores Haloandri in Catalogo Consulũ memorem? vix in eo aliquid immutare potuit (nam Cassiodoro vindicatur) & tamen plura

In lib. de rep.

Ale. cap. 2, lib. 5.
Pareg.

habet errata, qua alij adnotarunt. Errata historica Deorum minorum gentium Rinallij, Labitti, Rutilij, Russardi, nec indeco, qua apud Contium sunt. Videamus qua propter historias mala cõmẽta in ipso iure admittantur. Legitimis tractationibus historicas velle commentationes admiscere, incommoedum mihi videtur, Quinẽte, an cogunt? an vrgẽt? an mouẽt? nihil istorũ hodie, quando peraguntur omnia ex iure scripto. Sed, vt posteriora capita sinamus, qua Rhetoris sunt potius, quã interpretis nostri: quid de primo dicimus? In ea ego reprehendo nouitios, qui determinare velint quæstiones iuris non quidem ex iure solũ, sed etiam ex historijs, id

DE IVR. INTERP.

In lib. de leg.
cap. 236.

autem an non est? adsit vnus modò Hottomannus. Con-
demnat imperitia Triboniani, quod in Institutionibus
scriptū sit, Plebiscitum est, quod plebs plebeio ma-
gistratu interrogante, veluti Tribuno, constitue-
bat. ait enim, non alios præter Tribunos rogare solitos
plebiscita, & ex ea dictione, veluti, diuersum significa-
ri. quid hic? historijs intentus, quas & ex *Anaputio*
habuissimus, parum est sollicitus, an illa vox, in eo vno
exemplo consistens, quandoq; exigat ultra nihil. Quid
subdit ad Senatusconsultum? obtusius nihil dici potuisse,
quàm quod propter cuius copiam populi potestas ad Se-
natum sit translata. ita aduersus ius propter historiā.
At rogo, fuerint senatusconsulta ante Cæsares, fuerint.
quid ergo dicit Hottomannus? Cæsarium astutia factum
est, ut populus planè omnem auctoritatem amitteret:
Senatus tamen consulta etiam mox a latrone legum duo-
decim tabularum habita. Verum dum dicit contra s.
ex non scripto. & vers. & non ineleganter. an nō
acuitur nimis ab historiarum peritia? Immo elegans ea
partitio Hottomanne, quia Romana Ciuitas, illis con-
stitutis legibus scriptis & non scriptis, statum Athenarum
& Lacedæmonis repræsenteret. & scriptum & non scrip-
tum ius suum Romanorum: scripto tamen Athenien-
ses repræsentiati, Lacedæmonij non scripto, ut qui ea ma-
gis, quæ pro legibus obseruarent, memoria mandarent. il-
lud etiam aduerbiū lege, & non erit ibi nodus in hoc
serpo. Quæ ad Seruitutis definitionem? monet vnum
ex historijs, quod prosequor; alterum mitto. Q. Immo &
alterum, quod est coniunctum. A. Virumq; dico. Seruitus
est constitutio iurifgentium, est quadam seruitus iur-
is ciuili, inquit Hottomannus. at ipsū nomen & ius ser-
uitutis totum est iurifgentium, etsi hæc vel illa species sit a
ciuili adiecta. Historicum est, quia & filij sunt sub alieno
dominio, patris scilicet, qui vitæ necisq; potestatem in eos
habuit, & ij tamen non sunt serui, sed an patria potestas
est iuris gentium? an est contra naturam? an dominio
patris

patris subijci dicuntur filij? transuersū historia rapis: re-
currit enim ad nescio qua tempora, quando patris sra e-
rat in filios potestas. Quid praterca ex Linio & Dyo-
niso mouet contra generalē sanctionē s. si. Inst. de ing?
si ane legitima statuimus dogmata ex historijs? sed videat
ne inepta, ne iniqua multa. historia vniuscuiusque,
facta, dicta recenset: unusquisq; erit nobis ex historia
legislator? qui igitur secū medietatē emit, secabit singulos.
na Antiochi naues secuit Fabius. in proposito lex erit vox
illa inimica? seruū serua natum. an ratio, quod
matris calamitas ventri nocere non debeat, consonat
melius ciuili seruituti? totum diuersum videtur ex ver-
bo, Calamitas. Q. An ergo fuerit liber, qui ante
captiuitatem conceptus est? A. Propter illas histori-
as non vereor, liberum affirmare. ex iure etiam opina-
rer liberum: qua enim ratio diuersitatis inter seruam
factam iure gentium, & factam iure ciuili, cur in ista
tueamur & Marciani & Imperatoris generalem de-
terminationem? Nascuntur ex ancillis nostris serui, si
ventrem nunquam gessere liberum. si aliās non dimitti-
tur, in seruitute esse dicetur, quod nihil officit, non ser-
uus: & tantum vno libertatis fauore aduersus omnes re-
gulas iuris. sed ista, cum plus orij: & vnum adhuc dico
contra Hottomannum, & ad finem totius orationis pro-
pero. Clarissimus iste vir negat, fæminarum tutelam
comprehendi in definitione ex Seruio relata, quia illa in
perpetua fuerint tutela sub atatem Seruij. ego dixi, Iusti-
nianum auctorem afferendum huius definitionis, ut per-
peram ad præteritas ætates recurratur. age verò, ne-
gabit nemo, quod propter ætatis infirmitatem præcipuè
tutela detur etiam ipsi fæminis: & indicat satis Vlpia-
nus, qui dixit, quod masculis solum propter ætatis infir-
mitatem, fæminis etiam propter sexus, tutores darentur.
satis igitur & fæminarum tutelam continet Seruij defi-
nitio, qua præcipuam causam notat. addæ quod in ea de-
finitione causa, propter quam tutela est introducta, dis-
ponitur,

Tacit. l. si a fort-
olo. l. æt. pau.

In frag. lo. ad
Hottomannum.

R

ponitur,

DE IVR. INTERP.

De i. sup. car. 14

In l. quidam. C.
de dec. li. 19

Li. 5. Parerg. cap
24.

In orat. pro Mu.

Duar. cap. 13 li.
1. Disp. ann.

Ad l. non omni-
an.

ponitur, nec quidquam dicebat Servius, quomodo fini-
retur. tandem, an lata non erat differentia inter multi-
erum & pupillorum tutores? certe vocet elegans Brisso-
nius alieni ex ipso eodem Vlpiano ac Cicerone. illa fa-
minarum tutela abrogata erat; ista pupillorum, pupilla-
rumque manebat; ista desinebatur & ex Servio recte. qua
igitur ista trica Hostomanni ex historiis? Iam igitur
historiis insudemus, istas argutationes auditoribus no-
stris exhibeamus, & consultoribus. Non ad stipulor Al-
ciato omnium recentiorum longè doctissimo, qui meos in-
terpretes deceptos in plerisque clamat ex historiis igno-
rantia, & illam cognitionem planè necessariam iuriscō-
sulto opinatur: nam qua tractauimus, ipsa contrarium
docuere. eat ipse, & ex historiis asserat ac Dione, per-
missum lege Falcidia quartā partem retinere, reliquum
omittere grauatos posse. asserat rerum medietatem, ex
Eusebio, pluribus quattuor heredibus onere legatorum
prægrauatis; & obtinebit, postquam mei errarunt, nec ri-
debitur. ipse hac falsa notans alibi. Nos ridiculam
vnā & alteram historicam questionem recenseamus.
Cur ea nomina usurpantur, Titius, Metius, Seius,
semper ubi libera persona saltum recensetur in legibus
nostris? illa, Stichus, Pamphilus, Eros, ubi de seruo a-
gitur? Q. An latet aliquod mysterium? scio, a
Cicerone ridebimini. A. Alcianus ridebitur, qui hac
de re, & tanto mysterio disserit toto capite vigesimo sexto
libri primi Parergon. satis sit cōmonstrasse locum. Qui
fit, hac est altera, ut tam crebra apud Iuriconsultos sit
mentio eius conditionis? Si in Capitolium adscen-
derit. Q. Et hoc ignoro. A. Quia Capitolina ar-
cis solum præaltum, ut adscendendum fuerit: & illud
ex Horatio, Tacito, alijs constat. ita Duarenus. Q.
Profectò mihi ridiculum videtur istud: an enim in A-
uentinum, in Palatinum non adscendebatur? A. Quæ
inter has est dissimilitudo, & eam, quam Orosius reci-
tat, petiisse a se magnum quendam philosophum in ar-
tibus, cur plures leges in vno essent, quàm in altero ti-
tulo

tulo? *Q.* Sanè inepta. Vide tamen, non persuadeor. Dij boni, sine historijs intelligemus titulos, qui de officio huius & illius magistratus compositi sunt? *A.* Intelligemus, si satis est intelligere, quod queratur ex iure nostro. Cum Rodulphus meus, annis abhinc tredecim, Perusij interpretaretur titulum, De officio eius, cui mandata est iurisdictio, nimisq; multa pro facundia & eruditione sua incredibili diceret ex omnibus auctoribus, de magistratibus omnibus, nos cum non tulimus in illis historicis tractationibus post alteram lectionem fieri, sed ita clamoribus, ac strepitu dicentem virum finium interurbauimus, ut vel in medio historicarum consensu expresserimus ab eius ore tandem. Et ideo Bartolus &c. nam & nos pacati ad eam vocem legitima orationis conticimus, & ipse ad ius perrexit interpretandū, quo utimur. Quid si audissemus Baronem? tot breuiter ex Cicerone colligit auctoritates in hac argumenta, ut maiora folia quatuor impleat ferè, ex similibus adhuc duo. vereor, ut audisset ab illis quadringentis summam contumeliam, Pædagogi foras. *Q.* Et sumus insolentes nos Itali studiosi cum praeceptoribus nostris. *A.* Itali studiosi colunt maximè doctores suos, sed non admirantur: non enim solent ad scholas unquam ascendere, nisi prius meditati, & articulo, qui disputandus est, diligenter præniso, & sententijs, & rationibus auctorum examinatis. Quid opinaris? non illi nobis imponunt, non aliena pro suis venditant, non alia pro alijs exhibent. Quid alibi fiet, ubi nemo præterea cognoscitur interpres, nisi ipse magister? is quid non suadebit ius esse in illis historijs totum? quid illa non approbaverit Baro? quid aduersarius suus Duarenus sua non vendiderit singulari precio, a titulo de senatoribus usq; ad titulum de iurisdictione? ego ista legi. quid habent? unum aut alterum, quod iuris sit, nec verba legū recedantur. totus ille tractus est de magistratibus. age, vide istos recentiores, tum conferas utilitatem, cum ea, qua ex antiquioribus constabit. Habes de historijs,

In Disp. de iur.
& imper.

ALBERICI GENTILIS

*De Iuris interpretibus, Dialogus
Sextus.*

ANTIPATER.

Studia recentiorum interpretum iuris
longe minoris praeij, quam veterū.

ALBERICVS QVINCTVS.

T sint veteres interpretes plebei, nocui,
inepti, sophistae, barbari, suum cibus, bo-
nariū omnium artium imperiti, serviliter,
sordide nostram tractantes disciplinam,
vixantes de lana caprina, sycophantae,
vitiatores, pestes ingeniorum, lacuna,
sentina foetissima, tortores, carnifices studiosorum, ra-
bulae, praestigiatōres, ad aratrum nati, non bene de mente
cōstituti, cum reliquis omnibus, quae in illos nouitij so-
lent detonare. & nos praesertim Itali tales simus, qui-
bus lex legum & Dominus dominatū, dicit, deliri es-
tis, miseri, nō intelligentes quid loquamini, blaterones, de-
sipientes, improbi, ambitiosi, auari, nihil verū nō sit. Proh
dolor, nescio, quae Caeli iniquitate pro Scaenola, Ulpiano,
Paulo, Papiniano Azonē, Accursiū, Bartoliū, Bal-
dū, plus minus exotica lingua homines ferre cogimur,
vī Diomedis hercle arma & Glauci non dispari magis
pratio assimilata sint. quāto feliciter Cassianis & Proculi-
anis cōtingit, quod viros in omni doctrina clarissimos sunt
secuti: nos cōparatione ad veteres illos & volutamur bar-
barie, & vix umbras sequimur. Iusta ha recentiorū que-
re'ta. Quid agemus? Legibus latis (ait Pōponius) ex-
cit, vt naturaliter euenire solet, vt interpretatio
desideraret

Monta ad proc.
la.

Za fia l. 2. de o-
rig. iur.

desideraret prudentiū auctoritatē. *Leges a Iustini-
niano habemus. an ha satis sine interpretibus? id Iustini-
anus maximē voluit: cui tamē & verbis & factis cōtra-
dicitur ab omnibus palam veteribus, & recentioribus, ut
non sit opus, de re ista disputare. de interpretibus ipsis
tractatur solū; & meliores quaruntur. Bartolus, Bal-
dus, Alexander, Iason, similes nō placent; fuit tempus, cū
in pratio essent; nunc nō debent astimari tantillum quidē.
Rectē: at quos illos substituemus? Plebs Campana iam
iam nouū electura senatū, praefq; scilicet vetere, quid e-
git? cum nouus senator in veteris locū esset subrogandus,
primō silentium erat inopia potioris subiiciendi: deinde,
cum aliquis omīssa verecundia quempiam nominasset,
multo maior extemplo clamor oriebatur; cum alij nega-
rent nosse, alij nunc probra, nunc humilitatem, sordidūq;
inopiam, & pudenda artis aut quastus genus obijcerēt.
hoc multo magis in secundo ac tertio Senatore factū est;
ut ipsius pœnitere homines appareret, quem autem in e-
ius substituerent locum deesse. ita homines dilabi. ita
prior senatus retentus. Doctissima historia; & qua
maximē valere possit ad rem, de qua agimus. tu tamen
longioris sermonis initium, quā putes, detulisti: voluen-
di essent praeterea libri cum aliorum, tum in primis Cu-
iacij, de quo rogas in primis. vidi quedam, sed inci-
uile est de hominis lucubrationibus iudicium ferre, &
has omnes non perspexisse, in eum quoq; campum delap-
sus sum pluries hisce diebus per oblatas disputationum oc-
casiones. Quid adhuc de nouitijs interpretibus dicam?
Q. Quod restat, adq; relata historia formam. A.
Si tibi placet, extremo etiam isto labore defungamur: &
tu interim cogita, quid sit respondendum, si aliqui nos
Iurisperitorum censes dicent, ut medicum illum cen-
sorem medicorum scribere. Q. Si tu more nostro I-
talico, minimē scilicet agresti & vehemēti, minimē asperē
& barbarē, sed modeste & grauitate in hac tractatione
versaberis, quid est, cur verearis ullam reprehensionem?*

R 3

A.

Erasmi p. 11. suz
anac. cen.
Monta.

DE IUR. INTERP.

A. Ab illis maximè, qui, ut audisti, vel in Italos plane acunt stylum. Si quid excidit superioribus diebus, quod nescio an in ipsos factum sit doctores, iustissime condonabitur iustissima rei indignationi. Nunc, quod petis, quasi in Theatro veritatis, sub oculis sapientum, sine plebeis rixis, sine sordidis irrisiombus stolidis scurrilantibus rem totam ponamus. aliorum ista lingua sinamus. Proh mores, proh tempora. inter doctos viros vetustis moribus receptum dicebatur, ut si a scriptoribus recedendum fuerat, res ipsa in disceptationem veniret, conuiuijs parceretur, id utinam eloquentes isti viri tam seruaerent, quàm debent ad omnem modestiam esse compositi ex ipso eloquentis munere, quod viri boni esse narratur. Barbaram iuris tractandi rationem clamat Hottomannus, si in personas, non in res dicatur: oblitus tamen & ipse sui est: quod recensui: & Cuiacius, credo, nunquam illud cogitauit. ecquid tantum Itali meruere iurisperiti? quia subtiles appellent Vitramontanos? *Q.* Nolle, in hac te diffunderes, Italici pectoris erit ad ipsa minimè commoueri, immo ne aspiciere quidè, aut penitus contemnere. Aggredere illud Senatorij ordinis examen. *A.* Iuris studiosis multa ex nouitiorum interpretum commentationibus remora sunt, quominus & velint & possint cognoscere ius civile. qua enim illa de legumstrarum compositoribus? qua de ipsa compositione? qua de tam multis antinomijis, superfluis, manicis, ineptis? Quis iurisperitus futurus imò statim non auersabitur ius civile, si occupari illud videat penè vniuersum ex istorum libris in verbis & historijs explicandis? si totum ferè audiat personari Tullij, Salustij, Linij, Plauti, Terentij, Virgilij, Plutarchi, Dionis, Herodoti, & similium nomina? credène ex aphebis excessisse? Quid fiet cum veterano? is ad vitam civilem & forum confecti nihil viderit a nouitijs nostris: plagia enim cognoscat, exilitatem ridebit fastum auersabitur. An sum maledicus? Sed eum, qui nocentem infamamus

Tafin dif. anti.
ad Cant.

In Lfrater a fra-
tre con. Cuiu.

insanauit, non esse bonum equum ob eam rem condemnari, scribit Paulus. ni modo probem hæc omnia, pœnas edicti dabo, aut cuius cuius legis seuerioris. A cane non magno sæpe tenetur aper, dicere solebat Picus. l. 1. de iniur.
 Qui ad libros commentaria, aut simile quidpiam scribunt, Quinçte, solent hi de auctoribus ita præfari, ut lectores urgeant potius ad opus inspicendum, quam ut a lectione deterreant, nostris ipsis nouitij & iuris interpretibus, contrarium visum est. libris Baronis, Hottomanni, & aliorum quorundam prolatis in medium, de veritate iudicetur. Alc. li. 4. de verb. fig.
 Iustinianum, Tribonianum, reliquos compositores iuris nostri præcindunt omni contumeliarum genere passim. Ignauus, analphautus imperator: imperitus, ordinis expertus, male de nobis meritus, stultus, ambitiosus, ignarissimum animal Latina lingua, omnium Deorum contemptor, & præsertim a fide Christi abhorrens Tribonianus ille operis architectus. Credebās ullis peperisse nouitios? sed attende; nam & contra Paulos, Caios, Ulpianos audies eos. ista tamen ab Alciao eporum parente non didicerūt recentiores: nam conscriptas in Iustinianum fabulas non vno argumento is diluit in suis Parergis; atq; altero loco, Procopio, & id genus Grammaticis, a quib. nouitij toti pendent, credere haudquaquam oportere; insensos enim fuisse istiusmodi homines Christiansissimo imperatori, eiq; propterea obtrellare insanumq; & illiteratum appellare, & tamen digniorē Iustiniano nunquam ad imperium assumptum, ipsi tamen athei & infideles ferre nullo modo potentes. An vel Tribonianus notatorum criminum reus? an impius in nostram religionem? sanctissime, quas multas dictauit, constitutiones contrarium docent. Cap. 14. l. 4. de cap. 2. li. 3.
 Zafius certē vel hoc vno argumento tuetur pij viri existimationem, leges prætio fixit & refixit, Suida testimonio? leges prætio non fixit, nec refixit, Procopij testimonio, ut ut fuerit auarus: id non disputabo, nam color aliqui omnis Suida mendacio detergeretur. nos tamen miseros, si

Grammaticis istis credamus, Rhetoribus, Oratoribus, aut Alciatus, & tertio asserit, pro Triboniano contraria Suidae testimonia apud grauiiores reperiri. Q. Si ita est. Verè itaq; Patricius noster (ut mihi quidem videtur) historijs omnibus fidem abrogat; postquam semper hoc factum est, fiatq; semper, ut non minus ipsa inuicem, quàm horologia dissidere soleant; rerum veritas aut non cognoscatur, aut innumeris de causis prodatur. A. Quid igitur, missis historicis omnibus, nos non metimur ex operibus siue Tribonianum, siue Iustinianum, siue alium quemcumq;? Sed tamen doctissimum sui seculi etiam historia dicunt Tribonianum. Q. At quale illud seculum? monoculus scilicet (quod vulgo usurpatur) inter cecos. A. Non illud Suidas ipse dixerit. ego quidem facile assentior, hominem hunc splendore quodam & maiestate conferendum non esse Iulianis, Neratijs, Marcellis; sed negare illum peritissimum iuris civilis, & hominem prudentissimum, hoc profecto summa est impudentia, si quas ex ipso leges habemus, ex ipso eas habere nos consuevimus. quid enim non munitum ratione descripsit? quot, rogo, antiqui iuris altercationes iustis argumentis diremit, iustis sententijs composuit? quas nugae, unde a Cicerone ridebamur, non sustulit? quid si hic esset locus examinandi vel unam? en ergo, ut aduersus maleuolos suos munierit se egregijs monumentis Tribonianus; aduersus illas vociferationes quoq;, quod non Pompeius, non Caesar, non Cicero, non alij eo felicissimo seculo tantum aggredi opus tentarint, quantum Graeculi isti, iste panurgus temerario & infelici conatu in summo bonarum artium interitum ausi sunt. & qua ista? an propria operis difficultate, aut Pompeius, aut Caesar, aut Cicero perterriti fuerunt, vel alijs causis, quas sciunt omnes, retenti sunt? quid etiam? an tempora meliora sub illis quàm sub Iustiniano Casare? certe: nam illa felicissimo seculo fuit Iulianus, Papinianus, Sabinus, Celsus, Pomponius, Caius, Ulpianus, Paulus, similes plurimi; ex quorum

Not. Pa. Reub.

quorum scriptis compositum ius habemus. an istis comparabuntur antiquiores? Comparentur. an ex istis summam accessionem non habet scientia civilis? quo igitur tempore facilius iuris compositio? Quid praterea? Visio vertant, quod tribus annis libros sex & sexaginta (tot enim sunt Digestorum, Codicis, & Institutionum) voluerint decemviri illi conficere. Possum aliquid ex Batione afferre; verum libet simpliciter respondere, nullam temeritatis notam istos incurere, aut iustam aliquam reprehensionem, si tribus annis viri doctissimi, versatissimi in iure, aptum quod erat, tantum ex alienis laboribus desumpsere. an putamus, eo temporis primū demandatū a Iustiniano operis legisse veterum consultorum libros? iuris difficultates, vitia considerasse? ratio dicat, ut fuerit opus totum ante imaginatum & delinatum quasi, quā ex praecepto Imperatoris fuisset assumptum: nec enim rem intentatam, incompetam, non expectatam iussisset iste. qua igitur audacia? iam venit in mentem.

Alciatus an quindecim diebus non scripsit in tres illos difficiles libros Codicis? an non octo diebus Gribaldus libellum suum de ratione studendi? Duarenus an non etiam septem (unde & nomen) suum Heptameron? alia exempla aliās, & maioris equidem momenti, quis nonnum premit in annum? ne ipsi quidem Poeta, qui non solum vincere debent sed etiam cum voluptate victi penitus debent. meministi, quod admirabilem hymnum in Bacchum horis vix duobus inter infinitas occupationes confecit Scaliger? forte etiam aliud verba Horatij sonant, & alium sensum suscipiunt: ego enim ad rem legisse aliquid apud Alciatum scio; non tamen eò delabor.

Q. Tu negotium facile asseris, quod desperatum vocauit ipsemet Imperator, & infinitum. A. Ego facile nō dixerim, sed arduum immo fuisse iudico: si tamen onus inter decem est partitum, quid erit etiam impossibile? Succurrit aliud, atq; aliud. duobus, tribus mensibus an non possunt ab unoquoque cum fructu legi sex-

In prin. comm.
ad Pand.

In ep. dedic.
In ep. ad Tholo.
In ep. ad Paris.

In Hyper. c. 4.

lib. 9. parerg.
cap. 6.

Duar in ep. ad
Guill.

aginta sex illi libri? dicit Duarenus. Cuiacius quot libros Codicis est interpretatus pauculis mensibus, si sui auditores vera renunciant? quot ex decreto senatus Biturigenſis Baro, collegae? Vide, quid tandem cenſeo, ſicut ex antiquis conſultis alij hos, alij illos habebant auctores pra manibus, & de Iuſto diximus, qui Diuorum fratrum conſtitutiones collegit, ita proculdubio & cum decemuiris illis accidit, ut nec plane difficile fuerit, ex notiſſimis libris ſententias commodas quaeq; in demandatum opus quaſi ſymbolum ſuum conferre. Q. Hac ſatis placent, ſed. A. Sed magis, ſi examinemus etiam certa quadam capita. Q. Maxime. A. Et tu illud memineris, cur de iſtis in praſentia diſputemus. Q. Ut ſcilicet iniuſte a nouitijs factum probetur, ſimiles afferendo remoras. A. Probe: & oſtendimus, ni fallor, quantum attinet ad compoſitores; & fiet etiam nunc planius. Ordinis, clamitant, Tribonianum non modo imperitum, ſed expertem etiam. Commanus & illud credit, & nouum ordinem tentat. At non omnes nouitij in re iſt hac conſpirant aduerſus iuris compoſitores; quod bene eſt. Duarenus miris modis laudat ordinem Digeſtorum, & in hos valde inuehit, qui alium ordinem ſecuti ſunt: dicit inſanſſe, deliraſſe. Viglius ſcribit, quod facta ſint Inſtitutiones ordine & elegantia incredibili. laudat hos eoſdem libros Inſtitutionum Duarenus, laudat maxime Cuiacius, compſiores dicit, pulcherrimos, nitidiſſimos, conditos ordine & arte tanta, quanta vix ullus poterit unquam conſicere: docet Hopperus, compoſitos ſecundum artis ordinem, prout ad rerum ordinem facti ſunt libri Codicis, ex perpetui adiecti regula Pandecta ſunt eſſe formata. Quid aliunde conquiram plures? quid inanem gloriolam ex alienis laboribus captem, ſi iſta probarem latiùs? non tamen omitto vnum. Partitionem librorum Inſtitutionum vituperat Hottomannus, & libri quarti principium omnino ſtatuit a titulo de actionibus. Baldus opinio fuit, qui habuit ex libro quodam maris Balibici

Lib. 1. Diſp. ann.
cap. 55.

In prae. Gra. In.
Theoph.

Li. 11. Obſ. c. 31.

Li. 3. de iur. ar.

B. in prolegom.

Balthici. Q. Quid tu contra dices? A. Titulos, qui de obligationibus ex delicto sunt, & ex quasi delicto, separata cuiusdam esse natura a reliquis precedentibus, ut merito sint reiecti in separatum quendam locum. Q.

Quomodo illud? A. Sūt quidē ex delicto & quasi delicto obligationes; nam finitione, & diuisione obligationis cōplectūtur; sed tamē ex diuersis & pene cōtrarijs causis procedunt. quia ex voluntate priores, contra voluntatem alia sunt. Q.

Andini, quod pœna videtur se obligare delinquens. A. Illud ex iuris dispositione fit, nullis modo ex delinquentis consensu; & præstet mihi argumentum, quod dicitur de obligatione ex re iudicata, ut ea quidem nequaquam sit a dammati voluntate, sed quia ius ita suam, suorumq; administratorum firmet auctoritatem. Q.

Quoniam igitur alterius natura protinus sunt ille obligationes ex delicto, sunt etiam quasi seiuncta a reliquarum tractatione? A. Ita; & propterea etiam ille prepositus titulus Quibus modis tollitur obligatio, quasi obligationum tractatui finis impositus fuerit. Q.

Est definitio & diuisio communicata tanquā equiuocis, & in genere fuerit alijs ex delicto, & quasi.

A. Certe. Q. Melius tamen cum obligationibus, quā cum actionibus fuissent. A. Immo cum actionibus; quia ut hæc producantur a iure ipso, ita ille etiam obligationes. Q.

Igitur aliò eamus, si de ordine satis. A.

Satis, ut mihi quidem videtur: nam voces illas incertas flocci facio, Græculos hosce compositores deformi membrorum transpositione monstrum nobis confecisse. iste etiam Hippocratis aphorismorum libros nō exciperet aliter, aut Deam Crotoniatum. Sequitur locus de antinomijs.

Ait Faius, mercatum quasi Græca fide Iustinianum a suis compilatoribus, credidisse nullas antinomias esse in iure suo; credidisse veteres interpretes homines minime malos, immo in his soluendis exquisitè anxios. an præterea aliquid? ignauum putat quod nostrorum maiorum simplicitati acquiescamus, nimio studio contradicendi Valla

In prin. comm.
ad Pand.
In §. i. iust. de
his q. tut. test.
Lib. 3. Sent.
Paul. 6.

atq. Budeo: infantium tempora dicit aetatem veterum;
nimiam horum religionem contemnit. an Fains solus?
clamat Baro, operam perdere & oleum, qui aliquot Pā-
declarum nodos sine gladio dissolvere conantur. Hottomannus incusat etiam durius, quod sui potius acumen ostentare, quam lectorum studijs consulere velle videantur. Cuiacius, operam omnimodè ludere, scribit. Primum terribilamentum ab artificum personis, & festinato opere. secundum ab imposita compositione, tertium hoc a pugnantibus sententijs est. nullam non admovent machinam, qua Ephesinum istud templum demoliri possint, & sunt tamen custodia ipsius iurati. Q. Si vera dicunt. A. Si vera dicunt, non reprehendo; at hac non minus falsa, quam fuerint priora. Q. De istis antinomij nec Iustinianus ipse audent tantum affirmare. A. Dum planè id non affirmat Iustinianus, prudenter quidem, ut omnia: quoniam iusta fuerit timoris causa, opus maximum, humana imbecillitas natura, res minime vocata in experimentum, minime tractata. at nos post tot secula, tot examina praeclarissimorum virorum, totq. forenses subtilissimas discussiones non asseremus audacter? maxime si isti antinomopei nullam ostendunt excitantue pugnam, quam nos sedare non valeamus. Quid ille ait, concordias istas tentari nimio studio contradicendi & Valla, & Budeo? miror hominem, qui de hoc Budeo aut in suo Connano non legit, aut fidem lectis non habuit. scribit Connanus, Budaeum sibi narrare solitum, proposuisse se hanc legum quarundam repugnantiam, doctorum hominum ingenia potius ut excitaret, quam quòd desperaret fieri posse, ut concordarent. quid Cuiacius? antinomia, ait, non sunt, quas Budaeus antinomias esse iudicat. verba facit de duabus precipue, & Accursij solutionem ad earum unam adfirmat vero veriores esse: ceteris inquit, nulla sunt explicatu faciliores; & videre omnes possunt. Et quidem ita se

Lib. cap. 4.

Lib. Ob. cap. 9.

res habet. nā quis nō videt, quam in amplissimo confesso
 notauit ad l. quisquis. C. de leg. Iul. ma. & l. facimus. C. de
 poe? signat alicubi Duarenus. Sed quis I. C. Budaus, aut
 Valla? dixi aliā. Valla est etiam ridiculus. tenes quod
 ex Zasio referebam? Q. Ipsum tamē Zasium in hoc an-
 tinomiarum negotio operam, quantam maximam posue-
 rit certē perdidisse voluit; quia scilicet nihil afferat aut
 verum aut nouum, sed omnia & a glossis iam tradita, &
 ab eruditis viris partim refutata, partim explosa; ut glo-
 riosius (etiam inquit) fuisset tacere, nisi forte ex ad-
 uersarij dignitate, & excellentia celebritatem sibi nomi-
 nis querere voluerit. A. Illa alia questio est. vel
 ex horum voce constat, antinomias conciliari posse. de
 eo nolo nunc esse sollicitus, rectē quis, minūse concilia-
 uerit in hunc diem: frigide soluerit etiam Acontius, ubi
 contraria sunt difficilia, ut loquitur Zasius hic. Q. An
 igitur calumnia fuerit in istum dicta, aut imposturam
 exercet Zasius? A. Alij videant, illud certē ridiculū
 est, ut ex aduersarij splendore voluerit Zasius innotescere,
 quasi in ciuili schola non praestet ipse mille Budaus, at
 quid facies istis hominibus, qui populares suos agnoscunt
 solos? Portius etiam noster suppilauit Budai libros de
 asse, non Portij Budaus, & tantum asserit scriptor Gal-
 lus, tempus tamen est ut recentiorum quorundam au-
 dias documenta in hoc antinomiarum negotio. Maxima
 iuris nostri intelligendi difficultas (ait Alciatus) in eo
 versatur, ut si qua simul pugnare videantur responsa,
 rectē concilientur. ad eam rem industria opus est; in-
 genium addere, multa prospicere, veritatem in pro-
 fundo demersam & e latibulis eruere oportet: re-
 rum, negotiorum, causarum, personarum con-
 ditionum, qualitatū, temporum differentiis con-
 fusa distinguere, coercere effusa, moderari generalia, casū
 a casu discernere, sciungere colligata, separare compacta,

D. l. i. d. p. e. 10

Conn. li. 4. c. 12.

Conn.

In l. Nescenius,
dere iud.

in vi. Bud.

li. 6. Parerg. cap.
14.

Zasius ad Can.

1. non possit.
& seq. & Lin am-
biguo. cum seq.
de legi.

cap. 3 in praf.
Dig.

& multis id genus coniecturis ratiocinari necesse est: hoc enim iuriconsulti iusserunt, & ex responsis eorum apparet. Non negatur, complura in legibus offendi posse, quae pugnantia primis oculis appareant, si tamen introspexeris, si spicam excusseris, si ad medullam manus admoliaris, iam omnia sibi consonantia, concordia, & iunctissime amica esse comprobabuntur. Non id obiter, aut ex incuria, sed altissimo consilio legalia scita, quasi inter sese aliquando variarent, collecta sunt: praeviderant scilicet viri prudentissimi, complures venturos esse, ANTIPTATRO longe additiores historiis & eloquentia, quorum genus semper infestum sit nobis. his legalis philosophia eminentia abscondere voluerunt, eos, ut pullos degeneres, a prudentia civili voluerunt excludere, tantum doctis viris iuris interpretibus reſerata, & talibus qui multa etate legales solas doctrinas versassent, non alias, sine diurnis, sine nocturnis, sine operis quibusq; succisus, factum non est sine summis exemplis. Hac autem Zafij pleraq; omnia. Iterum, quid Alciatus? Nulla tam perfecta scientia, ne in diuinis quidē rebus, in qua non in verborū cortice pugnantia apparere soleant. testatur theologorum, medicorum, omnium artificum monumenta: sed aucupari verba non oportet, quia nec sermo cotidianus & familiaris cohaerebit. An cum Germano & Italo vllus Gallus? immo Duarenus in hac verba. His qui non satis triti sunt in lectione legum nostrarum, non mirum est, pleraq; videri contraria, & pugnantia esse; cum eruditorum aliud sit iudicium. & nihil in Pandectis contrarium reperitur, si quis subtili animo diuersitatis rationem excutiat, nam esse aliquod deprehendit nouum, vel occulte positum, quod apparentis dissonantie quarelam dissoluat, & aliam naturam inducat discordia fines effugientem. homines ramen non satis exercitati in hac civili scientia has rationes diuersitatis agrē percipiunt, quamuis alioqui nec iudicio careant, & doctrina, litterisq; sint instructissimi: qui

qui verò iuris scientiam profitentur, etsi his omnibus rebus longè interiores, propter assiduam tamen lectionem, studium, meditationem, contentionem hoc assequuntur, ut rerum dissimilitudines facilius percipiant, & obseruent, vixq; sit aliquid tam occultum, aut tam abscurum, quod ab eisdem tandem non eruatur, & educatur in lucem. Vnam istam incudem dies noctesq; tundere oportet. Quinçte; & in exordio harum disceptationum comprobauimus. sentin Duareni rationum pondera? nuga, quòd a natura non sit negatum, plures artes cognoscere, si neminem cognouimus adhuc instructum pluribus. Q. At, mi frater, qui versatiores in librorum iuris lectione, quàm illi ipsi, qui antinomias agnoscunt? A. An aequè ac Bartolus, Accursius, Baldus, Iason, similes, qui etiam commentarijs ius vniuersum illustrarunt? illi illud vident, ne ad phrasès colligendas potiùs laborarint, & ad antiquitates cognoscendas, quàm ut voluerint ipsum proprium iustitiæ opus scrutari. libri Budei testantur, & Annot in Pand. aliorum. Sed est tamen concludenda hæc tractatio instructione breuissima, ut tu possis de antinomijs, si qua forè obijciantur, non ineptè respondere. At quid referam nouitiorum commèta, si prostant, mihi non placent, ipsi non sunt inter se concordēs? Mea igitur ea est compendiosa sententia, ut quicquid non sit expresse emendatum, aut correctum, id minimè dicatur pugnare. certa, expressa verba requiro; quoniam & in hoc videam fuisse diligentem Tribonianum, ut aliquo modo semper moperet de emendatione. Quod non mutatur, quare stare prohibetur? & sum itaq; cum Alciato, qui veteres non tulit interpretes, quòd frequenter etiam scripserint, ius vetus a nouo correctum. qua etiam ex re tu Faij illud dictum expende, maiores nostros religiosos fuisse nimis erga Iustinianum, ut qui noluerint ullam admittere antinomial; audis enim sæpius etiam admisisse: nam quid hoc aliud? & certè aliquando factum

DE IUR. INTERP.

Hott. §. 6. Inst.
qui ex ca. ma.

De. rest. & ea
quæ pat. &c.

In Const. Dedit
nobis.
In pro. Dig.

Scalig.

Lib. 1. to. 4. disc.
Pec.

id est ab antiquis. Sed iam de antinomijis nimis multarum ubi primata attingimus, est nobis alius locus. Affine antinomijis est, quod dicitur de inconstancia Iustiniani iuris: at si sapientis est mutare consilium in melius, quid isti simpliciter factum reprehendunt? causam facti oportuit, an unquam vel ea non legerunt in Novelis? Quod ferre omnia consuevit, tempus ostendit indigere legem quadam exceptione necessaria. Pergant tamen modis omnibus a studio iuris nos detertere. Superflua sunt in illis libris. Non sunt superflua. Satis ad hac allatum causarum a Iustiano, qua nec reprehendi, nec recusari possunt. Satis vel ab uno Odofredo responsum quandoque est, alij etiam aliarum artium professores vel ob nullam aliam causam eadem reponere solent, nisi quia non sint omnia excursuri lectores; & id quidem in opere quadruplo minori, quam opus legum est, aduersus Aristotelem satis euincit Patricius noster, & ea qua minus repetenda esse videbantur, qui isti sunt, quibus nulli posunt doctissimi satisfacere? Accisas nobis Pandectas dedit Tribonianus? Sed hec eadem accusatio manet contra prestantissimos quosque, qui & longe plura in isto genere perpetrarunt, ut dixi, ad pullos degeneres excludendos. non id est, mysteria habere, sed a praeclara disciplina arcere eos, qui tanquam porci irruerent alias, ni similibus repagulis essent quasi coerciti; nisi ius nostrum hisce difficultatibus esset quasi obseptum. vi x est, ac ne quidem est, ut in praesentia vel grammaticorum audacia possit compesci. non audisti Vallam, Politianum, Budeum? quid de rabulis dixero, & compitalibus sapientibus? isti nihil non audent freti vel tabulis quibusdam, compendij, methodis, epitomis iuris, similibusque ipsis monstrosis operibus. Verum, ne excurramus. Centones isti habent, Quinque, suam perfectionem; nec integra Iurisconsultorum opera desiderare admodum debemus: ut enim inde leges essent, vetitum a Iustiano & certis rationibus vetitum: ut ad illustrandas, qua leges sunt, videretur

remur, nec istud valde commodum opinaret, si ex Iustini-
 niano cuncta accipi oportet. credo potius controuersias,
 Labyrinthos inexplicabiles ex illis monumentis; quoniā
 innumera aliter relata sunt a compilatoribus, innumera
 translata in alium sensum. Vltimum criminationis caput
 de ineptis erat: ubi de priuatis agere necesse est. aga-
 mus cum Hottomanno. Ineptē adiectum naturali in-
 ri, quod diuina quadam prouidentia firmum maneat,
 nam ciuilia etiam diuina prouidentia constituta sunt.
 Quid tu respondes Hottomanno? Q. Illa verba non re-
 fertur ad constitutionem, sed ad durationem: dicit enim
 aperte ille paragrahus; & tunc verum est, non ineptum,
 quod iura naturalia, & gentium diuina quadam pro-
 uidentia sunt firma, quia ciuilia saepe mutari solent. A.
 Est igitur sensus, ut naturalia ad firmitatem constituta
 sunt ex diuina prouidentia, ciuilia ad firmitatē minimē.
 adde, quod in naturali minus operatur ratiocinatio no-
 stra, in ciuili magis. Inepta est illa ratio, quoniam
 vulgō conceptus est in tit. Inst. de ing. quō namq̃
 referatur non habet. Potes iterum contra Hottomannū
 disputare? Q. Dicit Caesar, eum, qui ex matre nasci-
 tur libera, & patre seruo, ingenuum nasci, quemadmo-
 dum & is, qui ex incerto patre natus est; quoniam &
 ille, sicut iste, vulgō conceptus est. A. Probē tenes,
 quae dictare soleo. Vulgō concepti dicuntur, qui patrem de-
 monstrare non possunt, aut eum habent, quem non licet,
 ut sunt spurij, ut is etiam ex seruo & libera natus; quoni-
 am inter hos matrimonium non sit. cur autem improprie
 is dicitur talis, aut translātē? filius est, quem nuptiae
 demonstrant, ergo qui nuptijs non monstratur, is est
 vulgō conceptus. quod medium inter hac duo? Verūm
 ad emendationem illius loci, quam scribit Hottomannus,
 quid regeris? Q. Non placet, ut pro, quoniam vul-
 gō legamus, id est qui vulgō. nam & patres sunt,
 quos nuptiae demonstrant, ut non sint incerti, quare nec
 ea interpretatione opus fuerit declarare illa verba, & in-

Ad §. pe. Inst. de
 iu. nat. & c.

l. vulgo. de Ra.
 ho.

Hott. in §. si ad-
 uersus de nupt.

certo patre. *A.* Sed Theophilus fauet Hostomanno, Homerusq. *Q.* Theophilus idem non est cum libris Institutionum: & dictum Thelemachi sapit Gracam scurrilitatem, honestate & maiestate Romana prorsus indignum. *A.* Sed eadem carmina recenset etiam Alciatus in suis *Pargis*, & eavatione factum alicubi dicit, ut prima successio fratribus deferretur, quod hi certi sunt. *Q.* Quid mihi cum alijs? *A.* In tit. qui & ex qui ca. &c. nec illa verba habent, quò referantur, quàm si vindicta apud consilium, iusta causa manumissionis adprobata, fuerint manumissi. quis ita præterea loquitur? Non permittitur manumittere, nisi manumissi fuerint. *Q.* Referuntur ea verba ad manumittendos servos, de quibus pluries illucsq. dictum erat, quid incommode est in his verbis? Non permittitur manumittere aliter quàm hoc modo. tantum liquido sonant verba Iustiniani: quod enim est discrimen inter hac, Nisi manumissi fuerint vindicta. Nisi manumittantur vindicta. Nisi manumissio fiat vindicta, ego non video, nisi Grammatizando. *A.* Ridiculum quoq. fuit, ut in tit. de nupt. apponeretur illa, Quod ex alijs liberis &c. nam sua sponte intelligitur satis. *Q.* An idem casus non determinatur in l. nuper. quam ipse producit, C. de nat. lib? & multò magis si quis mulierē &c. Ibi etiam ridiculū? & satis etiam absurdum dicit Iustinianus, si natus postea filijs tantum non daretur. dubitatum tamen ea de re, & dubitatum in iure non semel de plusquam ridiculis. Sic uterq. casus eius l. refertur a Iustiniano in Institutionibus. *A.* Et tam filium alienum quis in locum nepotis adoptare potest, quàm nepotem in locum filij. verba sunt Iustiniani, & nihil potest absurdius dici: quid enim refert, nepos sit extranei, an pronepos aut abnepos? Habes ad ista quidquam? *Q.* Dubitatio potuit esse propter duplicem status mutationem, ut filius Titij fiat mihi adoptivus & nepos, & nepos Caij fiat mihi filius & adop-

tivus

Lib. 10. cap. 2.

l. Domitius de
testa.
Iam dubitari.
de her. inst. l. re-
legatorum. de
releg. &c.

Inst. de adopt. §.
minorem.

tius. Cur hic non tenet sensum Theophili? ait ille, si
 me non fallit interpret. In locum nepotis alienum
 filium adoptare possum, & rursus alienum ne-
 potem in locum filij: quoniam necesse mihi non
 est ordinem gradumq, qui apud patrem natu-
 ralem est seruare. A. Ergo Theophilus non dicit, quod
 Hottomannus refert? Q. Quid? A. Quod cuius fi-
 lium in nepotem adoptatum habeo, eiusdem nepotem in
 filium adoptem. Q. Videtur omnino loqui Theophilus de
 alio atq, alio, qui in adoptionem tradit. A. Si dixisset,
 male, an non? Q. Putat Hottomannus, sed fallitur:
 nam qui pater est, si in nepotem adoptatur, sit proculdubio
 tanquam ex alio filio: an enim ille interpret voluisset, ut
 minor & filius fieret maioris, patrisq, pater? Ineptè om-
 nes loquuntur, si affingere licet ineptias cuiq, sententias. A.
 Sequitur Hottomanni criminatio ad tit. de Att. tut.
 quod a Triboniano verba quadam descripta sint ibi neg-
 ligentissime: at quia nihil dicit præterea, nec ego nisi illud,
 Si accusasse sufficeret, nemo nõ reus. Quid tu tamẽ
 ad præcedentia? Si purè datus sit tutor, quamdiu
 ex testamento nemo heres existit, tamdiu ex ijs-
 dem legibus tutor petendus est &c. Hic locus a
 Triboniano negligentissime tractatus est, quia illum ca-
 sum solum attingit, quando pupillus non est institutus, ve-
 rum aliter quidam extraneus. Q. Immo & quando
 pupillus non suus institutus est, quod lippis patet & ten-
 soribus, si verum est, quod in suos tantum hereditas abe-
 at ipso iure. A. Optimè omnium recordaris: tu igitur
 reliqua solus, & satisfacies tibi. Q. Imperiti glossatoris,
 & scriptoris imperiti asserit Hottomannus illa verba
 esse, ideo nec in tutelam. in tit. præcedenti de fid. tut.
 Ego contrarium didici hoc modo. Parens tutor est legi-
 timus emancipati filij, non quia agnatus, sed ad similitu-
 dinem patroni, quia emancipator; qua emancipationis
 virtus, cum nequeat in filios transire (neque enim ius eo-
 rum fuisse) mirum non est, si nec ut agnati sunt fra-

tres legitimi tutores (id verò non erat ibi ponendum, quia de emancipato erat questio) nec tanquam transfle-
rit ius emancipationis, quoniam in potestate eorum non
fuisset emancipatus : qua erat una ratio attingenda, ut
qua sola poterat aptari in casu emancipati. Ita . Transiit
ius manumissionis in filios patroni, quia fuissent ipsi co-
mini, igitur sunt legitimi tutores . non transiit ius e-
mancipationis in filios, quia non habuissent fratrem
in potestate, Ergo non sunt legitimi tutores . Quasi
dixerit Iustinianus . unde hac legitima fratribus tute-
la ? ex agnatione ineptum est querere, & ex iure
aliquo transmissio, quod dicitur de filiis patroni, nec
potest. Non obstat itaq; ratio Hottomanni, qua pe-
titur extra rem : nec soluit vim argumenti, quod est.
Qui est neq; tanquam agnatus, neq; tanquã
qui fuisset habiturus emancipatum in potesta-
te, is non nanciscitur legitimam tutelam . Sed
fratri emancipato neq; agnatus est frater, neq;
in potestate illum habuisset . Ergo nec tute-
lam legitimam. A. At tu de agnato addis, quod
non est in contextu. Q. Illud necessario supponis
textus, cum de emancipato loquatur : & non tangi-
tur, ut res aperta nimis ; etiam quia non inde cum
patrono & filiis iste casus confertur, sed propter ma-
numissionis, & emancipationis beneficium ; nam est
hoc in utroq; legitima tutela causa, nihil aliud . Qua
prudencia (ait Hottomannus) mentio in tit. de auct. tut.
bonorum possessionis, & hereditatis fideicommissaria apud
eos, qui ne fando quidem ista audierunt ? Morose. pote-
rat ne illud alio loco dici ? certissimum est, non posse. &
tantum igitur, ut recte feceris Tribonianus. In tit. qui.
tut. fi. in §. 1. verba addis, ut ingratus patrono. Sed
an solus ingratitudinis casus comprehenditur ? an non
potest deportari ? an non ultimo supplicio affici ? quid in
Wesembeci non legis ? Baldus in l. administrantes. de exc.
tut. verè glossema, quod in antiquis librũ Hottomanni
nte-

Id §. neque.

In §. qui cor-
poris.

irrepsit ; fortè etiam ex Theophilo , qui in exemplum potuit ea verba scripsisse , non ut cogeret sententiam in illum unum casum . At ad §. 1. de curat. unde sibi arma non fabricat contra Tribonianum ? Longa hic exoritur disputatio ; sed tu ita concludebas . Accipiunt puberes curatorem , inuitis non datur . cetera nihili . Verùm audiamus hominem ad §. datus . de exc. tut. Hoc (inquit) in isto excusationum tractatu quorsum pertineat satis intelligere non possum . unde suspicari libet , seruulū , cui Tribonianus harum Institutionum architectus negotium dederat , ut l. propter litem D. eo. huc transcriberet , terminum descriptionis a suo domino notatum non satis attendisse . nostra igitur diligentia quod eius culpa huic loco deest , suppleamus , & quantum in nobis est de Triboniano bene mereamur , beneficiumq. quemaadmodum humanitatis ratio postulat , pro maleficio reddamus . quid agit ? addit ex illa l. addit & Wesembecius voculam . quid tu ? reddebas scilicet Balduino istas observationes , cuius fuerunt primò , dixisti , breuè illā sententiā rectius stare , quia ea una Tribonianus voluerit plures excusationes praecedere . si enim tutor datus cēsetur ad vniuersū patrimonium , sequitur quòd excusari nequeat , quòd amplū nimis sit , quòd distractū in multis regionib. quòd tāquā ad incertū datus non valeat datio , qui casus videri potest præcipuè notatus , nec nō videtur sensisse doctissimus & acutissimus I. C. Faber , qui huius versiculi argumēto respondebat , & procuratore simpliciter datū ad omnes causas datū videri , nā dubitatio in isto articulo est ex incertitudine . Horū memini , quæ ad primū librū Institutionum scripsit Hottomānus contra Tribonianū . A. Credo esse etiā alia ; sed ista vel nimis pro nostra disceptatione . & quis velles specimina hæc omnia Tribonianismi Hottomānici excutere ex his , quæ sint reliqua , iudicium fieri volumus . Sed quanta apud illum commentarium notauimus ? viginti , ni fallor , ampliùs peccata , notauimus ab eo

T 3

quadam

quadam accipere Hottomannum, quem suus Masago voluit nullius praeij hominem fuisse; nec dubito, plura etiam exscripta. quid quoque gloriatur, unum se virgulam, nescio quam, tenuisse, & nemo est priorum interpretum, qui in divisionibus capita illa, siue enunciata non ponat, non etiam notet? indico huiusmodi, ut quod sum pollicitus, tu praestitum videas. An igitur remora non sunt ex studijs recentiorum interpretum? falsa crimina dicunt in nostros legumlatores: unde & probra ostensa. Sed ego ad humilitatem refero id ipsum, in quo lauream quarunt recentiores, perpetuum emendandi studium. necessarias quidem emendationes admitto, & in eis, quae magis consentiunt auctoris emendatis rationibus, has magis probor: at ij pleraque minimè necessarias inducunt, & quae non ad auctoris captum multa diriguntur, sed ad alia omnia potius. Necessarias emendationes appello, non illas, sine quibus res scripta veritas, aut scriptura rectitudo, vel elegantia consistere non potest, etsi has quoque morosus non respiciam, si absque periculo sententiarum fiant, sed eas, quae seorsum reponunt, ubi nullus est, & verbum, quod aliàs stultum, nullius soni erat. Legebatur in titulo de ping. ait. *Marciani sententia haec. Si pecuniam debitor soluerit, potest pignoratitia actione uti ad recipiendam avsi xenoiv.* sic legitur in Flor. & emendate; cum antea esset antiphina, quod nihil est. in plurimis similibus Graecis dictionibus. in Latinis illis, Dispondios. repudiante. quaeque. desertum, aliae multae in iure; quae nullius sensus sunt, nullam faciunt sententiam: & modò vix memini locorum, ubi leguntur. Ista necessariae sunt emendationes, quia nec sermo aliàs consistet, & fatuum praesumere non debemus vllum scriptorem. at ad veritatem eundem velle reducere, id non patior iusta, tritaque ratione, quia bonus quandoque dormitet Homerus; nec sunt scriptores semper sui similes, & deficiunt etiam non raro. homines sunt, quae haec est persuasio, ut credant, consensisse omnes scriptores vel in historijs, vel

Non.

L. si pecuniam.

l. 3. de au. & arg.
leg. l. Quintus.
l. vestimentum.

vel in alia re qualibet, recte omnes, singulosue, ubiq; locu-
 tos? Si igitur constructio orationis procedat, quidquid
 nos sensus lateat, nihil emendandum duco; sed ita dicen-
 dum cum Augustino, Locus obscurus, mutare ta-
 men non oportet veterē scripturā; a qua, ut scrip-
 sit Turnebus, sine flagitio recedi nō potest: nā nec omnia
 intelligimus nec intelligi omnia possūt post tot secula, &
 deperditas, aut obscuratas rerum memorias: forte alij in-
 telligunt, intelligentiē in futurum, ut nunc intelligun-
 tur propē innumera, qua vel aui nostris fuisse incognita.
 Illa n̄ praeerea incommoditatem habet hoc studium,
 quod bona ingenia ad nescio quandam desidiaue mani-
 festo perducit: statim enim ac sensum auctoris non tene-
 mus, & rem descriptam; vitiosum clamamus locum,
 dixit ille, quē nō intelligimus, mēdosa esse existi-
 mamus. & industriolā adhibemus istam ut, quoad fieri
 possit, ex iisdem characteribus aliud verbum substituā-
 mus, unde intelligentia nobis constare possit; verius, ut
 auctori aliuos effingamus, quod nos non fugiat: sic
 natura vitiosa est nostra, ut nullibi velit ignorantiam
 suam agnoscere, quod tamen principium sapientia dicitur
 a doctis viris. En igitur Laurea. Scio, assentior, nihil
 facilius esse, quā ut scriptura depraveatur, sed non est
 tamen aliud depravationis argumentum, quā quae ego
 dicebam. Rem oculis quasi subijciamus, audisti eximi-
 um togatorum Basilica Parisiensis decus de Haloandre-
 is correctionibus. Budeanas reicit Contius non infrequē-
 ter. Augustinus probari potest ac debet, qui suas ad
 Florētiōs libros coposuit: quorū etsi non tanta sit Alciato
 & Cuiacio auctoritas, quāta cogat nos penitus, est tamē,
 ut nisi certis argumentis reprobari citra temeritatis cri-
 men non possit, an verō certum argumentum ex obscuris-
 simi nominis uno aut altero libro ducemus contra illam,
 & vulgatam scripturam? quae itaq; Cuiaciana plerēq;
 omnes emendationes? addit negationem l. apud procon-
 sulem, de man. vind. ex manuscriptis, quos ipse habet.

Lib. 1. emend.
 cap. 2.
 Li. 30 Adu. cap.
 35.

Aug. lib. 1. cap. 4.

Duar. li. 1. Disput.
 c. 19. sic Moli-
 neum.

Li. 1. cap. 1. Ob.

Non in ep. ante
conf.

cap. s. li. r. Obf.

In præd. Disp.

repugnat editio Florentina, recepta, manuscripti Con-
tij. quid hic? sexcenti loci in iure civili, in quibus de par-
ticula non veleximenda, vel inferenda ambigitur. am-
plius centum & triginta, negatione addita, vel ablata,
emendat Augustinus in libris suis; plurimos notat eti-
am Accursius. quid tum postea? sed esset lex legi contra-
ria, ni addatur negatio. ita solvuntur antinomia? qui
iste labor? qua illa res impossibilis? tu attendas, quod
lex una denegat manumissionem apud Legatum Proconsu-
lus, altera ex Vindicta permittit; ut non sit ulla hic re-
pugnantia. quanto igitur rectius, si elegantem aliquam
docuisset nos Cuiacius rationem huius exceptionis. Tu
cogita; nam inuenies: Sed & de illo, an in l. imperato-
res. de seru. urb. præd. causa dubitationis aliqua fuerit,
ut utilis sit determinatio: nam mihi satis in presentia,
si argumenta sua refello, quibus adstruere conatur e-
mendationum necessitatem. pro nulli legit ibi Cuiacius
luminum. magna scilicet est vocabulorum affinitas, &
superest librorum suffragium. fuit tamen amici cuiusdam
sua opinio. Capite quinto libri primi observationum e-
mendat l. imperatores. de publica. sed an ignoraria ra-
tio vera non est in quolibet possessore, sicut in emptore?
an sensus non est apertissimus? Possessor soluit vectiga-
lia etiam præteriti temporis, ipse tamen actionem aduer-
sus auctorem habebit, si ignorauerit vectigalia non solu-
ta, & eo quidem exemplo, regula, forma, qua actionem a
publicano patitur. sentit quam æquum, quam iuri con-
sonum interpretamentum hoc? quod suum? potest scili-
cet emptori non plenè satisfacere: quid enim si summarie
publicanus? at modo non explico. quod suum interpre-
tamentum? etiam coarctat verba legis: est tamen ex
manuscriptis: habetq. unum eorum Cuiacius, cui laudā-
do ponit etiam caput, quod sequitur: sic enim & Alci-
tus ad suas emendationes strauit viam sibi ex simili quo-
dam libro. Verum est illa perquam magni momenti e-
mendatio, ut in l. uni. C. qui pro sua iur. non patien-
tiam

tiam, sed parientiam legamus: glossa tamen fuit nescio cuius, si vera monuit Continus. Capite septimo emendat l. Gaurus de seru. urb. prad. ne videbret cum ahis pagnet. dixi, dicit Continus, & retenta lectione posse obiecta defendi. Capite decimo quid agit ad l. si in emptione, de contr. empt? perperam, ut sui apponunt margini, siccine verò persistis in instituto? siccine componis discordias? miseri, qui in l. veteribus de pact. aliam viam ingressi, sudarunt tantopere, qua humilitas est, si hac Cuiacij antinomialum solutoris non est? Sed quid habet duodecimum caput? illam, si Dis placet, consecutionem, Quoniam in l. omnia, C. de epis. & cler. dicitur, ad curam memorati viri, certè eius viri nomen deesse oportet, & vir memoratus esse non potuit ex nomine officij? nec absimilis est ratio alterius emendationis. Quid humilitatem non dixerò? Quod emendat capite sequenti, illud a plerisque improbat, si nota Contiana non est mendax, an tuetur libro secundo? certe quicquid sit statio, non est cur emendetur l. Fulcinius. Alciatus autem praeclara habet in eo statuarum argumento quandoq; & fortè ad rem magis, quam sint Cuiaciana. De locis quattuor interpunctis quid? primus emendatus debetur libris Florentinis, generaliter illud, an id sit leges scire, orthographia insudare: laborant enim in altero Cuiacius, Continusq; & tamen sensus non potest obscurus esse l. communi, de boni. lib. utique recipiatur, infelices illos, qui punctis, punctis geminis, sicut opuncto, comma, maioribus characteribus non modò vti non sunt unquam ullis, sed ne verbum a verbo se iunxerunt, syllabas communes fini precedentis initioq; subsequenter dictionis retinere, immo has syllabas coalescere quandoq; sinerunt, ut unum verbum duorum fingeretur vice. capud Augustinum hac legi, apud Brissonium, apud ipsum Cuiacium, exempla non infrequentia sunt in Pandectis Florentinis. Quid ubi ad unumquodq; verbum punctus apponebatur? laborem tamen istum non impro-

cap. ult.

cap. 27. li. 4. Pars

cap. 14

A. li. 1. emend.

9. li. 2. c. 1. & c.

B. li. b. Pareg.

C. li. 2. Obf. c. 4.

bo ubi ex interpunctione quidquam mutetur; & periculum Afello creari potest: sed qua illis in locis mutatio? de quarto etiam dixi in Anticuiacio, dum scribo, intellectū ab eo minimē, quid sit, Creditoris iure vendere. succedit caput decimumquintū. ridicula, tempero mihi a relatione, etsi ipse sibi non temperauerit a scriptione, & credat omnino non aspernanda. Sequuntur alia: sed in his eminentissimi, nobilissq. I. C. Specimen. habent omnia suam sedem. Age scrutemur ciuitiarū unā, aut alteram arculam. Fama nominis istorum, Quincte, impulsus si quod his octodecim mensibus mihi tempus superfuit a munere docendi, quod fuit minimum, nam & publicis & priuatis lectionibus tum componendis, tum recitandis sum serē semper occupatus, illud ego his recentioribus dedi, & praesertim Cuiacio, ut nouas omnino diuitias pararem mihi ex ipso in sapientia ciuili. primum eius opus Paratitorum videre contigit, de quo est dictum; & nunc superaddo, ipsum a Wesembecio longē superatum esse: in hoc enim facilitas, in Cuiacio morositas, strigosum quiddam atq. duritiēs, repletio quadam ex alijs auctoribus conueniens minus illi, tantulog libello; & est in Wesembecio elegans, iucunda, nobilis etiam, totaq. legitima dispositio. Quid secundum? Africanum adij: ita tamen offensus a principio sum, ut non legerim nisi hoc unum, quid nobis ex suo notat? an Accursius, Iason, & alij doctius, plenius non docuerunt illa omnia, qua scire debet haeres? an non suo loco illi, iste protinus alieno? At Cuiacius tritam distinctionem, testati & intestati non habet: sed aliam, legis scilicet & testamenti. Viglij tamen est. Cuiacij est mutatio cuiusdam negationis: non enim poterat componere l. multum. de cond. & dem. cum l. si quis extraneus. s. vlt. de acq. hered. nisi loco suo motam negandi particulam adscripsisset affirmatiua orationi. Magna igitur diuitia constabunt ex eo opere, in quo pereunt maiorum thesauri; ipse nihil habet, quod inopiam non testetur.

Nota

In l. illud. si par.
her. per. Alibi.

In rub. Inst. de
testa.

Nota quid aliud in Institutiones? ſed interprete non indiget nitidiſſimus libellus: inſcitia ſuperiorum commentariorum vel has notas extorſit; audacia poſteriorum abutitur lenitudine Iacobeæ, quid ait? non ſi quater ipſe totus conſurgat, Fabro veteri interpreti pilum mouebit. an nouis? an Hottomanno? is vel in eo vno opere plus præſtuit omnino, quàm in ſuis omnibus Cuiacius præſtare poſſit, quas reſutare ſoleo Hottomanni in Tribonianum obiectiones, hæ mihi probant maximè Hottomanni opus; nam ingenium alacrer excitatur ab illis, extimulatur, ut legibus accurrat, patrocinium his præſtet, quos non niſi turpiter deſerere poteſt: hinc verò, ex iſta lucta (Dij boni) quàm admirabiles fructus, prouentusq;. quid enexit aliud ad ſummum faſtigium Bartolum, niſi præceptoris Cyni oppoſitiones inſoluta? Sed Cuiacius quod non poteſt, id nec opus eſſe prudentiſſimè contendit. Venio ad libros Obſervationum, qui videntur eſſe tanquam ſtoſculi omnium lucubrationum ſuarum; nec enim aliarum niſi chartas voluebam ſemel. in illis libris maximam partem faciunt emendationes, & quaſdam earum vidimus modo. quid præterea? librariam plerunq; operam præſtat, exſcribendo paginas ex Baſilicis, & alijs aliarum artium auctoribus. Iſidorum emendat & Ciceronem. verbum ſequioris & ſeciùs declarat, quia ex Lexicis intelligere non potuiſſemus, aut totidem ſermè & iſdem teſtibus ex Barone in illa l. 8. de tranſact. non habuimus antea. Accuſij non fuit illa diuerſitatis ratio inter adium & v. ſuſfructus legatum, quam dicit Cuiacius capite ſeptimo in fine. Quantus hic? at illa utilitatis plena, quæ ſcribit capite nono de Fuſidio, Phuphidioq;. vtiliſſima, quæ tradit capite vndecimo: nam ex iure, quod extat, quaſtionem illam non poſſumus determinare, ut fuerit opus conſtitutionem nondum viſam in lucem trahere: ex hac ſcilicet definitio ſtabit; ut & ex multis, quas in decimam collationem comportat Contius. Q. Sed dicitur (hic verbum interpono) plures huiusmodi conſtitutiones fuiſſe

In ui. Bar.

cap. 1. 3.

In l. ſed & ſi
quid & proprie-
tatis. de viſit.

Azoni, Accursio, Alberico, quae communiter non habentur: Iustinianum cōdidisse eam n̄ septuaginta & centum. quid improbat, si & quae Codici desunt, restituantur? A. Quas adiectas Continus, haec sunt omnes Iustiniani, si volumus ipsimet assentiri. scimus a typographo Gallo falsam planē suppositam. Verum reficimur ex historia Niceni, Sampsonis, ac Zotici, quae est cap. 12. ut etiam ex relatione verborum Ambrosij atq; Sidonij capite proximo, si me non fallit memoria, Capite septimodecimo est quadam distinctio, post praemissa, & iurgia. omnia quae? videris Alciatum libro tertio Parergon, & hominis miseriam agnosces. Caput decimumoctavum pulchrum est. Cuiacius in eo nō est totus ANTIPATER, nam diu, multumq; dubitavit de S. C. Syllariano, quo tempore factum sit. non est totus ANTIPATER sequenti capite cum Strabone, Dione, Spartiano, Plinio: vigesimo etiam cum Symmacho, & Isidoro, & Cod. Theodo. vigesimoprimum cum Lino, Cicerone, Gellio, Sexto Pompeio, Plauto, atq; Polybio: nā quae iuris sunt, ea sine istis auctoribus non erant cognita. Dicam de omnibus? Sed Anticuiaciorum materia haec. Quid tēto? antiquorum sentētiās antiquis reddo, & a Cuiacio vendico; doceo quae, quantaeque sint. An legatum in extranei voluntatem transferri possit; magna (ait) quaestio est, sed omissis interpretum traditionibus &c. Tu vide meos interpretes ad l. captatorias. de her. inst. & ad l. captatoria. de leg. 1. & si Cuiacius quidquam ex se dicit, mentiar ego in aeternum. Mentiar si Cyni & Iasonis nō sunt, quae dicuntur aduersus illam expositionē, remittitur. 1. conceditur, in l. quotiens. C. de prec. imp. off. Mentiar, si Baldo nō vindicabitur ratio solutionis ad l. pe. C. de pa. si Iasoni ipsa solutio. at ex Cassiodoro multas ipse apponit lineas multarū margaritarum. Mentiar, si eidem Iasoni non restituo pleraq; omnia, quae scribit Cuiacius cap. 11. li. 2. Obs. Accursio, reliquis, & illis ipsis commentarijs ad §. Callimachus. de quo agitur: sed & ali-

In ind. Const.
Bon.
Alc. lib. 6. Pater,
a. 19.

cap. 14.

§. 2. Obs. cap. 2.

§. 10. ff. 1. Obs.

aliquid Parergis Alciati. finimus Cuiacio, qua ex L. 10. cap. 19.
 Tertulliano docet, & Plutarcho: qua ex Catone alibi
 & Arnobio. Quanta verò Cosmographica, & histori-
 ca in cap. 13? ille tamen adolescens, qui scit, an volu- cap. 12.
 erit homini dicere, quod a nobis audiret, aliena esse ple-
 raque, quae sua facit? Qua de pactis rarissima? Iason cap. 15.
 scilicet non dixit in §. quin immo. & in §. ideo. l.
 iurisdictionum. nec Baro. Qua de diebus continuis, cap. 18.
 & utilibus, annorum utili sublato? nemo videlicet te-
 net Accursianus. Sed. l. 2. de re. cred. male usque ad cap. 19.
 Cuiacium a Latinis accepta: ipse initium ad eum,
 qui per Deum peierat, referendum putat. audi vel Bar-
 toolum, Primò loquitur de eo, qui iurauit per
 Deum &c. qui igitur isti Latini, qui referunt ad
 eum, qui peierat per Principem? Immo sunt. Du-
 arenus est, in disputationibus anniuersarijs lib. 2. cap.
 37. Iam intelligo Cuiacium, ait, Latini interpretes
 usque adhuc 1. Duarenus. Non probo consenti- cap. 13. li. 12.
 entem ferè vocem omnium. 1. Bartoli vnius, &
 Duareni, & est ipse beatissimus in ea quaestione, An in
 emptorem transeat ius adcrefcendi: nam l. 2. §. 1.
 de her. vend. nemo produxerat. ipse cur non refellit
 Iasonis solutionem? cur sibi adscribit Comensis interpre-
 tamentum ad l. si totam. de acq. hered. cur Salyceti
 considerationem ad l. 4. si quis omm. ca. test? Pro-
 ponit Paradoxum eo capite, quod est receptissimum:
 & suum nihil docet. Quid verò alibi de l. sed & cap. 10. lib. 1.
 si quid. D. de euict. iuste deprehenderunt. Con-
 stius illam emendationem Odofredo vindicat. Nihil
 dico de capite vigesimo primo libri primi Observatio-
 num. sed in sequenti planè facit iniuriam Accursio suo,
 qui immo non ignorauit, qua ipse putat non intellecta:
 ait enim facit l. Diuo. &c. quam in magistratu
 interpretes accipiunt, non in priuato: amandat nos
 Accursius & ad l. metum. quod me ca. eam vi-
 deamus; ne quid preterea hic de exemplari depra-
 uato interponam. finem etiam facio Cuiacianis: nam haec

DE IVR. INTERP.

etiam nimis multa pro instituto. Vidisti inopiam, & genus pudenda artis? quid enim aliud plagia hac iam aperta, & illa confidentia? En, Quante, detectum est nona dominationis arcanum. Veteres interpretes excutiendi de manibus, ne plagia deprabendantur recentiorum, ne humilitas, & inopia detegatur, si summa antiquiorum documenta admoneantur. Quid possum ad Duarenum? An Accursius Cuij epigraphen non agnoscat l. qui neq. sequantur, de ver. sig? an illas interpretationes non habet, quas tradit Duarenus? Redde Alciato quod de peregrinis & peregrinitate doces Duarene ab interpretibus non animadversum, ut scribis, reade Alciato intellectum l. Menio. de leg. 2. nam eius est, qui qui sit, & est aliquis in lege omnium difficillima, quamq. nec subtilis Bellapertica percepit, & octies est interpretatus. redde quod tractas de Calendario, cui? Accursio, Iasoniq. cuius totum est ad l. diuortio. sol. matr. Accursio suam famam redde, nam is Pomponij distinctionem videt in l. 1. de aq. quot. & est. & socors tua est calumnia, redde & glossario & ceteris ferme omnibus immutatam per te estimationem, dum scribis de civili & criminali iudicio, qua receptissima iamdudum sunt, & tua facis, & alia vis illis affingere. Et tu aduersus plagiarios scripsisti epistolam? nulla te cautio ab his liberabit, ex tam multis, quas pro plagiarijs adhibes. Duarenus ferè nullibi auctor est. verum est, auctores non nominat, ut iuuenes abstineantur ab eorum lectione, qua non multum prodesset: sed ferenda haudquaquam charitas. Texo nunc opus laboriosum, quod tamen requiritur. non tamen cum Duareno sum amplius: nam quando finis? Q. Immo credam tibi hac eadem de reliquis: sed ubi sensus communis? tu profecto ex Zasio, Bellono, Gribaldo narrabas quandoq. sic ingenia concurrere solere. A. Rarior prorsus iste concursus, interim non habent ferè aliud nonitij, quam dicta veterum, si de iure ipso quaratur. sermonis. n. puritate, historiaq. damus ipsis, & propterea etiam nomē

AN-

cap. 1. li. 1. Disp.
li. 1. Pare. c. 14.
& 15.

Ali. 7. Parer. c. 9.
D. c. 13. li. 2. Hep.

D. cap 9

D. ad tit. si cer.
pe. c. 3.

D. c. 32. li. 1. Disp

D. c. 35. li. eo.

Ad Baldi.

In adm. ad lect.
ante tract. de
Iurisd.

ANTIPATRORVM. mallet fortasse Labeones
 esse: quod nec defero, nec vehementer denegavim: AN-
 TIPATRO tamē adiungatur melius ex his, qua dicta
 sunt, & maximē quod tunc declamant pulcherrimē in
 Accursianos, in Tribonianos, in veteres ipsos iuriscon-
 sultos non audisti? Conmanus, Duarenus, Hottoman-
 nus dicunt ut Paulos, Ulpianos, Pomponios, reliquos,
 maximē verò Baro, hic tales, qualis ANTIPATER,
 apud Gallos esse Iurisconsultos scribebat. an ipse eo sermo-
 ne non continetur, aliq; maioris nominis? vidimus, ait,
 non magnopere humanioribus opus fore Vlpiani, vel Pau-
 li commentarijs. si leges ipsa, vel adiecta salua essent, & nō
 ANTIPATRISSAT? Inepta sunt Baroni illa ver-
 ba in l. 1. de ven. insp. Quamuis sit manifestissimū
 dictum Prætoris, attamen non est negligenda
 interpretatio eius. Quid nobis cum suis studijs
 humanioribus? meministi Politianum, Vallam, Haloan-
 drum, Budæum? Cur non essent nobis illi iurisconsulti ne-
 cessarij? sicine gratiam refers? dicit, quia neq; Vlpiani,
 aut Pauli munus ab eo diuersū videretur, quod Bartolus
 & Baldus obiuerunt; & a Cicerone Vlpianus audiret ac
 Paulus, quod vitio dabatur prioribus cōsultis de cogniti-
 one una in infinitam dispartita. Baro non est ANTI-
 PATER? nemo magis: nā & Rhetoricatur egregiē,
 & inseruit bellissimē eloquentium parenti: nō tamē in his
 finis; quia & mediocris eruditionis, prudētięq; viris tā-
 tum quisq; vindicare potest, quantum a summis illis
 habemus. Tu quid cessas Cuiaci? ubi mediū abs te iā-
 diu opus ac propemodum adfectum cōtra istos maledicos?
 contra istos, qui (ut ais) ore etiam effuso in veterū Iuris-
 consultorum doctrinam singularem ac prope diuinā ner-
 vos elequentia totos extendunt, huc tuam eruditionem
 voco: age, ostende, quod polliceris, nihil aliud quā
 scabiem & vlcus esse, quid quid isti atti-
 gerint omnes. Tu esto cum antiquis,
 inuisas etiam nonos hosce
 ANTIPATROS.

D. c. 31. li. 1. Dis-
 H. ad tit. de iure-
 iur.

Ad ut. quod
 quis iur.

lib. 11. Ob. c. 11.

De erratis.

Pag. 1. l. diuerterem pag. 7. pro l. Domicius, potes reponere. Horat.
lib. 1. saty. 3. pag. 14. l. ὡρὸς. pag. 19. l. erunt. pag. 41. l. subtile. pag. 55.
l. nutare. Fortē sunt longe plura, et grauiora (nihil n. de minimis d. co)
sed candidus lector sciat vel inter imprimendum fuisse opus absolu-
tam, quod testatur vel diuersa exemplaria: nam et hæc errata non sunt
in omnibus, et lineæ, nedum verba in multis habentur, quæ defunctis
plurimis: nullibi tamen sensus variatus. Vale. et adhuc pag. 74. l. lacre.

